

RIKSDAGENS PROTOKOLL.

1926.

Andra kammaren.

Nr 32.

Fredagen den 7 maj.

Kl. 3.30 e. m.

§ 1.

Justerades protokollet för den 30 nästlidna april.

§ 2.

Föredrogos, men bordlades åter statsutskottets utlåtanden nr 109—118 och bankoutskottets utlåtande nr 42.

§ 3.

Vidare föredrogs och lades till handlingarna bankoutskottets memorial, nr 43, i anledning av Kungl. Maj:ts under punkten 11 av elfte huvudtiteln gjorda framställning angående anslaget till allmänna indragningsstaten.

§ 4.

Härefter föredrogos, men blevo ånyo bordlagda bankoutskottets utlåtanden nr 44 och 45 samt andra lagutskottets utlåtanden nr 20, 21 och 23.

§ 5.

Anmälades och godkändes statsutskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 199, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen under femte huvudtiteln gjorda framställning angående anslag till bestridande av kostnaderna för centrala skiljenämnden för vissa arbetstvister;

nr 200, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående vissa ändringsarbeten vid garnisonssjukhuset i Stockholm m. m.; och

nr 201, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående bestridande av kostnaderna för stensättning av viss kronan för underhåll tilldelad väg inom Skövde stad.

§ 6.

Till bordläggning anmälades:

statsutskottets utlåtande, nr 2, angående regleringen för budgetåret 1926—1927 av utgifterna under riksstatens andra huvudtitel, innefattande anslagen till justitiedepartementet;

sammansatta bevillnings- och första lagutskottets utlåtande, nr 1, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om fortsatt giltighet av

Andra kammarens protokoll 1926. Nr 32.

lagen den 20 juni 1924 (nr 225) med särskilda bestämmelser angående olovlig befattningsmed spritdrycker och vin ävensom av lagen den 27 november 1925 (nr 463) om utsträckt tillämpning av förstnämnda lag m. m.;

första lagutskottets utlåtanden och memorial:

nr 29, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om åläggande av skyldighet för ägare av fastighet i stad att utgiva ersättning för anläggning av gata och kloakledning så ock att i visst fall upplåta mark till gata, dels ock i ämnet väckta motioner;

nr 30, i anledning av väckt motion om åvägabringande av sådan lagstiftning, att renhållning av gator och allmänna platser i städer m. fl. samhällen må bekostas av kommunen; och

nr 31, angående arvode åt den, som inom första lagutskottet biträtt vid behandling av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om upplåtelse under åborätt av viss jord m. m.; samt

andra lagutskottets utlåtanden och memorial:

nr 22, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med anhållan om riksdagens yttrande angående vissa beslut, som fattats av den internationella arbetsorganisationens konferens i Genève år 1925;

nr 25, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändring i vissa delar av lagen den 14 juni 1918 om fattigvården m. m. dels ock i ämnet väckta motioner;

nr 26, i anledning av väckt motion om ändrade bestämmelser rörande tillstånd till elektrisk starkströmsanläggning, erforderlig för elektrisk järn- eller spårväg;

nr 27, angående arvode åt byråchefen A. Molin, vilken inom andra lagutskottet biträtt vid behandlingen av vissa frågor; och

nr 29, i anledning av väckta motioner om skyldighet för järnväg att inhägnat sitt område:

§ 7.

Justerades ett protokollsutdrag.

§ 8.

Ledighet från riksdagsgöromålen beviljades:

herr <i>Bengtsson</i> i Norup	under 3 dagar fr. o. m. den 8 maj och
» <i>Andersson</i> i Prästbol	» 3 » » » 10 » .

Kammarens ledamöter åtskildes härefter kl. 3.44 e. m.

In fidem
Per Cronvall.

Lördagen den 8 maj.

Kl. 11 f. m.

§ 1.

Justerades protokollet för den 3 innevarande maj.

§ 2.

Föredrogos, men blevo åter bordlagda statsutskottets utlåtande nr 2, sammansatta bevillnings- och första lagutskottets utlåtande nr 1 samt första lagutskottets utlåtanden nr 29 och 30.

§ 3.

Vidare föredrogs första lagutskottets memorial, nr 31, angående arvode åt den, som inom första lagutskottet biträtt vid behandling av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om upplåtelse under åborätt av viss jord m. m.; och biföll kammaren därvid utskottets hemställan.

§ 4.

Andra lagutskottets utlåtanden nr 22, 25 och 26, som härefter föredrogos, blevo ånyo lagda på bordet.

§ 5.

Vid nu skedd föredragning av andra lagutskottets memorial, nr 27, angående arvode åt byråchefen A. Molin, vilken inom andra lagutskottet biträtt vid behandlingen av vissa frågor, biföll kammaren utskottets däri gjorda hemställan.

§ 6.

Andra lagutskottets härpå föredragna utlåtande nr 29 bordlades åter.

§ 7.

Till avgörande företogs jordbruksutskottets utlåtande, nr 53, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående fiskerätt m. m. i vissa kronan förbehållna, *Ang. fiskerätt m. m. i vissa vattenområden i Västerbottens län.* ovan odlingsgränsen belägna vattenområden i Västerbottens län samt i ärendet väckta motioner.

I en till riksdagen den 29 januari 1926 avlåten, till jordbruksutskottet hänvisad proposition, nr 69, hade Kungl. Maj:t under åberopande av bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över jordbruksärenden för samma dag, föreslagit riksdagen medgiva,

*Ang.
fiskerätt m. m.
i vissa vatten-
områden i
Västerbottens
län.
(Forts.)*

dels att med avseende å rätten till fiske uti vissa vid avvitrningen inom Sorsele, Dorotea, Stensele-Tärna och Vilhelmina avvitrtingslag av Västerbottens län för kronans räkning undantagna vattenområden, finge, utan hinder av vad avvitrtingsutslagen i laga kraftvunna delar innehölle häremot stridande, så anses som om nämnda områden icke förbehållits kronan,

dels att uppgrundningar inom dylikt vattenområde finge för jordbruksändamål avgiftsfritt nyttjas av ägarna (innehavarna) av de fastigheter, vilka uppgrundningarna skulle tillfallit, därest området icke förbehållits kronan,

dels ock att vad sålunda sagts finge gälla jämväl beträffande inom Dorotea avvitrtingslag fallande del av Saxälven, som i avvitrtingshandlingarna redovisats såsom kronopark.

I sammanhang härmed hade utskottet till behandling förehåft två i anledning av Kungl. Maj:ts förenämnda proposition väckta till utskottet hänvisade likalydande motioner, nämligen nr 231 i första kammaren av herr *Almkvist* samt nr 354 i andra kammaren av herr *Lindmark m. fl.*, vari hemstälts, att riksdagen ville för sin del antaga av motionärerna framlagt förslag till lag om rätten till vissa vatten i övre delen av Västerbottens län.

Utskottet hemställde, att riksdagen måtte i anledning av Kungl. Maj:ts förevarande proposition och med bifall till ovanberörda motioner för sin del antaga följande förslag till

Lag

om rätten till vissa vatten i övre delen av Västerbottens län.

Härigenom förordnas som följer:

I avseende å de områden av Västerbottens läns lappmark, beträffande vilka Konungens befallningshavande meddelat avvitrtingsutslag efter utgången av år 1915, skall, utan hinder av vad avvitrtingsutslagen och avvitrtingsakterna innehålla häremot stridande, till varje vid avvitrningen särskilt utbrutet område, som ligger vid vatten, höra den del av vattenområdet jämte däri befintliga holmar, som är närmast det utbrutna områdets strand. Där vid avvitrningen byalag, enstaka hemman eller nybygge uppdelats i två eller flera ägototter, skall iakttagas, att byalaget, hemmanet eller nybygget tillkommande vattenområde skall anses såsom samfällighet för samtliga ägototter.

Denna lag skall träda i kraft den 1 januari 1927.

Samma dag upphör att gälla det i avvitrtingsutslagen givna medgivandet, att hemmansägare eller åbo, som på grund därav, att vid avvitrningen vattendrag undantagits för kronans räkning, skulle mista den fiskerätt, honom eljest tillkommit, skulle äga att utan avgift tills vidare begagna sig av den fiskerätt i samma vattendrag, vilken före avvitrningen tillkommit innehavaren av den av honom brukade fastigheten.

Vid utlåntaget voro emellertid fogade reservationer:

av herrar *Nilsson* i Tånga, *Uddenberg* i Karlskoga, *Sjölander* och *Vahlstedt*, som yrkat bifall till Kungl. Maj:ts förslag; samt

av herr *Luterkort*, som ansett, att utskottet bort hemställa, att riksdagen med avslag å ovanberörda motioner måtte bifalla Kungl. Maj:ts förevarande proposition.

Sedan utskottets hemställen föredragits, anförde:

Herr Nilsson i Tånga: Ja, herr talman, det är några ledamöter inom utskottet, som ha reserverat sig emot utskottets beslut och till förmån för Kungl. Maj:ts förslag. Det föreligger två reservationer, dels den som avgivits av mig jämte herr Uddenberg m. fl. och dels den som avgivits av herr Luterkort. Reservationerna äro så tillvida av enahanda innehåll, som i dem båda yrkas bifall till Kungl. Maj:ts förslag. Skillnaden ligger egentligen bara däri att herr Luterkort var något mera generös med trycket. Det sakliga innehållet är, som nämnt, detsamma.

Ang.
fiskerätt m. m.
i vissa vatten-
områden i
Västerbottens
län.
(Forts.)

Frågan, som föreligger till behandling, är egentligen icke ny för kammaren. Vid fjolårets riksdag behandlades en motion i ärendet, och vid 1916 års riksdag förelåg till behandling en kungl. proposition om fastställelse av avvitringsringarna för de områden, som det här gäller. Saken är i korthet följande. I samband med fastställandet av avvitringar för vissa områden ovan odlingsgränsen, belägna inom Västerbottens och Norrbottens län, undantogs för kronans räkning några strömfall ävensom utmål för strömfall och dammfästen. Därutöver undantogs emellertid för kronans räkning även vissa vattenområden, som i den kungl. propositionen närmare anges. Anledningen till att för kronans räkning undantogs ifrågavarande vattenområden var, att det ansågs, att om eventuellt i en framtid kronan tillhöriga vattenfall skulle utbyggas och vattenregleringar behöfve företagas, förfoganderätten över vattenområdena borde stanna i kronans hand. Sedan avvitringsförslaget godkäfts av Konungens befallningshavande, så anfördes ju emellertid från åtskilliga sakägares sida besvär emot nämnda förslag. Somliga sakägare yrkade därvid, att fiskrätten icke skulle undantagas, andra yrkanden åter avsågo bibehållande i respektive sakägarnas hand av vattenrätten. Besvären biföllos av regeringsrätten. Därigenom uppstod en viss oreda i rättsförhållandena. Det blev tre olika kategorier sakägare, dels sådana, som hade besvärat sig ifråga om fiskerätten och fått den obeskuren sig tillerkänd, dels sakägare som besvärat sig ifråga om vattenrätten och fått sig den tillerkänd och slutligen den kategori, som icke besvärat sig alls, och som fick nöja sig med fiskerätt i enlighet med riksdagens beslut 1916, enligt vilket beslut fiskerätt skulle tillsvidare upplätas åt strandägarna.

För att skapa reda i dessa trassliga förhållanden har Kungl. Maj:t nu föreslagit riksdagen att rätten till fiske skulle tillerkännas strandägarna, som om undantagen vid avvitringen icke förekommit. Strandägarna skola ha fri och obeskuren rätt till fiske. Dessutom har Kungl. Maj:t föreslagit, att befolkningen skall ha rätt nyttja alla uppgrundningar inom dylika vattenområden. Jag har icke närmare kännedom härom, men håller före, att dessa uppgrundningar ha en ganska stor betydelse för jordbruksändamål. Däremot har Kungl. Maj:t ansett, att kronan icke borde avhända sig av rätten till vattenområdena. Nu har det motionsvis föreslagits, att riksdagen skulle så att säga stryka ett brett streck över allt, som förekommit ifråga om fiskerätten, vattenrätten o. s. v. och att kronan skulle avstå från alla anspråk på dessa rättigheter. Jag kan emellertid icke finna annat än, att Kungl. Maj:t haft ganska goda skäl för sin ståndpunkt. Jag vill fästa uppmärksamheten på det förhållandet, att de undantag, som skedde för kronans räkning, beträffande strömfall, godkänts såsom lagenliga, men då borde ju konsekvensen fordra, att kronan bör ha förfoganderätt även över vattenområdena, om dessa strömfall någon gång skulle behöva utnyttjas. I annat fall, d. v. s. om riksdagen bifaller motionärernas och utskottets förslag, kan kronan för att åvägabringa vattenregleringar nödgas i en framtid återköpa den rätt, som man nu vill kronan skall skänka bort. Jag kan därför icke finna annat än, att Kungl. Maj:t har goda skäl för sin ståndpunkt, och jag vill fästa uppmärksamheten vid det förhållandet, att vad som är det verkligt värdefulla för befolkningen, det är fiskerätten och rätten till

Ang.
fiskerätt m. m.
i vissa vatten-
områden i
Västerbottens
län.
(Forts.)

uppgrundningar, och över dessa rättigheter kommer befolkningen enligt Kungl. Maj:ts förslag att fritt få förfoga. Befolkningens äganderätt till vattenområdena har egentligen icke någon praktisk betydelse för dem, men den kan eventuellt i en framtid få stor betydelse för det allmänna. Om kronan behåller dem i sin hand. Praktiskt taget spelar det för befolkningen ingen som helst roll, om staten förbehåller sig rätten till vattenområdena. Man kränker icke befolkningens rätt om Kungl. Maj:ts förslag bifalles. I en framtid kunna dessa områden få ekonomisk betydelse för kronan. Det är dessa omständigheter, som åtminstone för mig varit avgörande vid frågans bedömning. När befolkningen praktiskt taget icke vederfares någon orätt, bör man icke utan särskilt tvingande skäl efterskänka kronans rätt till dessa vattenområden.

Därtill kommer även en annan omständighet, som gjort det omöjligt för mig, och som jag tycker även borde göra det omöjligt för kammaren att biträda utskottets förslag. Den lagparagraf, enligt vilken dessa i många avseenden ganska invecklade förhållanden skulle regleras, och som motionärerna och utskottet föreslagit, att riksdagen skulle antaga, har, såvitt jag vet och såvitt känt är, icke varit föremål för granskning från någon juridisk myndighets sida och allra minst från lagrådets. Paragrafen ifråga lär ha formulerats inom lantmäteristyrelsen, men huruvida den formulering, paragrafen erhållit, är sådan, att den skapar möjligheter att reglera förhållandena i dessa trakter, det vet varken jag eller kammaren. Antages utskottsförslaget har man sålunda fullständigt gått fram i blindo, och det kan mycket väl hända, att, om riksdagen bifaller detsamma och Kungl. Maj:t sedan finner nödvändigt att underställa ifrågavarande lagparagraf lagrådets granskning, lagrådet finner att den i sin nuvarande form icke kan tillämpas. Riksdagens beslut skulle icke kunna effektueras. Denna omständighet tycker jag borde för riksdagen vara fullkomligt avgörande.

Då jag sålunda, herr talman, anser, att Kungl. Maj:ts förslag har avgjort företräde och att det med hänsyn till det värde, som dessa vattendrag möjligen i en framtid kunna komma att representera, är av vikt, att kronan har förfoganderätt över desamma, och då befolkningen icke lider någon orätt, om riksdagen bifaller Kungl. Maj:ts förslag, ber jag att få yrka avslag å de i ämnet väckta motionerna och å utskottets hemställan och bifall till Kungl. Maj:ts förslag.

Häruti instämde herrar *Uddenberg* i Karlskoga och *Vahlstedt*.

Herr Lorichs: Herr talman! I motsats till den föregående ärade talaren anser jag, att det föreligger starka skäl för att gå ett steg längre, än Kungl. Maj:t föreslagit och att sålunda bifalla de i ämnet väckta motionerna. Det är endast fråga om att försöka reglera vissa oegentligheter med avseende å vattendragen i obygderna ovan odlingsgränsen i Västerbottens lappmark, oegentligheter, som uppstått genom förfarandet vid avvitrningen vilken lär ha skett efter grunder, som måste betecknas som ovanliga, ja, kanske, med hänsyn till vad som numera visat sig, till och med kunna betecknas som olagliga. Som herr Nilsson i Tånga sade, undantogs vid avvitrningen, för kronans räkning, större strömfall, d. v. s. sådana vattendrag, som i framtiden kunde hava värde som kraftkällor, men dessutom undantogs en del större vattenområden med stillastående eller sakta flytande vatten, som i och för sig icke ha något värde som kraftkällor, men som skulle kunna i framtiden bliva värdefulla som magasin vid vattenregleringar. Det är om dessa vattenområden, vilka för övrigt finnas uppräknade i Kungl. Maj:ts proposition, hela denna fråga rör sig. Det gäller således äganderätten till vattnet. Frågan var ju före vid 1916 års riksdag, och då beslöts, att fiskerätten, som ju är av stor betydelse för befolkningen, skulle få begagnas

avgiftsfritt tills vidare av jordägarna i dessa trakter. Sedermera ha de ämbetsverk, som saken angår, haft tillfälle att yttra sig och de ha i sina yttranden varit av olika mening. Lantmäteristyrelsen anser, att kronan helt och hållet bör släppa äganderätten till dessa vattendrag, medan domänstyrelsen och kammarkollegium håller på att ifrågavarande vattendrag böra kvarstanna i kronans ägo. Resultatet blev som sagt, att Kungl. Maj:t anmodade länsstyrelsen i Västerbottens län att fastställa dessa avvitringar och befolkningen fick således rätt att avgiftsfritt begagna fisket tills vidare. Därmed kan man tycka denna sak borde varit utagerad, men det visade sig, att sedan länsstyrelsen fastställt avvitringen var det en hel del sakägare, som icke nöjde sig med denna utan överklagade länsstyrelsens beslut. Somliga klagade över att intrång skett i deras vattenrätt, andra klagade endast beträffande fiskerätten och åter andra läto sig av en eller annan anledning nöja med avvitringen, sådan densamma fastställt. När det gått ett par år, föllo högsta instansens, regeringsrättens, domar i dessa mål, varigenom regeringsrätten underkände grunderna för avvitringen, och gav klagandena fullständigt rätt. Därvid har frågan inträtt i ett helt annat läge, och skulle ingenting åtgöras i denna sak, skulle följden bliva, att en del ganska märkliga förhållanden skulle komma att råda i dessa trakter, i det att en del jordägare skulle komma att sitta med full äganderätt både till jord och vatten, andra ha äganderätt till jorden och fiskerätt, och andra åter ha äganderätt till jorden men ingen vattenrätt och fiskerätt endast upplåten enligt 1916 års riksdagsbeslut. Det skulle således komma att finnas tre kategorier av jordägare. Det ligger naturligtvis något upprörande i att personer, som av en eller annan anledning icke förstått göra sin rätt gällande, därigenom skulle gå miste om en rättighet, som de, om de följt andra jordägars exempel och överklagat länsstyrelsens avvitringsbeslut helt säkert skulle ha haft tillgodo. Med anledning av det missnöje, som på grund av förut nämnda förhållanden uppstått i ifrågavarande trakt av landet, har Kungl. Maj:t med full insikt om att något måste åtgöras för att åstadkomma rättelse, försökt lösa frågan genom att intaga en medlande ståndpunkt, i det att Kungl. Maj:t föreslagit, att beträffande fiskerätten i ifrågavarande vattenområden skulle förhållas så, som om vattenområdena icke blivit för kronans räkning undantagna, varjämte som ordföranden i jordbruksutskottet antydde, uppgrundningar, d. v. s. jord, som uppkommit genom deltabildningar inom vattenområdet, skulle få användas för jordbruksändamål. Någon äganderätt skulle emellertid vederbörande jordägare icke förvärva till dessa uppgrundningar, och jordägarna skulle som nämnt icke få använda uppgrundningarna annat än för jordbruksändamål och således icke exempelvis för byggnadsändamål eller dylikt. Motionärerna ha föreslagit, att kronan helt och hållet skulle efterskänka sin rätt till dessa vattenområden. Jag betonar att det här icke gäller större strömfall, utan vattenområden med stillastående eller sakta flytande vatten. Nu är det ju alldeles obestriddligt, som jag nyss sade att det skulle vara synnerligen oegentligt och beklagligt, om det skulle komma att råda olika rättsförhållanden i dessa trakter därigenom, att somliga jordägare underlåtit begagna tillfället att klaga över avvitringens fastställelse, och detta bör ju vara ett kraftigt skäl för att man bör försöka att skapa rättvisa, och full rättvisa kommer icke till stånd genom Kungl. Maj:ts förslag. Om detta förslag antages kommer det i alla fall att finnas två olika sorters jordägare nämligen sådana som ha full vattenrätt och sådana som endast ha fiskerätt.

Nu säges det, att det vore oklokt av kronan att göra sig av med dessa vattendrag, därför att de i framtiden kunde bli av värde. Ja, det kan man säga i teorien. Men hur ställer det sig i praktiken? Jo, vattenfallsstyrelsen, som fått i uppdrag att söka göra en värdering av det där, har rent av sagt ifrån, att den kan icke göra en sådan annat än högst gissningsvis. Den har ansett det vara för dyrt att på ort och ställe verkställa nödiga undersökningar av

Ang.
fiskerätt m. m.
i vissa vatten-
områden i
Västerbottens
län.
(Forts.)

Ang.
fiskerätt m. m.
i vissa vatten-
områden i
Västerbottens
län.
(Forts.)

fallhöjd och framrinnande vattenmängd och därför nöjt sig med att begagna tillgängliga kartor för att approximativt komma till ett resultat. Det har härvid visat sig, att det antal hästkrafter, som det här gäller, skulle uppgå till högst 30,000 och minst 20,000, vilket efter 10 kr. per kraft skulle motsvara ett värde av högst 300,000 och lägst 200,000 kr. Det är ju litet ottydligt, såvitt jag kan förstå, vad vattenfallsstyrelsen i själva verket menar. Ty det är att märka, att själva strömfällen, d. v. s. de värdefullaste vattendragen, äro redan undantagna för kronans räkning, och huru mycket dessa motsvara av de 200,000 eller 300,000, det har icke blivit utrett. Skall kronan använda sin strömfallsrätt där uppe, komma naturligtvis dessa lugna vattendrag att användas för regleringsändamål och det blir en hel del skadeersättningar. Men att de icke komma att uppgå till närmelsevis vad som här upptagits, är i alla fall högst sannolikt. Och när skulle något sådant komma att inträffa? Ja, jag tror säkert, att vi icke behöva räkna med denna tidpunkt i den praktiska politiken för närvarande. Vi ha så mycket vattenfall i Sveriges rike, bättre belägna och billigare, som komma före dessa, att jag anser, att icke ringaste tvekan bör råda därom, att det kommer att dröja så länge, att det icke är någon fara att helt bortse från dessa värden.

Ja, nu sade herr Nilsson i Tånga, att ingen orätt sker. Ja, det beror ju på förstås, hur man tar den saken. Det är ganska mycken orätt, om personer, som från början haft samma utgångspunkter, samma förhållanden, komma i olika lägen, som dessa göra där uppe. Folket där är alldeles givet icke så inne i dessa frågor, att de kunna förutsättas förstå, vad de gjort eller underlåtit att göra, och redan detta är som sagt för mig ett fullkomligt avgörande skäl, varför jag anser, att motionärernas förslag här bör bifallas.

Jag skall därför, herr talman, be att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Chefen för jordbruksdepartementet, herr statsrådet **Linders**: Jag skall genast från början medge, att det finnes mycket goda skäl för den ståndpunkt, som utskottsmajoriteten har intagit, och att det icke var utan åtskillig tvekan, som jag beslöt mig för att hävda den uppfattning, som kommit till synes i den kungl. propositionen. Ty det är ju dock så, att genom att gå den väg, som utskottsmajoriteten anvisar, så får man en fullare likställighet i fråga om jordägarnas rättigheter där uppe. Men jag vill samtidigt påpeka, att det steg, som utskottsmajoriteten tager längre än vad Kungl. Maj:ts förslag innebär, allenast medför en fullständig vattenrätt åt fastighetsägarna utan att egentligen vidga deras möjligheter att bruka denna.

Å andra sidan får man ju ändå taga i betraktande, att det här gällt att avväga frågan om statens rätt. Den har ju inte fullt kunnat värderas, därför att man icke ansett det rimligt att företaga en så ingående granskning och uppmätning, att man kunnat få fram ett mera exakt värde. Men det handlar dock om ganska stora värden för kronans del. Härom har riksdagen redan uttalat sig år 1916, då riksdagen ansåg, att de större vattenområdena borde bibehållas i kronans ägo och att man inte skulle eftergiva denna kronans rätt. Det var alldeles tydligt riksdagens mening då. Man gick visserligen ut ifrån de förutsättningarna, att avvitringslagen skulle göra det möjligt att just hävda denna riksdagens åsikt. Det har emellertid visat sig genom de utslag, som ha fallit på grund av överklaganden, att denna uppfattning icke har stått sig.

Nu har emellertid Kungl. Maj:ts förslag i fråga om den betydelsefulla rätten till fiske och användning av den jord, som uppkommer genom uppgrävningar, gått jordägarna till mötes i det väsentliga, men dock sökt att vidhålla kronans rätt i fråga om de stora vattenområdena, d. v. s. strömfällen

och de områden, som ligga där ovanför, vilka kunna anses vara nödvändiga för att en gång åstadkomma en reglering, om en sådan skulle behövas. Man kan givetvis icke säga, när ett sådant behov kan komma att uppstå; man kan, som herr Lorichs, göra gällande, att den tidpunkten ligger i en avlägsen framtid; men å andra sidan kunna också omständigheterna föra det dithän, att denna tidpunkt icke blir så avlägsen; därom veta vi i själva verket ingenting. Kungl. Maj:ts förslag går så långt, att det förutom att ge rätt till fiske och rätt att utnyttja landvinningarna också ger rätt åt jordägarna där uppe att få ersättning för dessa rättigheter, för den händelse så skulle ifrågakomma vid en reglering av vattenområdena.

Under sådana förhållanden har jag alltså ansett det, att det väsentliga, som jordägarna önska, det, som är av största värde för dem, det ha de fått genom Kungl. Maj:ts förslag sig tillförsäkrat, nämligen fiskerätten och rätten till uppgörningar och deras utnyttjande. Härjämte har jag ansett, att den uppfattning, som man tidigare haft både inom då sittande regering och inom riksdagen, att icke efterge på kronans rätt i fråga om disposition av strömfällen, kommit till uttryck genom val av den av regeringen föreslagna medellinjen. Jag medger, att då kvarstår det, som man kan finna vara en oegentlighet, att icke alla jordägare ha precis samma rätt. Men som sagt i fråga om det väsentliga, som gäller jordbrukets och fiskets utövande skulle även enligt Kungl. Maj:ts förslag alla få samma rätt.

Jag vill slutligen ytterligare en gång stryka under det, att det funnits omständigheter, som gjort, att jag redan från början ställt mig ganska tveksam om vad som här vore det lämpligaste, men att jag kommit till min ståndpunkt av skäl, för vilka jag här redogjort och som för mig varit avgörande. Jag medger emellertid, som sagt, att ganska starka skäl kunna anföras även till stöd för den andra ståndpunkten. Jag kan emellertid icke underlåta att säga, att om riksdagen nu skulle vilja så att säga ändra ståndpunkt och efterge på hela den rätt, som riksdagen 1916 påtagligt och kraftigt höll på, så påtager sig riksdagen också själv ansvaret för om frågan skulle under någon tid råka i dödvatten genom att riksdagen tar en lag som den av utskottet föreslagna, vilken icke blivit granskad av lagrådet.

Jag har ansett mig böra göra dessa randanmärkningar vid frågans behandling i riksdagen.

Herr Bäckström: Herr talman! Jag kunde ju ha nöjt mig med att instämma i det yttrande, som herr Lorichs här förut haft, då det, kan man säga, i allt var uttryck för de önskemål, som göra sig gällande inom de bygder denna fråga rör. Men då jag vid fjolårets riksdag lade fram en motion om skrivelse till Kungl. Maj:t angående utredning och förslag till bestämmelser uti hit hörande förhållanden, så anser jag mig vid det här tillfället böra till regeringen och då särskilt till herr statsrådet och chefen för jordbruksdepartementet frambära ett värdsamt tack för den beredvillighet, som regeringen visat att ge akt på detta spörsmål, och det tillmötesgående, som härvid visats, ävensom den snabba takt, vari ärendet här framförts. Det gäller verkligen här en fråga för innebyggarna där uppe, som är av rätt så stor betydelse, större än vad de, som bo i de sydligaste delarna av landet, kunna tänka sig.

Min tacksamhet vill jag också uttrycka för att herr statsrådet i sitt nyss hållna anförande visade en verklig förståelse för saken och ju också uttalade, att han gärna velat tillmötesgå de framställningar, som kommit från Västerbotten, men att han, av skäl, som han angav, nämligen hänsynen till riksdagens uttalande 1916 och vad som med anledning därav kommit till synes, ändå ansåg det klokast att hålla på den linje, som kommit till uttryck i den kungl. propositionen, som nu föreligger till behandling.

Ang.
fiskerätt m. m.
i vissa vatten-
områden i
Västerbottens
län.
(Forts.)

Ang.
fiskerätt m. m.
i vissa vatten-
områden i
Västerbottens
län.
(Forts.)

Det är icke min mening att närmare ingå på denna fråga. Jag vill endast med hänvisning till vad utskottet uttalat och det yttrande, som nyss hölls här å utskottets vägnar, i ett par punkter beröra saken.

Det är för innebyggarna där uppe det icke minst betydelsefulla, att de bli jämställda med varandra, så att de, som saknat förmåga och förstånd att i tid begagna sig av klagorätten, också kunna komma i åtnjutande av de förmåner, som tillerkänts dem, vilka i tid passade sig. Och jag vill härvid anmärka, att det är många av innebyggarna där uppe, som, när de fingo del av regeringsrättens utslag, också sökte besvara sig, men de förstodo icke den formella gången; ja, det fanns till och med en hel del, som lämnade i uppdrag åt ombud att bevaka sina intressen, men icke heller dessa visste att rätt sköta saken. Där stå således genom olyckliga omständigheter många enskilda och en kommun, som sökt gå besvärsvägen, utan de gynnsamma rättigheter, som de ha, vilka i tid förstodo att utnyttja möjligheterna.

För den, som närmare känner förhållandena uppe i här ifrågavarande trakter — vi skola komma ihåg, att det gäller trakter ovan odlingsgränsen uppe i Västerbottens lappmark — framstår det ju, att åboarna där leva under synnerligen svåra omständigheter, ja, man kan säga, måste kämpa en ofta hård och ojämн strid mot naturmakterna för att bereda sig en torftig bärgning under svåra naturförhållanden. Om nu staten genom en eftergift — låt oss kalla det så — åt dessa personer skulle jämna vägen för dem och bereda litet lättnad åt dem, så skulle väl detta, enligt vad jag tror, icke vara något, som staten i framtiden skulle behöva ångra. De vattentillgångar, som det här gäller, ha värdesatts teoretiskt av vissa myndigheter, men det dristar jag påstå, att det skett ganska approximativt och att det är ganska tvivelaktigt, om staten någonsin finner det förenligt med sin ekonomi att tillgodogöra sig dessa beräknade tillgångar. Den vattenrätt det nu gäller, vilken vid avvitrningen en gång undantogs för statens räkning, torde vila på mycket osäker grund, och värdet av dessa tillgångar, det dristar jag säga ännu en gång, är också mycket osäkert. Jag litar mera på länsstyrelsen i Västerbottens län, som har, kan jag säga, tvungits att studera dessa förhållanden. Länsstyrelsen har gjort det uttalandet, att strömfällen inom dessa vattendrag knappast någonsin kunde förväntas bli utnyttjade av staten. När såväl länsstyrelsen i Västerbottens län som lantbruksstyrelsen — jag fäster mig särskilt vid den ståndpunkt, som länsstyrelsen intagit i frågan efter att ha handlagt en hel del ärenden av detta slag, varigenom länsstyrelsen givetvis blivit på ett särskilt sätt insatt i de förhållanden, som här beröras — dela motionärernas uppfattning, tror jag det vore synnerligen välbetänkt, om denna kammare, liksom första kammaren härom dagen, följde de riktlinjer länsstyrelsen uppdragit i denna fråga och som utskottet i detta hänseende följt.

Det är ju klart, att när inbyggarna däruppe ovanför odlingsgränsen sinsemellan anställa jämförelser, så måste de, som icke i tid fört klagan över avvitringsutslagen, känna sig tillbakasatta. Märk väl, att det mest ömtåliga härvidlag dock är, att de, som bo nedanför odlingsgränsen, ha både fiske- och vattenrätt, medan flertalet av dem som bo ovanför denna gräns, oförvällat sakna dessa fördelar. Det måste ju kännas synnerligen tungt för dessa, att icke vara likställda med sina grannar nedom odlingsgränsen, vilka ju i flera avseenden ha det fördelaktigare ställt.

Jag anser därför, att det vore synnerligen lyckligt, om de motionsvis framställda yrkandena kunde bifallas, och jag vädjar till kammaren, att då den nu går att besluta i denna fråga, följa första kammaren. Det blir en ljusning för dem, som bo och bygga och odla däruppe i fjällmarkerna, om de få även vattenrätt, och jag tror icke, att vi privilegiera dem över hövan genom ett sådant medgivande. Jag vill säga, att vad staten efterlåter betyder så gott

som ingenting för staten, men för inbyggarna där uppe betyder det mycket. Låt oss uppmuntra pionärerna ovanför odlingsgränsen, de ha sannerligen gjort sig förtjänta av en dylik uppmuntran! Herr talman, jag yrkar bifall till utskottets hemställan.

Ang.
fiskerätt m. m.
i vissa vatten-
områden i
Västerbottens
län.
(Forts.)

Med herr Bäckström, förenade sig herrar *Brännström*, *Wikström* och *Sandberg*.

Herr Lindmark: Herr talman! Herr statsrådet och chefen för jordbruksdepartementet uttalade, att en viss tvekan hade behärskat honom när han framlade detta förslag. Jag undrar icke därpå, ty om vi utgå ifrån själva rättsprincipen i denna fråga, så är den alldeles tydlig och klar, och vill man icke följa vad rättskänslan bjuder, så är det ju givet, att man handlar med en viss tvekan.

Jag vill erinra kammarens ledamöter därom, att detta spörsmål är prövat av regeringsrätten, och därmed har också rättsprincipen blivit klarlagd. Regeringsrätten har funnit, att dessa, som klagat över att de vid avvittningen blivit frånhända sin rätt, dem har skett orättvisa, ty de äro berättigade att med ägares rätt förfoga över både fisket och vattnet. Denna sida av saken är ju avgörande i detta fall, ty vad som kännetecknar vårt svenska samhälle är just, att vi sätta rättsprincipen så högt. Vi vilja icke rubba på äganderätten annat än i undantagsfall, och då bör denna rubbning gälla alla. Däruppe i Västerbottens lappmark ovanför odlingsgränsen finnes en grupp människor, vilkas rätt genom svensk lagstiftning blivit beskuren. Norr om dessa trakter, öster om dem och söder om dem, ha vi människor, som under i övrigt fullkomligt likartade förhållanden åtnjuta den fulla äganderätten, men dessa människor, som det nu gäller, besitta icke sitt område med full äganderätt. Vårt eget rättsmedvetande reagerar mot ett sådant förhållande. Det måste bli en ständigt källa till missnöje, när det inom de områden det här gäller, skall finnas tre sorts äganderätt, ett förhållande, som ortens befolkning icke själv frammanat, utan som svensk lagstiftning har åstadkommit. Däruppe finnas sålunda personer, som varit vakna nog att klaga över länsstyrelsens utslag och som därigenom fått full äganderätt både till jord, vatten och fiske. En annan grupp, som endast klagat när det gällde fiskerätten, har fått denna rätt sig tillförsäkrad. Den tredje gruppen äger blott en viss inskränkt fiskerätt, tillkommen genom riksdagens beslut år 1916.

Det starkaste motivet i denna fråga är enligt mitt sätt att se just det, att vi inom vårt samhälle icke skola rubba på äganderättens princip för en viss folkgrupp. Äganderätten skall vara lika för alla.

Här har sagts, att staten skulle avhända sig strömfall till ett värde av approximativt beräknat, 200,000 å 300,000 kronor. Även om denna värdering är riktig, så håller jag dock före, att rättsprincipen är långt, långt mera värd än dessa 200,000 å 300,000 kronor.

Nu har första kammaren bifallit utskottets förslag och därmed också motionerna, och alla skäl synas tala för att andra kammaren nu gör på samma sätt. Jag ber därför, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Sköld: Herr talman! Jag hade icke tänkt att yttra mig i denna debatt, men föranleddes därtill, då herr Lindmark började tala om vad som var tydligt och klart i rättsfrågan och vad rättskänslan skulle bjuda oss att göra.

Det är visserligen sant, att man rent formellt kan säga, att rättsfrågan så tillvida är klar, som den högsta administrativa domstolen har fällt vissa utslag i den riktning, varåt motionerna syfta, men om vi betrakta sakens förhistoria,

Ang.
fiskerätt m. m.
i vissa vatten-
områden i
Västerbottens
län.
(Forts.)

tror jag icke man kan på det sättet blåsa upp rättsfrågan så särdeles himmels-
högt.

Saken är ju den, att statsmakterna genom en avvittningsstadga bestämt, i vilken ordning mark skulle tilldelas nybyggarna, jordägarna, vid avvittningarna i Norrland. Enligt den gamla avvittningsstadgans bestämmelser är det givetvis efter regeringsrättens utslag klart, att dessa undantag av de större vattenområdena voro oriktiga. Men det torde dock vara tydligt för var och en, som har tagit del av vad Kungl. Maj:t skrev till riksdagen 1916 och vad riksdagen då beslöt, att om statsmakterna hade haft klart för sig den begränsning i avvittningsstadgans bestämmelser, som sedermera blivit fastslagen genom regeringsrättens utslag, så hade avvittningsstadgan den dagen blivit ändrad, och då hade dessa undantag nu varit lagliga. Så ligger saken till i realiteten. Jag menar därför, att denna rätt till vatten, varom här talas, är relativ, och jag menar också, att det finnes ingen som helst anledning att taga upp en diskussion om vad som är rätt och icke rätt i denna fråga.

Vad som är det starkaste skälet för att något göres, har redan anförts av herr Bäckström, och det är, att man fått sådana äganderättsförhållanden i Lappmarken, att något måste göras för att jämställa de olika jordägarna däruppe.

Nu är det klart, att det kan angivas skäl både för och emot de olika ståndpunkterna i denna fråga. Det kan sägas, att utskottets förslag är principiellt bättre än Kungl. Maj:ts förslag, därför att det löser frågan för all framtid. Man kan naturligtvis också säga, att det har en fördel ur lantmäteriteknisk synpunkt, vilket ju kan anföras såsom en förklaring till att lantmäteristyrelsen intagit den ståndpunkt, som den har gjort. Men Kungl. Maj:ts förslag har givetvis också sina fördelar. Kungl. Maj:ts förslag jämställer i realiteten jordägarna. De få i själva verket alla samma rätt att utnyttja vattenområdena, i den mån dessa kunna utnyttjas. Det enda ändamål, vartill dessa områden för närvarande kunna användas, är ju till fiske. Därjämte tillgodoser Kungl. Maj:ts förslag jordägarnas krav på att få använda de s. k. utgrundningarna till odlingar. Däremot ha jordägarna nu icke något som helst intresse av vattenrätten i och för sig, och mycket osannolikt är det, att de enskilda jordägarna någonsin komma att få intresse därav. Å andra sidan kan man säga, att det är ett mycket starkt intresse för kronan att bibehålla dessa områden, som kunna få en helt annan betydelse ur kronans synpunkt, då det gäller vattenkraftens utnyttjande. Det finnes alltså skäl för och emot.

Huvudsaken är emellertid, att något sker, och varför jag i dag ställer mig en smula betänksam mot utskottets förslag är att här kommer ett riksdagsutskott och föreslår riksdagen att utan vidare antaga en lag, som har karaktär av allmän civillag, en lag alltså, som enligt grundlagens föreskrifter skall granskas av lagrådet. Kungl. Maj:t kan då komma i den situationen att icke kunna sanktionera detta riksdagsbeslut. Det är en sak, som kommer att bero på lagrådets och den övriga formella och praktiska granskning, som måste följa. Jag menar också, att det över huvud är vanskligt för riksdagen att på rak arm utan vederbörlig utredning antaga en lag av dylik beskaffenhet.

Härtill kommer, att riksdagens beslut kan leda till att jordägarna där uppe icke kunna påräkna att få sina förhållanden ordnade nu. Det kan som sagt hända, att Kungl. Maj:t icke kan sanktionera beslutet, och då få dessa människor ingen ändring, förrän det kommer ett nytt initiativ i frågan. Om riksdagen uttalar sig för att stifta en ny lag, då måste detta lagförslag först till lagrådet, och vi veta ju, hur lagrådet har det ställt. Det kan därför lätt hända att det icke kan bli något förslag till nästa riksdag.

Jag skulle vilja rikta den uppmaningen till andra kammaren, att tänka sig

för, så att kammaren icke låter det bästa bli fiende till det goda. Det kan faktiskt bli så, att man, därför att man vill trygga jordägarnas rätt så långt som möjligt, i grund och botten skadar deras intressen.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till reservationen.

Herr Olsson i Broberg: Herr talman! Då jag deltagit i denna frågas behandling i utskottet, skall jag be att få säga några ord.

Man kan ju icke klandra Kungl. Maj:t för den ställning Kungl. Maj:t intagit i denna sak, ty det förefanns onekligen anledning till en viss tvekan, när det gällde att draga upp de riktlinjer, efter vilka man här borde gå fram. Jag tycker, att denna fråga i första rummet är en moralisk fråga, men dessutom också en ganska klar rättsfråga, och i det avseendet må ju erinras om, att regeringsrätten, den högsta instansen på detta område, fastslagit vad frågan rättsligt sett innebär. Man kan därför icke gärna säga annat, än att det är efter utskottets riktlinjer, som man här bör gå. Man behöver väl knappast påpeka mer än att alla dessa jordägare, som klagat över att de vid de stora avvitringar, som skett där uppe i Norrbotten, ha fränhänts sin fiske- och vattenrätt, ha alla återfått den rätt, som fränhäntes dem, men alla de, som icke förstått, eller försummat att klaga, de äro fortfarande i avsaknad av denna rätt, man behöver knappast påpeka mera, säger jag, för att det skall bli uppenbart, att dessa senare böra av riksdagen förhjälpas till en rätt som de alltså fränhänts men lagligen ägt, såsom framgår av regeringsrättens utslag.

Vi veta, att länsstyrelsen i länet uttalat, att dessa vattendrag däruppe icke under överskådlig tid kunna tänkas få något värde för kronan. Om vi dessutom betänka den hårda kamp, som dessa människor där uppe ovanför odlingsgränsen måste föra för sin existens, då tycker jag, att alla skäl bjuda oss att gå den väg utskottet här anvisat och alltså likställa dessa, som icke förstått att bevaka sin rätt med dem, som varit nog kloka att göra det.

Jag skall icke yttra mig i anledning av vad som sagts angående betydelsen av lagrådets granskning av detta förslag. Jag vill endast erinra om en debatt, som fördes i denna kammare för några dagar sedan, då det ansågs från visst håll, att lagrådets granskning icke alltid var så behöfelig och nödvändig. Vad nu detta förslag beträffar ansågs det inom utskottet, att man kunde lita på deras auktoritet, som skrivit lagtexten, så att man kunde förorda förslaget till godkännande. Men skulle det bli så som statssekreterare Sköld nämnde, nämligen att Kungl. Maj:t, om riksdagen nu antager förslaget, icke anser sig kunna sanktionera lagen, om lagrådet vid sin granskning finner vissa korrigeringar erforderliga, så bör det väl icke vara uteslutet att verkställa en dylik korrigering, om den skulle befinnas nödvändig.

För mig har det absolut avgörande motivet varit, att de jordägare, som det här är fråga om icke klagat över att de fränhänts sin rätt, skola likställas med dem, som förstått att bevaka sin rätt, och därför ber jag nu på de skäl jag anfört att få instämma med dem, som yrkat bifall till utskottets förslag.

Herr Nilsson i Tånga: Herr talman! Endast ett par ord. Av det resone-mang, som förts här från norrlandsrepresentanternas sida, skulle man kunna få den uppfattningen, att det här endast är fråga om bifall eller avslag å motionen. Så förhåller det sig emellertid icke, utan frågan är, om man skall bifalla Kungl. Maj:ts förslag eller motionen. Det har av flera talare förut påvisats, att dessa förslag till sin praktiska innebörd i själva verket innebära detsamma. Den enda skillnaden är, att kronan, om man bifaller Kungl. Maj:ts förslag, har i sin hand att kunna utnyttja de värden som finnas, utan att behöva återköpa dem.

Ang.
fiskerätt m. m.
i vissa vatten-
områden i
Västerbottens
län.

(Forts.)

Ang.
fiskerätt m. m.
i vissa vatten-
områden i
Västerbottens
län.
(Forts.)

Vattenfallsstyrelsen har ju yttrat, och det har ju departementschefen understrukt, att dessa vattenområden och strömfall, om befolkningen så skulle önska, kunna upplåtas med nyttjanderätt mot en avgift, som i storlek skulle närma sig rekognitionsavgiften, och den avgiften betyder ju praktiskt taget ingenting. Under sådana förhållanden tycker jag, att man handlar klokt, om man går in för Kungl. Maj:ts förslag.

Herr Bäckström: Herr talman! Endast några ord med anledning av det sista uttalandet. Jag dristar att ännu en gång vädja till kammaren. Som jag tidigare har sagt, tror jag, att länsstyrelsen i Västerbottens län, som nödgats i så många fall handlägga ärenden i dessa frågor, bör sitta inne med den praktiska kännedom, som gör, att den rätt kan bedöma läget och denna länsstyrelse har alldeles bestämt uttalat, att det för alla jordbrukande innebyggare, som bo ovanför odlingsgränsen, skulle vara synnerligen värdefullt att bli likställda således likaberättigade med dem däruppe, som enligt regeringsrättens utslag ha fått sina förmåner tryggade. Här talades nyss om värdet av statens vattenområden däruppe, och att staten kanske i en framtid får lov att inlösa dem, om de nu skulle åt åboarna överlåtas med äganderätt. Vederbörande länsstyrelse är emellertid av den uppfattningen, att dessa vattenområden, med de vattenkraftsmängder, som i övrigt finnas att tillgå och med den möjlighet som vi nu ha att sammanbinda de olika kraftnäten med varandra äga så gott som intet praktiskt värde. Det teoretiska värdet, om jag så får säga, må vara vilket som helst, men dessa skilda vattenområden och strömfall, som ligga så högt uppe i landet, komma helt visst aldrig att kunna utnyttjas på det sätt, som är förutsett i de kalkyler, som vattenfallsstyrelsen uppgjort.

Låt oss tänka på hur det känns för dem som bygga, slita och träla där uppe ovanför odlingsgränsen, när de veta, att de, som bo nedanför denna gräns redan äro i besittning av de förmåner, som utskottet tillstyrker åt alla ovan densamma. Jag tror, att vi ha starka skäl att gå in för det förslag, som första kammaren redan har godtagit. Jag vädjar ännu en gång till kammaren att behjärta ställningen för dessa jordbrukets utposter, som bo ovanför odlingsgränsen!

Herr förste vice talmannen Hamilton: Herr talman! Det förefaller mig, att man ödslar alltför lång tid på denna fråga, ty saken ligger väl tämligen klar. Därest man bifaller reservationen avhänder man en del jordägare i Norrbotten, som bo ovanför odlingsgränsen, en rätt, som de skulle ha fått, därest de icke varit okunniga om lagens bestämmelser utan klagat i rätt tid som en del andra angränsande jordägare gjort. Det vore därför, synes mig, fullkomligt rättvist, om man nu giver dem rätt att få råda över vattnen där uppe. Värdet för staten att möjligtvis i en framtid, kanhända om 50 år, få råda över vattenområdena i fråga, är väl tämligen tvivelaktigt, och då bör man väl icke lägga alltför stor vikt vid detta skäl för avslag å motionen.

Jag ber att för min del få med dessa korta ord ansluta mig till utskottets förslag.

Härmed var överläggningen slutad. Herr talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till Kungl. Maj:ts i ämnet avlätna proposition; och förklarade herr talmannen sig anse svaren hava utfallit med övervägande ja för den förra propositionen. Herr Nilsson i Tånga begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes samt anslogs:

Den, som vill, att kammaren bifaller jordbruksutskottets hemställan i utskottets förevarande utlåtande nr 53, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit Kungl. Maj:ts i ämnet avlåtna proposition.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser samt voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, företogs omröstning med tillämpning av uppresningsförfarandet; och befanns därvid flertalet hava röstat för propositionen, vadan kammaren bifallit utskottets hemställan.

§ 8.

Å föredragningslistan var härefter uppfört andra kammarens tredje tillfälliga utskotts utlåtande, nr 5, i anledning av i första kammaren väckt motion om förbud mot anordnande utan polismyndighets tillstånd av demonstrationståg m. m. på allmän plats å landsbygden.

I anledning av en inom första kammaren av herr *Frändén* väckt motion, nr 15, hade nämnda kammare, på hemställan av sitt första tillfälliga utskott, för sin del beslutit, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:tt anhålla om utfärdande av sådana föreskrifter, enligt vilka demonstrationståg och därmed jämförliga tillställningar icke finge äga rum på allmän plats på landsbygden utan föregående anmälan till polismyndigheten.

Sedan detta beslut delgivits andra kammaren samt ärendet remitterats till dess tredje tillfälliga utskott, hemställde nu sistnämnda utskott, att andra kammaren icke måtte biträda första kammarens i ärendet fattade beslut.

Reservation hade likväl avgivits av herrar *Gustafsson* i Älvsered, *Hedin*, *Andersson* i Ovanmyra och *Anderson* i Linköping, vilka ansett att utskottet bort hemställa, att andra kammaren ville i likhet med första kammaren besluta, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:tt anhålla om utfärdandet av sådana föreskrifter, enligt vilka demonstrationståg och därmed jämförliga tillställningar icke finge äga rum å allmän plats på landsbygden utan föregående anmälan till polismyndigheten.

Efter föredragning av utskottets hemställan yttrade:

Herr *Gustafsson* i Älvsered: Herr talman! Denna gång har tredje tillfälliga utskottet icke kunnat komma med ett enigt utlåtande. Sex av utskottets medlemmar hava nämligen dikterat beslutet, och de övriga fyra hava reserverat sig.

Den sak, som det här gäller, har förelagts till riksdagens prövning genom en motion i första kammaren. Första kammaren har bifallit motionärens yrkande om en skrivelse. På grund härav har ärendet förelagts denna kammare för avgörande. Motionären hemställer att »riksdagen ville i skrivelse till Kungl. Maj:tt anhålla om utfärdande av sådana föreskrifter, enligt vilka demonstrationståg och därmed jämförliga tillställningar icke få äga rum på allmän plats å landsbygden utan tillstånd av polismyndigheten.»

I vederbörlig ordning hava samtliga länsstyrelsens yttranden inhämtats. Den motivering, som dessa länsstyrelser förebragt, varierar helt naturligt efter den erfarenhet och de olika uppfattningar, som dessa länsstyrelser ha. Var och en har nu velat tolka dessa länsstyrelsernas motiveringar på det sätt, som varit för vars och ens uppfattning lämpligast, och många ha förmenat, att dessa yttranden icke utgöra tillräckligt stöd för det tillstyrkande av motionen, till vilket länsstyrelserna i allmänhet kommit. Såsom ett faktum kvarstår emellertid, att samtliga

Ang.
fiskerätt m. m.
i vissa vatten-
områden i
Västerbottens
län.
(Forts.)

Ang.
förbud mot
anordnande
utan polis-
myndighets
tillstånd av de-
monstrations-
tåg m. m. på
allmän plats å
landsbygden.

*Ang.
förbud mot
anordnande
utan polis-
myndighets
tillstånd av de-
monstrations-
tåg m. m. på
allmän plats å
landsbygden.
(Forts.)*

länsstyrelser med ett par undantag anse, att åtgärder böra vidtagas för åstadkommande av bättre ordnade förhållanden på landsbygden. Länsstyrelsen i Örebro län anser att till omprövning bör upptagas frågan, huruvida en allmän ordningsstadga på landsbygden bör komma till stånd. Många länsstyrelser ha, i likhet med motionären, förordat sökandet av tillstånd innan demonstrationståg och dylikt få förekomma. Andra länsstyrelser mena att det kan vara tillräckligt med en enkel allmän anmälningsskyldighet. Såväl första kammaren, som vi reservanter, hava icke heller begärt mera än en anmälningsskyldighet. En dylik anmälan är ju en ganska enkel åtgärd, som enligt mitt förmenande, ingen ordningsälskande person borde kunna undandraga sig.

En talare i första kammaren, som var emot motionärens förslag yttrade, att »man kan icke tänka sig att kunna anordna någon större tillställning på landsbygden utan annonsering i rätt stor omfattning. Polismyndigheten får då, om den är något så när vaken, reda på förhållandet». Jag delar denna uppfattning att såväl annonsering som kungörelse väl i allmänhet sker i dylika fall, men då bör det emellertid väl också vara en ganska enkel åtgärd att sända ett meddelande om tillställningen till polismyndigheterna. Däremot kan jag icke dela den uppfattningen, att det bör vara polismyndigheternas skyldighet att på stolpar och dylikt söka efter eventuellt anslag om tillställningar, utan det bör vara de anordnandes plikt att därom underrätta polismyndigheterna.

Motståndarna till förslaget hava också påpekat, att kommunerna enligt gällande författningar kunna antaga en ordningsstadga för var och en kommun särskilt och att de därvid kunna få tillfälle att i densamma inrycka bestämmelser, sådana som de här ifrågavarande. Åtskilliga länsstyrelser hava också omtalat, att flera kommuner i deras län förfarit på det sättet. Den, som något så när känner till landsbygden, förstår emellertid, att man där knappast fattar beslut om införande av dylika stadgar utan att oordning vid något tillfälle redan har ägt rum, och då har ju en viss olycka redan skett. Då är det ju bra mycket enklare och lättare att på en gång tillskapa enhetliga bestämmelser för hela landet.

Vi reservanter ha påpekat, att man icke begär någon anmälningsskyldighet, när det gäller möten inomhus eller på enskilda platser, utan endast när man skall anordna dylika tillställningar på gator och torg, som äro upptagna för allmän trafik. En dylik både anmälningsskyldighet och skyldighet att begära tillstånd för möten och sådant har länge förekommit i städerna, och jag kan icke förstå, varför man icke också kan vilja ha ordning och reda på landsbygden, då det gäller dylikt. Jag hemställer därför om bifall till den vid utskottets utlåtande fogade reservationen.

Herr Eklund: Herr talman! Utskottets ärade vice ordförande, som nyss hade ordet och talade för reservationen, betonade i sitt anförande, att det var angeläget, att det rådde ordning även på landsbygden. Jag kan gott instämma i den delen av hans anförande och vill kanske så mycket hellre göra det, som det inom utskottet icke har rätt några delade meningar om den saken. Vi ha icke behövt debattera den saken i utskottet, och jag förmodar, att det råder samma uppfattning här i kammaren om den punkten. Det återstår då att se, om det finnes något egentligt att anmärka mot ordningen på landsbygden, sådan den ter sig för närvarande, och om det behövs några ytterligare föreskrifter för att upprätthålla denna ordning. Reservanterna föreslå, att andra kammaren i skrivelse till Kungl. Maj:t ville anhålla om utfärdandet av sådana föreskrifter, enligt vilka demonstrationståg och därmed jämförliga tillställningar icke få äga rum å allmän plats på landsbygden utan föregående anmälan till polismyndigheten. Som motivering för detta sitt yrkande ha reservanterna hänvisat till att en del av länsstyrelserna ansett, att det förefinnes behov av vissa föreskrifter, och att flertalet av länsstyrelserna

tillstyrkt åtgärder i motionens syfte, som den föregående ärade talaren nämnde. Ser man emellertid litet närmare på dessa länsstyrelserns yttrande, så tyckes det, som om länsstyrelserna i allmänhet icke ändå vore så värst övertygade om behovet. Dock är det ju riktigt, som reservanterna säga, att flertalet länsstyrelser tillstyrkt vissa åtgärder i motionens syfte. Nu är det väl ändå ganska förklarligt, om länsstyrelserna, som främst äro ansvariga för ordningen, var och en i sitt län i allmänhet icke vilja ställa sig helt avvisande, när de ha att yttra sig över motionärens förslag att ställa flera ordningsföreskrifter till deras förfogande. Några länsstyrelser ha också tillstyrkt herr Frändéns motion, men tre länsstyrelser däremot hava avstyrkt den helt och hållet. Andra länsstyrelser återigen säga, att om det nödvändigt skall införas flera bestämmelser på detta område, böra de i varje fall göras lindrigare än vad motionären föreslagit. Första kammaren och reservanterna i andra kammarens tredje tillfälliga utskott hava ju också stannat för det senare alternativet. Som framgår av protokollet från första kammarens behandling av den här frågan, voro meningarna mycket delade även om denna lindrigare form, och det hängde där på en enda röst, att det hade blivit rent avslag. Flera länsstyrelser tyckas emellertid, som jag nyss nämnde, icke ha varit så helt övertygade om, att det föreligger något verkligt behov av ytterligare bestämmelser på detta område. Jag skall icke besvära kammaren med att citera de olika länsstyrelsernas uttalanden om deras erfarenheter härvidlag. Men efter vad som framgår av bilagan till utskottets utlåtande är det icke mindre än 15 länsstyrelser, som i sina yttranden över motionen säga att det inom deras län icke har förmärkts några olägenheter av att några här ifrågasatta bestämmelser icke ha funnits. För att taga ett par exempel yttrar länsstyrelsen i Jönköpings län följande: »Inom Jönköpings län hava några större olägenheter av den nu rådande ordningen hittills icke kommit till synes. Något egentligt behov av den ifrågasatta åtgärden kan således för detta läns vidkommande icke anses föreligga.» Länsstyrelsen i Örebro län säger: »Såvitt Kungl. Maj:ts befallningshavandes erfarenhet sträcker sig, har något behov av en lagstiftning i det i motionen angivna syftet, vad länet angår, hitintills icke visat sig för handen.» Länsstyrelsen i Västerbottens län säger ungefär på samma sätt och sedan fortsätta ytterligare 12 länsstyrelser i stort sett i samma ordalag och säga, att det i deras län icke har förekommit något anmärkningsvärt i det här avseendet. Tre länsstyrelser avstyrka, som jag nyss nämnde, helt och hållet från att nu företaga några åtgärder, och av de länsstyrelser, som tala om att vissa behov av ytterligare bestämmelser kunna anses föreligga, är det endast en enda länsstyrelse, som pekar på något konkret fall som motiv för behovet av nya föreskrifter. Denna enda länsstyrelse är länsstyrelsen i Västernorrlands län, vars uttalande på den punkten har tillvaratagits och citerats av reservanterna. Nu har det emellertid sagts, att dessa fall i Västernorrlands län huvudsakligen skulle avse några uppträden däruppe, som stodo i samband med kristidens livsmedelsbrist. Jag skall icke gå närmare in på den saken, men nog kan man väl ändå ifrågasätta, om det kan vara så lämpligt att lägga dessa enstaka och under alldeles särskilda förhållanden inträffade fall däruppe som grund för en generell lagstiftning för hela den svenska landsbygden. Utskottets majoritet har i varje fall icke kunnat finna det vara lämpligt att förfara på det sättet. Man kan så mycket mera betvivla lämpligheten av detta, som det ju ändock förhåller sig så, att spontant uppkommande folksamlingar ju icke alls träffas av den här föreslagna bestämmelsen. Det finnes ju, när det gäller sådana tillställningar, ingen anordnare. Det finnes ingen, som har någon skyldighet att göra någon anmälan eller att söka tillstånd. Följaktligen finnes det heller ingen, som kan göras ansvarig för om anmälan eller begäran om tillstånd uteblir. För sådana fall

*Ang.
förbud mot
anordnande
utan polis-
myndighets
tillstånd av de-
monstrations-
tåg m. m. på
allmän plats i
landsbygden.
(Forts.)*

*Ang.
förbud mot
anordnande
utan polis-
myndighets
tillstånd av de-
monstrations-
tåg m. m. på
allmän plats å
landsbygden.
(Forts.)*

saknar alltså den föreslagna bestämmelsen all betydelse. Dessa bestämmelser komma helt på sidan av dylika fall. Nu har utskottet i likhet med flera länsstyrelser påpekat, att det redan finnes ordningsföreskrifter även beträffande demonstrationer och därmed jämförliga tillställningar, som uttrycket lyder i reservanternas yrkande. Först och främst har man ordningsstadgan för rikets städer och särskilt stadgans § 13, vilka efter beslut av länsstyrelsen kunna utsträckas, som det heter i stadgans § 30, att gälla även »köping, hamn, fiskläge och annat ställe med större sammanträngd befolkning» samt även för ort vid eller i närheten av stad. Länsstyrelsen i Örebro säger i sitt utlåtande att i flertalet av de större samhällena å länets landsbygd är ordningsstadgan för rikets städer gällande och § 13 § av samma stadga är i dess helhet tillämplig inom flera av länets landskommuner. Länsstyrelsen i Göteborgs län gör samma meddelande för sitt läns vidkommande. En annan länsstyrelse återigen, som hänvisar till denna stadga, tillägger, att man inom detta län icke har haft någon anledning att utsträcka stadgan till något landsbygdsområde. Detta, anser jag, tyder på, att behovet av föreskrifter dock icke är så allmänt och trängande, som reservanterna vilja göra gällande, men i den mån behov därav förekommer, finnes det ju härför redan föreskrifter på grund av denna stadga.

Nu har det visserligen antytts, att denna stadga på någon punkt skulle ha börjat bliva litet föråldrad. Jag skall icke nu gå in på den saken, men om det är på det sättet, förefaller det, som om det vore riktigare att göra eventuella ändringar i själva stadgan och icke stapla på nya föreskrifter ovanpå stadgan samt hålla kvar de bestämmelser i densamma, som man anser otillfredsställande. Utöver ordningsstadgan hava vi, som utskottet påpekar, ett stadgande i § 7 sista stycket i förordningen om kommunalstyrelse på landet. Denna paragraf giver våra landskommuner rätt att uppgöra en särskild ordningsstadga, vari man då givetvis kan införa sådana föreskrifter, som här är fråga om. Det finnes också många kommuner — särskilt sådana med tätare bebyggelse — där en dylik ordningsstadga sedan många år tillbaka varit gällande. Reservanterna förmena nu, och det underströks ytterligare av den föregående ärade talaren, att dylika kommunala ordningsstadganden icke alls äro ändamålsenliga. Den utväg, som utskottsmajoriteten pekar på, har dock två företräden framför reservanternas förslag. Den ena är, att man på det sättet bevarar den kommunala självstyrelsen okränkta; den andra är, att på de platser, där man har behov av en särskild ordningsstadga, kan man lämpa dess innehåll efter behovet på varje särskild ort. Förhållandena äro ju dock så olika i olika kommuner, och det kan helt naturligt inte vara samma behov av detaljerade ordningsföreskrifter ute på den egentliga landsbygden, som det i olika avseenden kan vara i en stad eller i ett stort och trångt industrisamhälle. Utskottsmajoriteten har också, i likhet med vad Kungl. Maj:t och riksdagen tidigare gjort i liknande fall, tagit hänsyn till denna omständighet och anser för sin del, att man icke bör besvara befolkning och myndigheter i denna massa av kommuner och hela län med sådana nya föreskrifter, som de icke alls behöva, detta så mycket mindre som de orter, vilka ha ett behov av vissa ordningsföreskrifter, kunna tillgodose detta behov på ett enklare och framför allt mera praktiskt sätt genom de lagbestämmelser, som redan finnas.

Detta är i huvudsak de synpunkter som gjort, att utskottets majoritet icke kunnat föreslå andra kammaren att biträda första kammarens beslut i denna fråga. Med hänvisning till dessa synpunkter och till vad utskottet i övrigt anfört får jag, herr talman, yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Spångberg: Herr talman. ärade kammarledamöter! Motionärens och reservanternas förslag är ett ypperligt bevis på, inte som herrarna söka göra

gällande, något intresse för ordningen på landsbygden utan på att man nu, då man så allmänt talar om demokrati, försöker taga ifrån arbetarna den rätt, de hittills haft att fritt samlas ute på landsvägen. Det är ett uppenbart försök att taga bort rätten för arbetarna att genom demonstrationer och möten fritt ge uttryck åt berättigade krav. Det är ett försök att lägga hinder i vägen för arbetarnas fackliga och politiska organisationer. Jag kan inte hjälpa, att jag tycker att det vore bra mycket mera hedrande, om man sade detta rent ut i stället för att, såsom nu sker, försöka framställa sig såsom ivrare för ordningens upprätthållande ute på landet.

Hittills har det ju varit på det sättet, att när alla andra utvägar att få hålla ett föredrag varit stängda, när ingen enskild lokal eller enskild plats kunnat uppbringas, så har i alla fall landsvägen stått till förfogande. Detta vill man nu ta bort. Det är sålunda en fullständigt renodlad klasslag, som man här kommer med, en klasslag, som kan komma att medföra stora svårigheter både för nykterhetsföreningar och flera liknande organisationer men som i all synnerhet kommer att drabba arbetarklassen och dess organisationssträvanden, särskilt på sådana platser, där lokaler inte kunna uppbringas. När reservanterna framhålla, att anmälningsskyldighet inte ifrågasättes för möten inomhus eller för möten utomhus på enskilt område, så framhäver detta verkligen på ett mycket tydligt sätt just de svårigheter, som skulle komma att inträffa på de orter, där man saknar plats på enskilt område för såväl inomhus- som utomhusmöten. Nu säger herr Gustafsson i Älvsered, att det bara är fråga om en enkel anmälan, då folksamlingar kunna tänkas äga rum, och att detta inte skulle vara för mycket begärt. Men nog förstå såväl herr Gustafsson i Älvsered som övriga förespråkare för denna klasslag, att det kan vara rätt svårt ute på landsbygden med de långa avstånd, som där finnas, att komma in med anmälan i tid. Men det är naturligtvis just därför som man kommit fram med detta förslag.

Det är inte utan, att man inför sådana här spekulationer kommer att tänka på andra metoder, som ibland användas av arbetsköpare, när de vilja klämma åt en facklig eller politisk organisation eller komma åt en enskild organiserad person. Med herr talmannens tillåtelse ber jag att få erinra just om detta. Jag ber att få erinra herrarna om, hur man trots allt tal om frihet ännu i dag får bevittna, hurusom på olika arbetsplatser personer avskedas utan någon som helst anledning endast därför att de bekänna sig till en viss politisk riktning eller arbeta för fackföreningen på platsen. Vi kunna vidare erinra oss andra former, sådana som komma till uttryck i strejkbrytargardena, som alltmer hålla på att breda ut sig. Därvidlag vill man så mycket mindre upprätthålla någon ordning, som man i stället söker beväpna och beväpnar dessa personer. Vi kunna erinra oss Arbetets frihet, Samhällshjälpen och andra organisationer, som stå det håll mycket nära, varifrån denna motion har kommit. Vi kunna taga ett sådant belysande exempel som Forsmarksdramat, som har timat i början av denna vecka. Vi kunna erinra oss, hur man under friherre Gustaf af Ugglas' regemente försökt komma åt fackföreningarna, hur detta tagit sig sådana former, att en gammal arbetare Eriksson, nu 60 år gammal, först säges upp från en anställning, som han haft i många år, sedan vräkes under de mest brutala former man överhuvud kan tänka sig, sedan beskylls för att hava stulit ved och drages inför domstol; och när man inte lyckas göra slut på honom på det sättet, så kör friherre av Ugglas' skogsvaktare på honom med en bil, och när han inte dödas därigenom, så skjuter han fem revolverskott på honom för att få honom ur vägen. Jag har inte kunnat underlåta att antydningssvis erinra om dessa förhållanden, då de äro så belysande för de metoder, som arbetsköparna begagna sig av, då det gäller att komma arbetarrörelsen till livs.

Ett led i dessa strävanden är just den motion, som här har väckts. Skall man göra något för ordningens upprätthållande på landsbygden, så tror jag verk-

*Ang.
förbud mot
anordnande
utan polis-
myndighets
tillstånd av de-
monstrations-
tåg m. m. på
allmän plats å
landsbygden.
(Forts.)*

*Ang.
förbud mot
anordnande
utan polis-
myndighets
tillstånd av de-
monstrations-
tåg m. m. på
allmän plats å
landsbygden.*

(Forts.)

ligen, att motionären har börjat i fullständigt galen ände. Jag tror, att det skall bli synnerligen svårt att få fram några sådana fall, som verkligen motivera en lag enligt herr Frändens önskemål. Om störande uppträden någon gång ha förekommit i samband med möten och demonstrationer, så tror jag, att dessa alldeles säkert skulle hava uppstått, även om denna lag hade funnits. Det är ju dock så, att mötes- och demonstrationsanordnarna alltid äro synnerligen måna om att just upprätthålla en god ordning. Detta är åtminstone min erfarenhet från de organisationer, som jag har tillhört.

När man för övrigt läser igenom de yttranden, som kommit från länsstyrelserna, så finner man verkligen inget som helst skäl som talar för det lagförslag, som det här är fråga om. Och ändå tycks åtminstone den goda viljan finnas i synnerligt stort utsträckning, i det att endast tre länsstyrelser ha avstyrkt under det att 21 länsstyrelser har tillstyrkt åtgärder eller undersökning i frågan. Här har herr Gusafsson i Älvsered läst upp några citat ur länsstyrelsernas yttranden, varav framgår, att länsstyrelserna ha tillstyrkt ifrågasvarande motion. Men om man undersöker vad det är för motivering, som länsstyrelserna ha haft, så kommer man verkligen till ett underbart resultat. Man kommer till det resultatet, att det är uteslutande rena bekvämlighetsskäl eller byråkratiska synpunkter och ingenting annat, som legat till grund för tillstyrkandena. I de flesta fall går man förbi vad det egentligen gäller. De länsstyrelser, som berört frågan, huruvida ordningar förekommit eller ej, nödgas medgiva, att några sådana ordningar icke förekommit, åtminstone, såsom det i de flesta fall heter, inom vederbörandes eget län. Jag skall inte citera de olika länsstyrelsernas uttalanden, men i de flesta fall heter det på det här viset, att försävt till länsstyrelsens kännedom kommit, har saknaden av sådana här bestämmelser, som i berörda motion närmast avses, för länets vidkommande, icke medfört några oegentligheter o. s. v. Länsstyrelsen i Jönköpings län säger t. ex., att inom detta län »hava några större olägenheter av den nu rådande ordningen hittills icke kommit till synes. Något egentligt behov av den ifrågasatta åtgärden kan således för detta läns vidkommande icke anses föreligga. Vad som i framtiden kan inträffa, därom vet man dock intet». Och med anledning av att man ingenting vet därom, så tillstyrker man åtgärder. Just dessa karakteristiska uttalanden, att här inte förekommit några som helst oegentligheter, att här vet man ingenting om något behov av en sådan här bestämmelse inom sitt eget område o. s. v., visar ju, att man inte haft fog för att tillstyrka ifrågasvarande motion. Det är underligt, att detta har gått utskottsminoriteten förbi. Det enda undantag, som egenligen finns, är länsstyrelsen i Härnösand. Den säger ju, att där uppe »hava störande uppträden föranletts av s. k. demonstrationståg och därmed jämförliga tillställningar» rätt ofta. Men några bevis, var och när och i vilken omfattning dylika uppträden förekommit, finnas icke. Huruvida detta påstående har några skäl för sig eller inte, därom äro meningarna mycket delade. En ledamot av första kammaren, som känner till förhållandena där uppe, påstod bestämt, att några sådana ordningar egentligen inte förekommit. Så mycket är säkert — det kan man väl ändå vara ense om — att då länsstyrelserna haft så svaga motiveringar för sina tillstyrkanden, och då sålunda bara en enda länsstyrelse kunnat komma och säga, att ordningar förekommit — vilket bara är ett tomt påstående, som saknar bevis — så är detta verkligen icke tillräcklig motivering för en sådan lagstiftning, som reservanterna här önska.

Till allt detta kommer ju slutligen, att kommunerna redan nu ha rätt att själva bestämma om införandet av sådan anmälningsplikt, som det här är fråga om. Nog är det väl underligt, att exempelvis bondeförbundare kunna vara med om att vilja beröva kommunerna den självbestämningsrätt, som de i detta fall redan ha. När kommunerna icke infört sådan anmälningsplikt i större ut-

sträckning än som skett, så anser jag detta vara ett utmärkt bevis för att något behov ej föreligger och att man icke bör lagstifta såsom här önskas. För övrigt måste man väl säga, att om det skall lagstiftas, så skall det väl ändå inte lagstiftas i syfte att åstadkomma allmän förargelse. Men detta skulle verkligen bliva fallet, för den händelse reservanternas förslag här skulle komma att bifallas.

Herr talman, jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr *Samuelsson* instämde häruti.

*Ang.
förbud mot
anordnande
utan polis-
myndighets
tillstånd av de-
monstrations-
tåg m. m. på
allmän plats å
landsbygden.*

(Forts.)

Herr **Löfgren** i Stockholm: Herr talman! När utskottet avstyrkt det framkomna förslaget, så föreställer jag mig, att utskottet därför ingalunda har velat ifrågasätta annat än att vissa allmänna föreskrifter angående iakttagande av vederbörlig ordning alljämt behövas även för landsbygden och att även en förstärkning av dessa föreskrifter kan vara erforderlig. Det förhåller sig emellertid så, att frågan om församlingsrättens och därmed även demonstrationsrättens lagfästande står i samband med spörsmålet om en reglering av hithörande förhållanden genom de mera allmänna föreskrifter för ordningens upprätthållande på landsbygden, vilka ytterligare kunna vara erforderliga. Därvid har man särskilt tänkt på en utsträckning i viss mera allmän omfattning än hittills av de ordningsföreskrifter, som gälla i stad, till att omfatta även landet. En utredning härom har Kungl. Maj:t på begäran av riksdagen låtit verkställa, och resultatet därav föreligger ända sedan 1919 i form av de s. k. församlingsrättssakkunnigas betänkande. Vad som närmast synes vara av intresse vore att få reda på, huru regeringen och speciellt justitie- och socialministrarna ställa sig till detta kommittéförslag och jämväl till de reservationer, som på vissa punkter föreligga. Denna kommitté har också haft uppe frågan om demonstrationsrättens utövande på landsbygden. Majoriteten inom kommittén innefattade bl. a. en känd konservativ landssekreterare, en framstående åklagare i stad och, vill jag minnas, även andra representanter för ordningsmakten. Såvitt jag inte missminner mig, var landshövdning Holmquist i Falun kommitténs ordförande ända till slutet, och även han tillhörde majoriteten. När alltså denna kommitté behandlade frågan, huruvida inte även för landsbygdens vidkommande, liksom fallet är i stad, skulle behöva stadgas anmälningsplikt för demonstrationståg och dylikt, så stannade majoriteten vid att anse dylik särskild föreskrift icke erforderlig. En enda av kommitténs ledamöter reserverade sig på denna punkt och påyrkade en dylik föreskrift. När kommitténs majoritet stannade vid denna ståndpunkt, så har den utan tvivel letts av den tanken, att visserligen vore en hel del allmänna föreskrifter av samma innebörd som de i ordningsstadgan för städerna innefattade behövlige jämväl för landsbygdens vidkommande men att särskild anledning eller ens möjlighet knappast förefanns att generellt reglera demonstrationsrätten på landsbygden. Man har uppenbarligen ansett, att redan nu befintlig lagstiftning gav möjlighet att, när behov därtill yppade sig, vidtaga de särskilda anordningar, som kunde vara erforderliga. Man har anmärkt, att Konungens befallningshavande har rätt att efter vederbörandes hörande utsträcka tillämpningsområdet för ordningsstadgan för stad till trakter på landet, som äro mera tätt bebyggda och i övrigt av stadsliknande natur. Vidare har kommunen rätt att utfärda särskilda ordningsföreskrifter med stadfästelse av Konungens befallningshavande. Och slutligen är det otvivelaktigt så, att Konungens befallningshavande, d. v. s. länsstyrelserna i de olika länen, ha en befogenhet — vilken följer av deras allmänna funktion — och därmed samtidigt också skyldighet att vidtaga alla de åtgärder, som kunna vara behövlige för ordningens upprätthållande. Detta medför, att åtminstone

Ang.
förbud mot
anordnande
utan polis-
myndighets
tillstånd av de-
monstrations-
tåg m. m. på
allmän plats å
landsbygden.

(Forts.)

under särskilt upprörda tider, när särskild anledning därtill gives, Konungens befallningshavande kan för en särskild trakt, där fara för oroligheter föreligger, utfärda just en sådan föreskrift som den, att folk skall till vederbörande polismyndighet anmäla, vad de ämna företaga sig på gator, torg och landsvägar.

Jag vill sålunda inte ifrågasätta annat än att det kan behövas ytterligare ordningsföreskrifter på landet. Jag kan inte heller riktigt följa den sista ärade talaren, när han vill göra gällande, att en utsträckning av den anmälningsplikt, som redan finnes i vissa samhällen, till att gälla även i andra, skulle innebära ett förnekande av eller en opposition mot själva församlingsfrihetstanken och demonstrationsrätten. Det är väl inte så. Det är ju närmast en praktisk fråga, hur man utan att på något sätt hindra den allmänna församlings- och demonstrationsrätten, som enligt grundlagen tillhör svenska folket, samtidigt skall kunna se till, att dessa demonstrationer o. d. ske utan störande av allmän ordning. Den frågan är, såsom jag nämnde i början av mitt anförande, redan utredd av en kommitté och har förelagts Kungl. Maj:t i form av förslag till vissa föreskrifter. Detta har visserligen alldeles bortglömts eller utelämnats av utskottet, ehuru det berörts i det yttrande, landshövding Hammarskjöld i Uppsala avgivit i ärendet. Jag skulle tro, att det knappast skulle överensstämma med vad som är vanligt här i kammaren, att man i en fråga, som sålunda är under Kungl. Maj:ts prövning och kommit så långt som denna gjort, nu i en särskild punkt ingriper och fordrar vissa lagstiftningsåtgärder. Det kan inte hjälpas, att under sådana förhållanden ett beslut av andra kammaren att biträda första kammarens beslut skulle kunna uppfattas, ehuru visserligen med orätt, såsom ett angrepp mot den svenska demonstrationsrätten. I ett sådant beslut vill jag för min del inte deltaga, och jag ber därför, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

I detta anförande instämde herr *Hamrin*.

Herr *Olovson* i Västerås: Herr talman, mina damer och herrar! Jag har begärt ordet för att vittna i detta mål närmast därför att jag kan smickra mig med att hava erfarenhet på här ifrågavarande område.

Motionären nämner »demonstrationståg», men han nämner också »därmed jämförliga tillställningar», och jag förstår, att han därmed syftar på möten, som anordnas på landsvägarna ute på landsbygden. Vad dessa möten beträffar kan jag nämna, att jag för min del under loppet av 20 år varit med om att ordna ett par tusen sådana och själv varit med som talare vid åtminstone femhundra. Jag måste säga, att det har varit de mest oskyldiga tillställningar, man över huvud kan tala om. Jag har sålunda mycket svårt att förstå, var till en lagstiftning mot sådana möten och, som man säger, demonstrationer skall tjäna. För att en motion som denna skall kunna väckas, föreställer jag mig, att det måste föreligga hos motionären antingen en synnerligen begränsad omdömesförmåga, ren elakhet eller också en strävan att demonstrera ett reaktionärt sinnelag. Under andra eller liknande förutsättningar torde en sådan motion icke kunna framföras.

När man talar om demonstrationståg och därmed jämförliga tillställningar, syftar man, såsom jag ser saken, givetvis på möten, som hållas på landsvägen. På grund av min erfarenhet vågar jag påstå, att de möten, som här och där hållas ute på landsvägarna, framförallt i valtider, hindra trafiken mindre än den minsta lilla Fordbil, som går i detta land. Under alla de möten, jag varit med om, har det icke kunnat sägas, att trafiken blivit hindrad eller att ordningen på något som helst sätt blivit störd, om jag undantager ett enda möte i närheten av Hunneberg i Västergötland 1920. Där förekom en smula oordning, och den oordningen åstadkoms av en halvfull högerbonde.

Vidare skulle jag vilja fråga, vad det är man syftar på, när man talar om demonstrationståg. När en grupp arbetare gå tillsammans till ett möte i en backe i samlad trupp är det demonstration? Om de efter mötets slut gå i samlad trupp därifrån på landsvägen, är det demonstration? Eller om det är ett tiotal frälsningssoldater ute på landsbygden, som ha höjt sin fana och gå på landsvägen för att hålla ett möte och spela gitarr i backarna, är det demonstration? Ja, dessa frågor tycker jag man skulle söka få besvarade, så att man vet, vad man menar, när man talar om demonstrationer på landsvägen. Jag kan icke föreställa mig annat än att, om man räknar det, att en grupp arbetare, som för att hålla ett politiskt eller fackligt möte gå i samlad trupp, som demonstration, då bör man givetvis också räkna som demonstrationer de tillfällen, då andra medborgare i andra syften gå i samlad trupp på landsvägen. Då skulle vi komma dithän, att de där tio frälsningssoldaterna, jag talade om, som gå i samlad trupp under sin fana och utveckla den verksamhet, som man gör en smula mening åt livet, också skulle falla under den bestämmelsen, som nödgade dem att vända sig till polisen för att få gå från och till sitt möte. Jag föreställer mig, att man icke i detta land bör vara med om en sådan ordning.

Nu säger man, att en föreskrift om anmälningsskyldighet icke skulle innebära förbud. Det är sant, men utan tvivel skulle en del människor här i landet, som många gånger äro hänvisade till landsvägen för att kunna komma tillsammans, av den anledningen att de inte ha någon annan plats att samlas på, betrakta det som ett intrång på deras församlingsfrihet, och man skulle kanske kunna få uppleva samma löjliga spektakel, som jag hade — jag hade så när sagt — nöjet uppleva på landsvägen i Västmanland år 1910. Förbud var då utfärdadt, emedan länsstyrelsen ansåg, att landsvägsmötena störde ordningen. Det inträffade då en vacker sommardag i närheten av Hallstahamars bruk, att jag tillsammans med tre, säger tre, lantarbetare satt på vägkanten för att hålla möte. Detta möte förhindrades av en länsman, en fjärdingsman och två ridande poliser. — Ja, herrarna skratta åt eländet, det har jag gjort i sexton år, sedan det inträffade, man kan inte göra annat. Men vi skulle utan tvivel få uppleva ungefär detsamma, ty vi ha ju än så länge en del landsfiskaler, som inte ha bättre vett än så. Lantarbetarna isynnerhet skulle uppfatta en sådan föreskrift som ett intrång på deras församlingsfrihet. Jag föreställer mig, att andra kammaren för sin del icke vill vara med om detta.

Herr Gustafsson i Älvsered uttalade som sin mening, att man i kommunerna icke komme att antaga någon ordningsstadga förr än oordningar förekommit, d. v. s. förr än anledning finns att besluta en sådan. Det förefaller mig som om andra kammaren borde visa sig vara lika förnuftig och inte gå in för en sådan ordningsstadga, varav icke något som helst behov föreligger. Skulle mot all förmodan andra kammaren gå med på motionen, och vi skulle komma dithän, att den frihet, som för närvarande råder och som icke på något som helst sätt blivit missbrukad, kommer att kringskäras, så tror jag, att det nog skall finnas utvägar att hålla lika många möten ändå för att därvid tala om vad motionären och de som följde denne egentligen åsyfta med sin ordningsstadga. Man syftar helt enkelt till att lägga hinder i vägen för sådana att hålla möten, vilka icke ha en tumsbredd jord att stå på, medan man själv kan hålla möten på sina egna egendomar eller i tingshus och skolor, var man behagar. Varen fullkomligt övertygade, att dessa strävanden skola uppfattas på det sättet. Man skall komma att minnas det, om andra kammaren skulle gå in för detsamma.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

*Ang.
förbud mot
anordnande
utan polis-
myndighets
tillstånd av de-
monstrations-
tåg m. m. på
allmän plats å
landsbygden.
(Forts.)*

Ang.
förbud mot
anordnande
utan polis-
myndighets
tillstånd av de-
monstrationståg m. m. på
allmän plats å
landsbygden.
(Forts.)

Herr Andersson i Ovanmyra: Herr talman! Det förefaller mig, som om man har drivit denna fråga till större proportioner än den egentligen bör ha, när man såsom herr Spångberg kommer med en sådan deklaration som denna att man försöker att taga bort rätten för arbetarna att samlas, och säger att det här är fråga om en klasslag direkt riktad mot dem. Jag får verkligen säga, att man då håller sig ganska mycket på sidan om det verkliga ämnet. Det är här väl i alla händelser inte fråga om någonting annat än en enkel anmälningsplikt. Det gäller en ordningsfråga och ingenting annat, en ordningsfråga, som stödjer sig — och det får jag säga utgör det mest bärande motivet för min ståndpunkt i detta hänseende — på länsstyrelsernas uppfattning i denna sak, vilken dock bör gälla åtskilligt.

Herr Spångberg förvånade sig över att bondeförbundarna kunde vilja taga bort rätten för kommunerna att skapa sin egen ordningsstadga. Vilket attentat däremot är det egentligen som denna enkla anmälningsplikt innebär det månne jag fråga.

Här har man många invändningar att komma med. Herr Olovson bl. a. gjorde sig lustig över myndigheternas ingripande i dessa möten, som man ställer till med här och var. Han hade varit med i 20 år på sådana möten, och han hade beträffande därvid förekommit sådant ingripande haft en erfarenhet av så löjlig art, att han haft roligt däråt i hela sexton år. För all del, jag må säga att det är icke allom förunnat att ha dylika roligheter att bära på i sitt liv.

Nu vill man påstå, att länsstyrelserna ha allaredan befogenhet att ingripa, där behov så påkallar. Då förvånar det mig verkligen att, om så är förhållandet, det stora flertalet av länsstyrelserna kommit till en helt annan slutsats i sina utlåtanden. Ty det är dock att märka, att av de 24 länsstyrelserna inte mindre än 21 kommit just till samma ståndpunkt som reservanternas här i utskottet företråda. Skall man betrakta dessa länsstyrelsernas utlåtanden som luft och intet annat? Det är väl länsstyrelsen som närmast har ansvaret för ordningens upprätthållande på landsbygden. Bör man inte förutsätta, att de förslag, som efter prövning komma in från länsstyrelserna, äro förestavade av oväld och omdömesgillhet? Det vill man emellertid här icke tillmätta dessa myndigheter. Tvivelsutan är dock så förhållandet, för så vitt det annars skall vara någon mening med att rådfråga myndigheterna. Det förefaller mig som överhuvud taget denna enkla åtgärd i form av anmälningsplikt är fullt försvarlig och rekommendabel.

Då föredragningslistan är lång och många ärenden tarva lång tid, skall jag icke längre upptaga kammaren utan be att få yrka bifall till reservationen.

Herr Vennerström: Herr talman! Jag har anhållit om ordet vid detta tillfälle endast för att uttalandet från länsstyrelsen i Västernorrlands län icke skall stå i kammarens protokoll utan randanmärkning. Denna länsstyrelse är den enda, som har pekat på praktiskt förefintliga olägenheter av s. k. demonstrationståg, och man har även åberopat denna länsstyrelse såväl i reservationen som i kammarens förhandlingar i dag. Då jag själv känner förhållandena tämligen väl, vill jag säga, att den landshövding, nämligen Karl Stenström, som står under detta utlåtande, vilket åberopas till förmån för motionen, själv efter allt att döma icke har någon egen erfarenhet under sin ämbetsutövning av här påstådda olägenheter. Jag har mig icke bekant, att under hans ämbetsutövning något fall av sådana ordningsstörande demonstrationståg ägt rum. Däremot känner jag fuller väl, att under en föregående landshövding, år 1917, det förelåg uppenbarligen vissa fall, där ordningen stördes av s. k. demonstrationståg. Jag hade själv våren 1917 tillfälle att tjänstgöra som extra ordinarie polis i Västernorrlands län, därför att länsstyrelsen i viss mån inte hade någon hand med demonстранterna. Jag vill därför för min del knyta några reflexioner till vad

länsstyrelsen nu i februari månad anför. De demonstrationståg, som det då gällde, voro föranledda av den då rådande kristiden, av svälten i landet, och de urartade till s. k. potatisdemonstrationer och skallgång i böndernas potatiskällare efter där eventuellt förefintliga livsmedelstillgångar. Våldiga hopar av arbetare, vissa dagar 5—6.000 böljade fram och tillbaka förbi de stora industrisamhällena Kramfors, Nyland och allt vad de heta. Jag skall själv för kamraren vittna, att ordningspolisen den gången ingenting kunde göra. Den hade verkligen ingen hand alls med dessa demonstrationer. Nu skulle jag för min del vilja fråga länets nuvarande hövding, huruvida, om man finge hans och herr Frändens vilja igenom och finge en lagstiftning med anmälningsplikt till stånd, detta skulle i någon enda mån bringa rättelse i en liknande belägenhet. Vem skulle egentligen anmäla? I detta fall skulle ingen ha anmält, ty det fanns ingen ledare. Demonstranterna kommo vanligen spontant impulsivt, utan ledare, utan organisationer bakom. Och vilka skulle egentligen bötställas i fall av underlåtenhet att fullgöra anmälningsplikt? Några ledare funnos icke. Skulle man bötställa alla de 5—6.000? Då misstänker jag, att ordningspolisen och länsstyrelsen i Västernorrlands län komme ur askan i elden. Det är alldeles klart, att vid liknande, jag höll på att säga explosiva tillfällen, skulle anmälningsplikten vara av noll och ingen betydelse.

Sedan ett ord med anledning av det anförande, som hölls från stockholmsbänken av herr Löfgren. Jag hade tillfälle att år 1918 och 1919 vara ledamot av den kungl. kommitté för reglerande av församlings- och demonstrationsfriheten, om vilken herr Löfgren i Stockholm i dag har talat. Den kommittén tillkom på föranstaltande av honom själv. Han var den gången justitieminister. En annan ledamot i kommittén var landets nuvarande kommunikationsminister, en annan var den kände förre stadsfiskalen Lidberg här i huvudstaden, en man, som efter allt att döma bör fylla såväl herr Frändens som även herr Anderssons i Ovanmyra anspråk på att ömma om ordningens upprätthållande. Sedan vill jag, då herr Andersson i Ovanmyra har lagt sin tungt vägande auktoritet till förmån för denna motion, säga, att det satt, som herr Löfgren erinrade om, som ordförande i denna kommitté en annan man från dalabygden, nämligen dåvarande landshövdingen Holmquist i Falun, som väl borde kunna tillmätas samma auktoritet som herr Andersson i Ovanmyra, när det gäller ömsinhet för ordningens upprätthållande. Jag vill av detta kommittébetänkandes handlingar, som jag infordrat, citera, vad kommittén, med instämmande av landshövding Holmquist, med instämmande av stadsfiskal Lidberg, med instämmande av nuvarande kommunikationsministern Viktor Larsson och med instämmande även av mig själv, yttrat i detta ärende. Vi avstyrkte anmälningspliktens införande, såvitt det gällde landsbygden, och vi säga på följande sätt: »Det ligger i öppen dag, att intresset av den allmänna ordningens och säkerhetens skyddande blir starkare framträdande i stad än på landet, beträffande öppen plats än beträffande plats inom hus. Vad angår landsbygden, tillkomme även praktiska svårigheter, på grund av större avstånd och dylikt, att på förhand anmäla varje sammankomst.» Med denna korta motivering, underskriven av Kopparbergs läns egen landshövding Holmquist i egenskap av ordförande, avstyrkte alltså kommittén i fråga införandet av denna, av herr Andersson i Ovanmyra nu i dag förordade anmälningsplikt. Detta utlåtande tillkom efter krisperioden 1917 med dess demonstrationståg, som även förekommo i Kopparbergs län. När landshövdingen då kunde förorda det förslaget, tror jag, att även herr Andersson i Ovanmyra kunde vara nöjd.

Jag vill sluta med att citera även en annan auktoritet nämligen landshövding Hammarskjöld på Uppsala slott, med vilken jag sällan haft tillfälle att instämma. Det är mig ett kärt och sällsynt nöje att i detta fall helt och fullt instämma med honom, när han i sitt utlåtande hänvisar till detta kommittébetänkande och

*Ang.
förbud mot
anordnande
utan polis-
myndighets
tillstånd av de-
monstrations-
tåg m. m. på
allmän plats å
landsbygden.*

(Forts.)

Ang.
förbud mot
anordnande
utan polis-
myndighets
tillstånd av de-
monstrations-
tåg m. m. på
allmän plats å
landsbygden.
(Forts.)

säger, att denna fråga är en del av den större frågan om församlingsrätten och demonstrationsrätten, och att hela denna fråga bör behandlas i ett sammanhang. Jag vill sluta med att för min del säga, att skall man generellt åtgöra något i fråga om demonstrationsrätten på en eller annan punkt, bör man taga upp frågan i dess stora sammanhang och ej peta här och där, därför att en herre från norrlandsbygderna kan finna, att det kan vara ett nöje att få en diskussion om frågan till stånd.

Herr talman, jag ber alltså att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Med herr Vennerström förenade sig herrar *Johansson* i Sollefteå, *Lagerkwist*, *Englund* och *Frost*.

Herr **Bergström** i Bäckland: Herr talman! Herr Eklund har sagt, vad som bör sägas från utskottsmajoritetens sida, och herr Vennerström har understrukt utskottsmajoritetens yrkande. Men det kan hända, att det finnes någon och särskilt från mitt parti, som skulle vilja höra ett ord från mig, då jag deltagit i ärendets behandling i utskottet, varför jag också skall be att få yttra mig i frågan.

Å ena sidan kan man tycka, att när en grupp samhällsmedlemmar vill ute på landsbygden genom en demonstration giva eftertryck åt sina ekonomiska eller politiska krav, borde ledningen för en sådan demonstration vara åtminstone pliktig att därom göra anmälan till vederbörande myndighet. En demonstration förberedes ju också någon tid, så att det också finnes tid för anmälan till vederbörande myndighet. Men å andra sidan äro en hel del sådana förhållanden rådande ute på landsbygden, som göra, att om det Frändenska lagstiftningsförslaget även i den form, som det fått i första kammarens beslut, skulle bliva antaget som lag, så skulle denna lag ha sådana olägenheter med sig för landsbygden, att jag för min del icke är beredd att frammana desamma genom att stödja första kammarens beslut i ärendet.

Först och främst få vi väl komma ihåg, att demonstrationer ändå förekomma mera sällan ute på landsbygden. Och skall en demonstration ute på landsbygden ha någon betydelse, så måste denna demonstration ske utan störande uppträden. Vi veta, att landsbygdens befolkning är mycket känslig, när det gäller oordningar. Vi veta ju ock, att en hel del ideella föreningar och även missionsföreningar ha sina lokaler byggda intill någon allmän landsväg. Det kan förekomma och det förekommer, att vid större möten, särskilt sommartiden, kunna en del mötesbesökare under rasterna uppehålla sig å den intill lokalen gående landsvägen. I min hemkommun utgör landsvägen en del av den s. k. kyrkovallen. Vid möten och fester i kommunalhuset och även i kyrkan uppehålla sig under rasterna mötesdeltagarna även på den del av vallen som utgör landsvägen. Ett större sommarmöte kan öppnas å någon lämplig plats i det fria för att sedan fortsätta i någon lokal. När mötesdeltagarna begiva sig från den förra mötesplatsen till den senare, så kunna de följa en allmän landsväg, och det hela kan betraktas som ett demonstrationståg.

I alla de fall, som jag nämnt, torde, om det Frändenska lagförslaget blir lag, anmälan behöva göras, för att icke åtal skall riskeras, och helst som att de ideella föreningarna, som en talare uttryckt sig i första kammaren, ha något demonstrativt uti sin verksamhet.

Nu ha länsstyrelserna i olika län yttrat sig i det föreliggande ärendet, jag skall inte säga mycket om dessa yttranden. Jag vill blott med anledning av det påpekandet, att demonstrationer ute på landsbygden kunna bliva hinderliga för samfärdseln, erinra om, att det förhållandet kommer att kvarstå, oavsett om en demonstration anmäles eller icke.

I det avseendet måste då helt enkelt ett förbud tillgripas gent emot alla de-

monstrationer och det även på landsbygden. Jag vet knappast, om det behöver påpekas, att om en grupp samhällsmedlemmar vill genom en demonstration utföra en lagstridig handling, torde nog ingen anmälan göras om en sådan demonstration, om det ock skulle vara i lag beslutat om anmälan.

Angående länsstyrelsernas yttranden, så vill jag säga, att i en hel del frågor, som röra landsbygden, bruka ju dessa, som vi veta, inhämta yttranden från de kommunala myndigheterna. I den här frågan kunna vi, som bo ute på landsbygden, själva avgiva vårt vittnesbörd, och jag har redan avgivit mitt. Jag är inte beredd att frammana de svårigheter, som det Frändenska lagförslaget skulle ha med sig för landsbygden, genom att biträda första kammarens beslut i det föreliggande ärendet.

Det har blivit sagt, fast inte i denna debatt, men eljest, att när städerna ha sin ordningsstadga, så bör inte landsbygden vara sämre i det avseendet heller. Jag vet inte, vilket organ man skall använda som »tankeverktyg» för att kunna få fram den uppfattningen, att landsbygden bör sträva efter att bli likställd med städerna med avseende på ordningsföreskrifter. Dessa ordningsföreskrifter för städerna äro väl inte bara till för att hindra oordningar och uppträden i städerna, utan även och kanske mest för att reglera trafiken. Den synpunkten kan man väl ändå inte tillmäta en avgörande betydelse, när det gäller landsbygden. Men för övrigt finns det ju, såsom det ock blivit erinrat om i utskottsutlåtandet och även blivit påpekat av herr Eklund, möjlighet för köpingar, hamnar och fiskelägen att få städernas ordningsstadga i tillämpliga delar tillämpad inom sina områden. T. o. m. landskommuner kunna, om de så önska, antaga särskilda kommunala ordningsstadganden.

Vill man inte bara lagstifta för lagstiftningens egen skull, så borde den frihet, som nu är tillfinnandes med avseende på ordningsföreskrifter för landsbygden i den riktning som nu är ifrågasatt, vara den bästa.

Och så endast några ord till sist. Är man sålunda, herr talman, mån om landsbygdens frihet, att brukas, icke till självsvåld utan till självtukt, bör man också enligt min mening stödja utskottsmajoritetens yrkande i det föreliggande utskottsutlåtande, till vilket jag, herr talman, ber att få hemställa om bifall.

Herr **Månsson** i Furuviik: Herr talman! Jag skall här be att få säga några ord om frågans principiella innebörd.

Möjligheter för såväl länsstyrelser som andra myndigheter att, i den mån de äro skickade till det — och det är icke i alla fall — uppehålla god ordning på landsbygden, möjligheter därtill finnas, som ju nästan varenda länsstyrelse, som yttrat sig, har påpekat, i redan för handen varande författningar. Detta har framhållits av nästan alla föregående talare, och jag skall därför helt bortse därifrån.

Däremot skall jag yttra några ord om frågans principiella innebörd, om den s. k. pudelns kärna. Ända fram, om jag ej misstager mig, till dess vi 1888 antogo spannmålstullarna — ja, jag tror nog, att herrarna tycka, att detta är roligt, men det är egentligen föga roligt — till dess ägde svenska män, mig veterligen, sedan revolutionen år 1809 rätt att samlas utan anmälan och utan lov. Före överhetsstatens genombrott, på den tiden, när svenska bönder styrde sig själva och icke styrdes av överhetsstatens tjänstemän, som de sedermera förföllo till att göra, bestämde de själva, var de skulle samlas, och när de skulle samlas. Det är mycket intressant att följa den svenska bondeklassens historia i det avseendet, men jag skall ej här bli långsam utan blott nämna ett enda fall bland de hundra eller tjugtals, som jag har datum och exempel på, ett som är typiskt för, hur svenska allmogen även samlades på

Ang.
förbud mot
anordnande
utan polis-
myndighets
tillstånd av de-
monstrations-
tåg m. m. på
allmän plats å
landsbygden.
(Forts.)

*Ang.
förbud mot
anordnande
utan polis-
myndighets
tillstånd av de-
monstrations-
tåg m. m. på
allmän plats å
landsbygden.*

(Forts.)

den tiden, när bondesamhället fallit sönder och feodalstaten växte den över huvudet och den personliga regeringsmakten började komma, visserligen icke i enväldskungens gestalt, men i riksföreståndarens, som bra mycket liknade den sedan kommande personliga kungamakten.

Det var i alla våra gränsprovinser vanligt, att när det blev krig mellan Sverige och annan makt, vanligtvis Danmark — på den tiden hörde ju Halland och Bohuslän, Blekinge och Skåne till Danmark — då samlades smålänningar, blekingar, göingar och södra östgötar på Ingelstad, söder om Växjö, eller på Hjortsberga, söder om Ronneby, där de kommo överens om, att de ville hålla frid med varandra och ej bry sig om de krig, som de regerande i landen blandade in sig i. Genom beslut år 1509 beslöto blekingar, göingar, södra östgötar och smålänningar att aldrig betala en enda höna i skatt, förrän fast och stadig fred var återinförd, och att icke släppa till karlar i kriget. Den som gick ut i kriget, hade ej mer något hem och ej någon släkt. De gamla bönderna begrepo sig inte på skämt i det avseendet. De beslöto vidare att gifta bort flickor landskapen emellan som förut, att trotsa utförselförbuden och handla med varandra som förut över gränsen och det togo de gemensamt nattvarden på, varjämte, då de ej tilläte sina knektar att gå i kriget, de slogo ihjäl alla knektar de träffade, antingen de voro svenskar, danskar eller för det mesta tyskar.

År 1509 kunna vi se, att Åke Brahe på Lyckeå slott är danska kronans länsmän. Han har ingen aning om, att två mil därifrån samlas göinge-, blekinge-, smålands- och östgötabönder. Han har ingen aning om de tre dagar mötet pågått, förrän tre dagar därefter, sedan alla äro hemridna, då han får sparken, för att han sovit under tiden. Det är klart, att i det fallet höllo bönderna vakt och cernerade den spirande överhetsstatens ämbetsmän. Bönderna voro myndiga i medvetandet om att de voro de fredliga, de hederliga elementen. Den växande överhetsstatens representanter visste, att de representerade de rovgiriga och ohederliga elementen i samhället. I följd därav cernerade bönderna den svaga statsöverhetens representant i Lyckeby, så att ingen kom till honom, och han blev utan underrättelse om förhållandet. Förhållandena den gången, när bondemakten gått sönder, så att blott skuggan av dess gamla makt fanns kvar, illustrera ej så litet förhållandet nu.

Ty vad är det nu för element, som ropa på ordning? Det är de, som icke vilja ha ordning i samhället. Vilka element var det 1888, som genomförde den här anmälningsskyldigheten för städer och köpingar och municipalsamhällen i ordningens intresse? Jo, det var de element, som icke ville ha någon ordning, de, som, när de svenska jordbrukarna dittills försörjt sig själva, beslöto, att varje förmögen jordbrukare, som hade hundra tunnor spannmål, skulle lyfta 3:70 av andra fattiga stackare i skatt för varje tunna spannmål, som han hade själv mer än han åt upp. Det är klart, att man riskerade kritik över ett sådant handlingssätt. För att hindra kritiken, som då icke kunde påräknas från landsbygden, utan mera från städer och industrisamhällen, försökte man hindra offentliga möten och genomföra mötesförbud i den mildare formen, att det blev anmälningsskyldighet, men en anmälningsskyldighet som faktiskt i början och länge verkade såsom ett mötesförbud. I kraft av detta veta vi, som ha talat på landsvägarna — det har jag gjort hundratals gånger för 15—20 år sedan — veta vi, att när bilarna började komma, en och annan godsägare som hade bil, utrustade sina lakejer med detta nya fortskaffningsmedel och lät dem köra tjutande med rasande fart 10—15 gånger av och an genom folkhopen för att störa talaren, reta upp folket och åstadkomma oordning. De som ropa på, att man i den allmänna ordningens intresse måste ha mötesförbud på vägarna, det är just de enda, som åstadkommit oordningar. Det gjorde de systematiskt, och jag har talrika exempel på det. Men det är

icke någon särskilt märklig företeelse, utan det ligger i hela överhetsstatens anda ända sedan den först tillkom. Överhetsstaten kom fram såsom ett medel för det från trälarna komma högfrälset att krossa bondemakten. Genom den blev den gamla hederliga bondeordningen söndermalad, icke bara av högfrälset, utan även av högfrälsets tjänare och de dess hjälpare, som då kallades herrehyllare och herrelackare och behandlades av bönderna efter förtjänst.

Det är och har alltid varit smutsiga parasitintressen, som kraftsat på den svenska allmogens församlingsfrihet först i industrisamhällen och städer och som nu vilja fortsätta på landet. Nu frågar jag var och en, som känner arbetarrörelsens män i landet, var och en, som känner frälsets godsägare och lakejer, vem som är ordningens störare, vem som är parasit i samhället, vem som är det verkliga sunt konserverande elementet och vem som är det samhällsupplösande elementet? Ja, därom är säkerligen ingen här i kammaren med vett och vilja osäker. När man känner dessa arbetare ute på bruken, som bilda en verklig aristokrati, så är det utmanande mot löjet att höra, att dessa arbetare skulle ha lust att störa den allmänna ordningen. Om den allmänna ordningen störes, är det från godsens ägare och deras lakejer, icke från arbetarhåll eller från småbondehåll. Det gäller både den socialdemokratiska och den kommunistiska rörelsen.

Nu är klart, det får man medge, att bredvid stora folkrörelser kan det naturligtvis såsom bredvid säden, när den tröskas, förekomma ogräs, element av annat slag, några mindervärdiga, som vid ett och annat tillfälle kunna uppträda så, att det finnes anledning att peka på dem som störande element. Men du store tid, om jag skulle peka på de element, som vi se på guldkrogarna. Var skulle man då hamna?

Saken är den, att nu vill man försöka att från dessa jordlösa, vilkas fäder en gång i världen ha haft samma rätt till allmänningarna som till luften och vattnet och solen, att från dessa, som tack vare att deras förfäder för hundratal år sedan släppte från sig den allmänna värnplikten och sjönko under en klick, som tippat om samhället uti en social och politisk revolution, från dessa för århundraden sedan jordlösa blivna vill man nu taga den sista rätten, rättigheten att samlas på de allmänna vägarna, dessa vägar, som tillhöra hela samhället, eller att i ordnat tåg tåga ut till sina kamrater i andra trakter för att ha ett möte med dem. Allmogen och dess söner, den gamla självhärliga, självstyrande och självstyrda bondeklassens söner skola fråga överhetsstatens tjänsteandar, till stor del bestående av jobbare, spekulanter och allehanda parasitära figurer, om de få samlas till föredrag på landsvägarna! Kan bondeklassen sjunka djupare än att som här i dag föra fram en och annan som talar för ett sådant förslag?

Herr talman! Jag yrkar bifall till utskottets förslag.

Herr **Gustafsson** i Älvsered: Herr talman! Blott en kort replik i anledning av de yttranden, som herr Vennerström och herr Löfgren i Stockholm haft. Herr Vennerström återopade en avliden landshövding i Falun såsom auktoritet mot herr Andersson i Ovanmyra och andra, som haft en annan uppfattning. Jag ber då att få meddela vad länsstyrelsen i Falun nu 1926 säger i denna sak: »Såsom eget yttrande i ärendet får länsstyrelsen anförä, att länsstyrelsen icke har något att erinra mot motionen, enär bestämmelser för landsbygden motsvarande 13 § i ordningsstadgan uti förevarande fall kunna anses vara av behovet påkallade.» Så säger den nuvarande länsstyrelsen i Falun.

Herr Löfgren anförde såsom stöd för sitt avslagsyrkande, att landshövding Hammarskjöld erinrat om de sakkunnigas betänkande av den 11 oktober 1919 och att denna fråga endast skulle vara en del av en större fråga. Jag vill därför läsa upp vad landshövding Hammarskjöld nu säger enligt länsstyrel-

*Any.
förbud mot
anordnande
utan polis-
myndighets
tillstånd av de-
monstrations-
tåg m. m. på
allmän plats å
landsbygden.
(Forts.)*

Ang. förbud mot anordnande utan polismyndighets tillstånd av demonstrationståg m. m. på allmän plats å landsbygden.
(Forts.)

sens utlåtande. Han säger: »Motionärens yrkande, att allmän plats å landsbygden icke må utan tillstånd av polismyndigheten tagas i anspråk för demonstrationståg och därmed jämförliga tillställningar, synes hava goda skäl för sig.»

Jag ber att få vidhålla mitt yrkande.

Herr Vennerström: Herr talman! Jag ber att till kammarens protokoll få antecknat, att den nuvarande landshövdingen i Kopparbergs län, nämligen landshövding Kvarnzelius, icke står under det utlåtande, som här åberopats.

Överläggningen förklarades härmed avslutad. Herr talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på avslag därå samt bifall i stället till den vid utlåtandet fogade reservationen; och fann herr talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Votering begärdes likväl av herr Gustafsson i Älvsered, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes samt anslogs:

Den, som vill, att kammaren bifaller tredje tillfälliga utskottets hemställan i utskottets förevarande utlåtande nr 5, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren, med avslag å utskottets berörda hemställan, bifallit den vid utlåtandet fogade reservationen.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser samt voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, företogs omröstning med tillämpning av uppresningsförfarandet; och befanns därvid flertalet hava röstat för ja-propositionen, vadan kammaren bifallit utskottets hemställan.

§ 9.

Föredrogos vart för sig statsutskottets utlåtanden:

nr 109, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående tillfällig löneförbättring åt nordiska museets personal; och

nr 110, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till grunder för tillfällig löneförbättring under ecklesiastikåret 1926—1927 åt kyrkoherdar och komministrar i nyreglerade pastorat samt åt kontraktsprostar och vissa extra ordinarie präster.

Kammaren biföll vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt.

§ 10.

Ang. dyrtidstillägg åt vissa präster.

Vidare upptogs till behandling statsutskottets utlåtande, nr 111, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till grunder för dyrtidstillägg under ecklesiastikåret 1926—1927 åt dels kyrkoherdar och komministrar i nyreglerade pastorat samt åt kontraktsprostar och vissa extra ordinarie präster, dels ock innehavare av prästerliga emeritilöner.

I en till riksdagen avlåten, den 25 februari 1926 dagtecknad proposition, nr 180, vilken hänvisats till statsutskottet för förberedande behandling, hade Kungl. Maj:t, under åberopande av bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över ecklesiastikärenden för samma dag, föreslagit riksdagen att godkänna de av departementschefen i nämnda statsrådsprotokoll förordade allmänna grun-

derna för beviljande av dyrtidstillägg under ecklesiastikåret 1926—1927 till de prästmän, som funnes omförmälda i lagen den 30 augusti 1918 (nr 724) angående krigstidsunderstöd åt präster i nyreglerade pastorat samt åt vissa extra ordinarie präster och innehavare av prästerliga emeritilöner, i lagen den 19 november 1920 (nr 844) angående dyrtidstillägg åt kontraktsprostar samt i lagen den 21 november 1925 (nr 455) angående särskilda lönetillägg (ödebygdstillägg) vid vissa prästerliga befattningar inom Härnösands och Luleå stift.

Ang. dyrtidstillägg åt vissa präster.
(Forts.)

Utskottet hemställde, att riksdagen måtte

a) godkänna de av departementschefen i statsrådsprotokollet över ecklesiastikärenden den 25 februari 1926 förordade — — — lika med Kungl. Maj:t — — — och Luleå stift;

b) bemyndiga Kungl. Maj:t att, därest det tal för levnadskostnadsökningen, i förhållande vartill statstjänstemännens dyrtidstillägg utginge, bleve föremål för ändring, förordna, att det till de i tjänst varande prästmännen utgående dyrtidstillägget skulle undergå skälig jämkning.

Uti en vid utlåtandet fogad reservation hade herr *Olsson* i Kullenbergstorp förklarat sig anse, att utskottet bort avstyrka Kungl. Maj:ts förslag, i vad det avsåge dyrtidstillägg åt de prästmän, som funnes omförmälda i lagen den 21 november 1925 (nr 455) angående särskilda lönetillägg (ödebygdstillägg) vid vissa prästerliga befattningar inom Härnösands och Luleå stift.

Utskottets hemställan föredrogs. Därvid anförde.

Herr *Olsson* i Kullenbergstorp: Herr talman! Vid det föredragna utskottsutlåtandet har jag avgivit en reservation, som gäller blott en detalj i ifrågasvarande dyrtidstillägsfråga. Det har uttalats många gånger förr, att man skulle komma ifrån det dyrtidstillägg, som uppkommit tack vare kristiden och förskjutningen i valutan. Den meningen har varit allmän, oavsett vad uppfattning man haft om lönerna. Och det är tydligt, att för var och en ny grupp av dyrtidstillägg, som man skapar, så blir den en ny hake, som en gång får klaras upp i sammanhang med att man återkommer till verkliga löner och icke som nu laborerar med löner och dyrtidstillägg. Det har då synts mig påfallande, när Kungl. Maj:t och utskottets majoritet ha i fråga om en nyinrättad utgift även tillagt den bestämmelsen att på den där statsutgiften skulle utgå dyrtidstillägg. Det gäller nämligen ödebygdstillägget för präster i lappmarken. Mot själva detta ödebygdstillägg har jag icke det minsta att anmärka. Det står just i stil med vad man på andra förhållanden har trott sig böra göra för dem, som skola utöva tjänster i de s. k. ödebygderna. Men däremot kan jag icke finna, när dessa löner icke äro fasta och bestämda utan Kungl. Maj:t för varje särskild tjänsteinnehavare skall bestämma storleken av ödebygdstillägget inom en viss maximigräns, när det sålunda står i Kungl. Maj:ts eget skön att bestämma dessa ödebygdstillägg, att man skall behöva taga den omvägen, att en del skall kallas ödebygdstillägg och en annan del dyrtidstillägg. Jag tycker, att Kungl. Maj:t skulle vara kapabel att klara upp det i en samlad summa. Det är icke utan exempel, att man i fråga om vissa arvoden har den bestämmelsen, att dyrtidstillägg icke skall utgå, och då tycker jag, att när det är en ny statsersättning, som icke har ifrågakommit förut, man varit litet för sent ute, då man till den statsutgift, som man nu tillskapar, även lägger dyrtidstillägg.

Jag trodde, att man skulle ha kommit ifrån detta en smula, när jag såg, att Kungl. Maj:t till årets riksdag föreslagit att få dyrtidstillägget stabiliserat så att man kunde beräkna fasta dyrtidstillägg på de gamla lönerna. Nu

Ang. dyrtidstillägg åt vissa präster.
(Forts.)

tycks Kungl. Maj:t icke tro på den saken själv utan vill, att man skall ha dyrtidstillägg efter den vanliga typen på den nyinrättade statsutgift, som det här är fråga om. Och nu kan man icke säga, att några kristidsförhållanden ha uppstått, sedan det bestämdes, hur detta skall vara. Hur jag vrider och vänder på saken tycker jag, att detta är en synnerligen märkvärdig tillställning, och jag förstår icke, varför icke Kungl. Maj:t har tilltrött sig själv att bestämma ödebygdstillägget i en enda summa, utan vill, att det skall klyvas i två, så att man får mera trassel och besvär, då man skall klara upp dyrtidstilläggens inryckande i lönerna.

På dessa skäl ber jag, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan med det undantag, att dyrtidstillägg icke må utgå på ödebygdstillägget.

Herr Rydén: Herr talman! Jag vill först och främst säga, att om reservantens yrkande avsåg bifall till reservationen, kommer han till ett resultat, som han säkerligen icke avsett, när han skrev i reservationen, att han »ansett, att utskottet bort avstyrka Kungl. Maj:ts förslag i vad det avser utgående av dyrtidstillägg åt de prästmän, som finnas omförmälda i lagen den 21 november 1925 (nr 455) angående särskilda lönetillägg (ödebygdstillägg) vid vissa prästerliga befattningar inom Härnösands och Luleå stift». Alltså yrkar reservanten icke bara det, att det icke skall utgå dyrtidstillägg på dessa ödebygdstillägg, utan han yrkar, att det skall icke utgå dyrtidstillägg till de prästmän, som finnas omförmälda i denna lag, och följaktligen kommer yrkandet att betyda, att man borttager dyrtidstillägget för de prästmän, som finnas omförmälda i reservationen. Om reservationen skulle segra, kommer kammaren att fatta ett annat beslut än reservanten avsett.

Oavsett att den formulering är oegentlig, som insmugit sig i reservationen, vill jag anföra tre skäl, som var för sig äro avgörande för mig att yrka avslag på hans yrkande och bifall till Kungl. Maj:ts förslag.

Det första skälet är det, att dessa ödebygdstillägg äro principiellt till sin natur av precis samma beskaffenhet som övriga ortstillägg till statstjänare, exempelvis kallortstillägg. På dem utgår det dyrtidstillägg. Det skulle bli en ren orättvisa, som skulle träffa de prästmän, som avses, i jämförelse med andra statstjänare. Det är det första skälet.

Det andra skälet är det, att när man har bestämt ödebygdstilläggen, har man räknat med, att det skulle utgå dyrtidstillägg på dem, och följaktligen ha de bestämts mindre till grundbeloppet än om man tänkt, att dyrtidstillägg icke skulle utgå på dem.

Det tredje skälet är icke det minst behjärtansvärda. Det är det, att det i detta fall gäller tjänare i det allmännas tjänst, som äro osedvanligt svagt avlönade och som arbeta under mycket tunga förhållanden. Jag tror icke att herr Olsson i Kullenbergstorp skulle uthärda många år som präst i dessa ödebygder, hur roligt han än kunde finna det att få lov att predika. Han skulle icke uthärda lång tid i dessa delar av vårt land under de i alla avseenden svåra och tunga förhållanden, som dessa prästmän få arbeta under.

Ur dessa tre synpunkter tillåter jag mig, herr talman, att yrka bifall till utskottets hemställan, som är lika med Kungl. Maj:ts förslag.

Herr Olsson i Kullenbergstorp: Herr talman! Den senaste ärade talaren har en utomordentlig förmåga att vända sig mot det som icke yrkats. Jag har icke det minsta satt i fråga ödebygdstillägget. Den saken har jag gått med på. Utan vad det gäller är den formsaken, om man skall ovillkorligen i det oändliga även på nya statsutgifter släpa med dessa dyrtidstillägg. Jag trodde, att kris tiden var slut, och det har Kungl. Maj:t själv sagt, att läget är nu stabiliserat.

Således anser jag mig icke träffad av vad den ärade talaren yttrade i den sista delen av sitt anförande.

Den ärade talaren har en förmåga att läsa ut några märkvärdigheter ur de saker, som han icke vill ha fram, ty motiveringen i denna korta reservation är skriven av statsutskottets sekreterare, och han lär nog förstå den saken en liten smula. Det har icke talats om annat än ödebygdstillägg och dyrtidstillägg på dem, och annat kan jag icke läsa ut ur reservationen. Frågan är icke så stor, och man kan tvista, om man skulle bestämma en större summa som maximigräns. Men jag tycker, att maximibeloppet icke är så litet, då det är 1,200 kronor.

Således tycker jag, att de skäl, som anförts mot mig, äro synnerligen svaga, och jag har endast velat understryka, att för framtiden, om några särskilda statsutgifter för tjänstemän skola utgå, Kungl. Maj:t borde taga i övervägande att föreslå dessa statsutgifter till sådana belopp, att dyrtidstillägg icke utginge på dem.

Efter härmed slutad överläggning gav herr talmannen propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till det av herr Olsson i Kullenbergstorp under överläggningen framställda yrkandet; och biföll kammaren utskottets hemställan.

§ 11.

Statsutskottets utlåtande, nr 112, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående befrielse från inbetalning till kyrkofonden av vissa för avlöning åt extra-ordinarie präster i Stockholm utbekomna medel föredrogs; och blev utskottets hemställan därvid av kammaren bifallen.

§ 12.

Vid härpå skedd föredragning av statsutskottets utlåtande, nr 113, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ersättning åt sakkunniga i befordringsärenden vid universiteten i Uppsala och Lund samt karolinska institutet m. m. begärdes ordet av

Herr **Rydén** som anförde: Herr talman, mina herrar! Jag begärde ordet, enär vi ha förmånen att ha herr statsrådet och chefen för ecklesiastikdepartementet närvarande i kammaren vid detta ärendes behandling, för att få framställa till honom en mycket enträgen vädjan, som jag vet nog vara understödd av åtminstone hela den avdelning av statsutskottet som behandlat detta ärende, att han vid ärendets förnyade prövning inom regeringen må taga under övervägande alla de möjligheter, som kunna finnas för att påskynda de akademiska befordringarna. Vi hade tänkt oss möjligheten av att statsutskottet skulle gått in på en närmare prövning härav och gjort något uttalande i någon enstaka punkt i det föreliggande förslaget, men den meningen hade majoriteten för sig, att man icke, eftersom detta ärende till allra största delen var en på Kungl. Maj:ts egen prövning beroende fråga, skulle gå in i något detaljerat omnämnande av denna sak, och därför fick motiveringen den allmänna avfattning, som den fått.

Det råder på detta område fullkomligt oeffterrättliga förhållanden understundom. Det måste betraktas såsom någonting orimligt, att det kunnat få fortgå, när en professorsbefattning blivit ledig, att det dragit många, många år, fyra å fem år — vi ha exempel på ända till sex år, kanske icke från senaste tiden men från äldre tid — innan man blivit färdig med att tillsätta efterträdare. Det skulle helt säkert betraktas såsom fullkomligt orimligt på varje annat område inom svensk förvaltning och svenskt statsliv, om ett ämbete, som blivit

Ang. dyrtidstillägg åt vissa präster.
(Forts.)

Ang. ersättning åt sakkunniga i akademiska befordringsärenden.

Ang.
ersättning åt
sakkunniga i
akademiska
befordrings-
ärenden.
(Forts.)

ledigt, skulle i många år få vänta på att en ny innehavare blir utsedd att bekläda den befattningen.

Det har nu utarbetats ett förslag i syfte att kunna påskynda befordringsväsendet så att man skulle kunna inskränka vakanstiden till den praktiskt minsta möjliga. Utan att gå in i några detaljer skulle jag vilja uttala en vädjan till herr statsrådet att taga under förnyad omprövning, huruvida man icke skulle kunna göra något utöver det som man föreslagit i denna proposition. Denna fråga var aldrig uppe till något allmänt bedömande i utskottet, men inom avdelningen hade man den uppfattningen, att, även om det skulle vara så att man icke kunde komma ifrån att därmed förena några icke alltför stora utgifter, det dock var en angelägenhet av den största vikt, att man, eventuellt efter en förnyad undersökning, inginge till Kungl. Maj:t med begäran att taga den saken under välvillig omprövning.

Jag har icke något yrkande att göra, men jag ber herr statsrådet bevakande att taga under omprövning de ytterligare åtgärder utöver dessa som helt säkert skulle kunna inom Kungl. Maj:ts kansli och departementet självt utarbetas. Jag har intet annat yrkande, herr talman, än om bifall till utskottets förslag.

Vidare yttrades ej. Utskottets hemställan bifölls.

§ 13.

Föredrogs vart efter annat statsutskottets utlåtanden:

nr 114, i anledning av två inom riksdagen väckta motioner angående anslag till anordnande av s. k. folkhögskolekurser i Härjedalen;

nr 115, i anledning av väckt motion om militärmusikens bibehållande såsom en statsinstitution;

nr 116, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen under femte huvudtiteln gjorda framställning angående anslag till befattningshavare vid länsstyrelserna;

nr 117, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till skyddskoppympningen; och

nr 118, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till offentliga arbetsförmedlingen i riket m. m.

Kammaren biföll vad utskottet i nämnda utlåtanden hemställt.

§ 14.

Ang. höjning
av dagtraktamentena till
kyrkomötets
ledamöter.

Härefter företogs till behandling bankoutskottets utlåtande, nr 42, i anledning av väckt motion om höjning av dagtraktamentena till kyrkomötets ledamöter.

I en inom andra kammaren väckt, till bankoutskottet hänvisad motion, nr 32, hade herr *Pehrsson* i Göteborg föreslagit, att riksdagen ville för sin del besluta, att ledamot av allmänt kyrkomöte, som icke vore bosatt å ort, där kyrkomöte hölles, skulle åtnjuta av statsmedel ersättning för resekostnad till och från kyrkomötet enligt de grunder, som i sådant avseende gällde för ledamöter av riksdagen, samt i dagtraktamente under kyrkomötet 32 kronor, vilket dagtraktamente dock ej finge överstiga sammanlagt 960 kronor, dels ock, att ledamot av kyrkomöte, som vore bosatt å ort, där kyrkomötet hölles, skulle åtnjuta i dagtraktamente 24 kronor, vilket dagtraktamente dock ej finge överstiga sammanlagt 720 kronor.

Utskottet hemställde, att förevarande motion måtte av riksdagen bifallas.

Reservation hade likväl avgivits av herr *Kloo*, som yrkat avslag å motionen.

Sedan utskottets hemställen föredragits, yttrade:

*Ang. höjning
av dagtrakta-
mentena till
kyrkomötets
ledamöter.
(Forts.)*

Herr **Kloo**: Herr talman! Då jag vid utlåtandet anmält en reservation för avslag och därmed även avslag på motionen, ber jag att få säga några ord i denna sak. Jag skall emellertid icke hålla något långt anförande, då jag anser det vara tämligen lönlöst att söka få majoritet för denna min reservation.

Jag vet så väl, var skon klämmer. Man är tydligen rädd för att, om vi nu icke skulle gå med på att höja arvoden för kyrkomötets ledamöter från 20 till 24 och 32 kronor om dagen, kommer nästa fråga att bli en nedsättning i riksdagsmännens arvoden, och det vill man tydligen icke. Man anser, att kyrkomötet bör med hänsyn till arvodesfrågan jämsställas med riksdagen, men det är denna likställighet, herr talman, som jag på det livligaste bestrider. Riksdagen representerar svenska folket, men det gör icke kyrkomötet. Det representerar en del — en större eller mindre del, därom vill jag icke yttra mig — av det svenska folket och visst icke det hela.

När det sista beslutet fattades angående höjning av kyrkomötesledamöternas arvoden från 10 till 20 kronor, ansågs det ligga en viss befogenhet däri, ty 10 kronor om dagen äro även för den korta tid, som kyrkomötet sammanträder, tydligen för litet. Däremot anser jag, att 20 kronor för denna korta tid, i regel 30 dagar, må vara tillräckligt, då denna tid av 30 dagar icke kan jämsställas med den längre tid, 4 månader i vissa fall t. o. m. över 6 månader, under vilken riksdagen sammanträder.

Nu säger man, att det i riksdagen finnes mindre bemedlade ledamöter, som skulle utsättas för svåra ekonomiska trångmål, om man sänkte arvoden för dem. Detta är ju riktigt, ty en hel del av dem hava under den tid, riksdagen är samlad, icke ett öres inkomst utom riksdagsarvudet. Då påstår man, att detsamma skulle gälla för ledamöter av kyrkomötet. Jag tror, att man nog lätt kan räkna antalet mindre bemedlade ledamöter av kyrkomötet, och om man tror sig i en framtid kunna insätta representanter för småfolket i kyrkomötet för att därigenom möjligen kunna reformera denna antikverade tillställning, tror jag, att man mycket bedragit sig.

Varför har man också icke i all rimlighets namn föreslagit att kyrkomötets ledamöter skulle få två fria resor till hemorten? Därvidlag brister ju likställigheten i någon mån. Det är ju klart, att de 30 dagar, som kyrkomötet sammanträder, icke utgöra belägg ens för *en* resa hem, men därmed har också likställigheten på en punkt upphört, och då bör man icke heller fordra den i det andra fallet. Varför har man icke föreslagit, att landstingets ledamöter skulle få 24 och 32 kronor om dagen? Här har man ansett tillräckligt, att dessa ledamöter få ett arvode av 9 kronor, då de äro bosatta på den ort där landstinget sammanträder, och 12 kronor, då de äro bosatta på andra orter.

Jag vill med dessa ord blott hava sagt, att jag anser, att man icke i arvodesfrågan kan göra jämförelse mellan kyrkomöte och riksdag — detta både på grund av skiljaktigheten i deras befogenheter och skiljaktigheten med avseende på den tid, under vilken de äro samlade — varför jag yrkar avslag på utskottets förslag och den i ärendet väckta motionen.

Herr **Uddenberg** i Varberg: Herr talman! Jag skall icke i ett längre bemötande upptaga de argument, som den föregående ärade talaren anfört för sitt avslagsyrkande, utan jag kan inskränka mig till att endast hänvisa till den motivering för bifall till motionen, som finns i bankoutskottets utlåtande.

Den föregående talaren byggde till stor del sin kritik på kyrkomötets nuvarande sammansättning och kanske även till en del därpå, att han ansåg dess arbetsprestationer icke vara tillfredsställande. Jag måste säga, att dessa synpunkter icke vidkomma den fråga, som här föreligger, ty man må ha vilken

Ang. höjning
av dagtraktamen-
tarna till
kyrkomötets
ledamöter.
(Forts.)

uppfattning som helst om kyrkomötet och dess valbestämmelser, det är dock en sedan länge fastslagen princip, att kyrkomötet med hänsyn till den ställning, som det enligt nuvarande grundlagsbestämmelser intager, bör i arvodes-avseende vara likställt med riksdagen. Det har ju också visat sig, att allt eftersom arvodet till riksdagsmännen undergått förändringar, inom några år en motsvarande förändring vidtagits beträffande arvodet till kyrkomötets ledamöter.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till bankoutskottets hemställan.

I detta anförande instämde herrar *Olsson* i Berg, *Persson* i Fritorp och *Svensson* i Betingetorp.

Härmed var överläggningen slutad. Efter av herr talmannen givna propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på avslag därå biföll kammaren utskottets hemställan.

§ 15.

Föredrogos vart för sig bankoutskottets utlåtanden:

nr 44, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående tillfällig löneförbättring under budgetåret 1926—1927 för viss personal inom den civila statsförvaltningen, i vad avser pensions- och indragningsstaterna; och

nr 45, i anledning av fullmäktiges i riksbanken framställning om tillfällig löneförbättring under budgetåret 1926—1927 för vissa befattningshavare vid Tumba bruk.

Kammaren biföll vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt.

§ 16.

Ang. lag om
arbetstidens
begränsning.

Därnäst i ordningen var å föredragningslistan upptaget andra lagutskottets utlåtande, nr 20, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om arbetstidens begränsning dels ock i ämnet väckta motioner.

Genom en den 29 januari 1926 dagtecknad proposition, nr 73, vilken hänvisats till lagutskott och behandlats av andra lagutskottet, hade Kungl. Maj:t, under åberopande av propositionen bilagda, i statsrådet och lagrådet förda protokoll, föreslagit riksdagen att antaga vid propositionen fogat förslag till lag om arbetstidens begränsning.

I samband med denna proposition hade utskottet till behandling förehåft följande i anledning av densamma väckta motioner, nämligen

inom första kammaren:

- nr 259 av herr *Thorberg*;
- nr 260 av herr *Reuterskiöld*;
- nr 261 av herr *Carl Gustaf Ekman m. fl.*;
- nr 264 av herr *von Sydow m. fl.*, och
- nr 267 av herr *Lindhagen*; samt

inom andra kammaren:

- nr 373 av herr *Sundström m. fl.*;
- nr 381 av herr *Holmström* i Stockholm *m. fl.*;
- nr 382 av herr *Karlsson* i Vadstena *m. fl.*;
- nr 383 av herr *Dahlen m. fl.*;
- nr 384 av herr *Röing*;
- nr 385 av herr *Hamilton m. fl.*; och
- nr 389 av herr *Lindman m. fl.*

Utskottet hemställde,

A) att riksdagen, med förklarande att Kungl. Maj:ts förevarande förslag icke kunnat av riksdagen i oförändrat skick antagas, måtte för sin del antaga i punkten intaget förslag till lag om arbetstidens begränsning; och

B) att ovanberörda motioner, i den mån desamma icke kunde anses besvarade genom vad utskottet under A) hemställt, icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Vid utlåtandet voro fogade reservationer:

av herrar *von Sydow*, greve *Spens*, *Ros* och *Anderson* i Storegården, vilka ansett, att utskottet, i anslutning till de av herrar *von Sydow* m. fl. och *Lindman* m. fl. i ämnet väckta motioner, bort hemställa om avslag å propositionen;

av herrar *Sigfrid Hansson*, *Akerberg* och *Magnusson* i Kalmar, vilka hemställt, att riksdagen måtte bifalla Kungl. Maj:ts förevarande proposition; samt

av herrar *Thorberg*, *Hagman*, *Johanson* i Stockholm och *Holmström* i Stockholm, vilka hemställt, att riksdagen måtte med avslag å övriga i ärendet föreliggande yrkanden godkänna Kungl. Maj:ts förevarande proposition med vissa jämkningar beträffande 4 och 7 §§.

Sedan herr talmannen anmält ärendet till handläggning, begärdes ordet av

Herr **Magnusson** i Kalmar som yttrade: Herr talman! I avseende å föredragningen av andra lagutskottets utlåtanden nr 20, 21 och 23 hemställs: *att* varje utlåtande må föredragas punktvis; *att* punkten A) må företagas till avgörande på det sätt, att först föredrages det av utskottet framställda lagförslaget paragrafvis med slutstadganden, ingress och rubrik sist och därefter utskottets hemställan; *att* vid behandlingen av den paragraf i lagförslaget, varom först uppstår överläggning, denna må omfatta utlåtandet i dess helhet; *samt att* lagtext ej må behöva uppläsas i vidare mån, än sådant av någon kammarens ledamot begäres.

Denna hemställan bifölles.

Punkten A).

Det av utskottet framlagda lagförslaget.

1 §.

I det av Kungl. Maj:t framlagda motsvarande lagförslaget hade åt 1 § givits denna avfattning:

1 §.

Denna lag äger tillämpning å varje rörelse, industriell eller icke, vari arbetare användes till arbete för arbetsgivares räkning, så ock å hus-, väg- eller vattenbyggnad, vattenavledning eller annat dylikt särskilt arbetsföretag, vari arbetare på sådant sätt användes.

Från lagens tillämpning undantagas:

a) arbete, som utföres i arbetarens hem eller eljest under sådana förhållanden, att det ej kan anses tillkomma arbetsgivaren att vaka över arbetets anordnande,

b) arbete, som till sin natur är så oregelbundet, att det icke kan förläggas till bestämda tider,

c) arbete, som har till ändamål att bereda sjukvård, fattigvård, uppfostran eller undervisning eller att tillgodose annat därmed jämförligt behov,

Ang. lag om
arbetstidens
begränsning.
(Forts.)

Ang. lag om
arbetstidens
begränsning.
(Forts.)

- d) skeppstjänst, som omförmäles i lagen om arbetstiden å svenska fartyg, ävensom fiske,
- e) skogsarbete samt kolning i mila, ändock att arbetet icke är att hänföra till skogsarbete, ävensom flottning,
- f) upptagning av torv samt tillverkning av bränttorv och torvströ,
- g) jordbruk jämte därtill hörande binärningar, vilka icke bedrivs såsom självständiga företag, samt byggnadsarbete för jordbruk eller sådan dess binärning, som nu nämnts, ävensom trädgårdsskötsel och djurskötsel, ändock att arbetet bedrivs utan samband med jordbruk,
- h) arbete, som åligger biträde i handelsbod, rakstuga, frisérsalong eller badinrättning,
- i) sådant arbete i hotell-, restaurang- eller kaféerörelse, som är att hänföra till allmänhetens direkta betjänande, samt
- j) arbete, som åligger portvakt och av honom väsentligen förrättas i hans bostad.

Herr *Dahlén* och hans medmotionärer, vilka i sin ovanberörda motion framlagt särskilt förslag till lag om arbetstidens begränsning, hade åt motsvarande paragraf i detta lagförslag givit följande lydelse:

§ 1.

Denna lag äger tillämpning å varje rörelse, industriell eller icke, vari arbetare användes till arbete för arbetsgivarens räkning, så ock å hus-, väg- eller vattenbyggnad, vattenavledning eller annat dylikt särskilt arbetsföretag, vari arbetare på sådant sätt användes.

Från lagens tillämpning undantages dock

- a) arbete, som utföres i arbetarens hem eller eljest under sådana förhållanden, att det ej kan anses tillkomma arbetsgivaren att vaka över arbetets anordnande;
- b) arbete, som utföres av medlem av arbetsgivarens familj.

Enligt utskottets förslag skulle paragrafen lyda sålunda:

1 §.

Denna lag äger tillämpning å varje rörelse, industriell eller icke, så ock å hus-, väg- eller vattenbyggnad, vattenavledning eller annat dylikt särskilt arbetsföretag, för såvitt i rörelsen eller företaget till arbete för arbetsgivarens räkning i regel användas flera än fyra arbetare, häri icke inräknad arbetare, som användes till arbete, vilket avses i a)—1) här nedan.

Från lagens tillämpning undantagas:

- a) arbete, som utföres i arbetarens hem eller eljest under sådana förhållanden, att det ej kan anses tillkomma arbetsgivaren att vaka över arbetets anordnande,
- b) arbete, som till sin natur är så oregelbundet, att det icke kan förläggas till bestämda tider.
- c) arbete som bedrivs av staten,
- d) arbete, som har till ändamål att bereda sjukvård, fattigvård, uppfostran eller undervisning eller att tillgodose annat därmed jämförligt behov,
- e) skeppstjänst, som omförmäles i lagen om arbetstiden å svenska fartyg, ävensom fiske,
- f) skogsarbete samt kolning i mila, ändock att arbetet icke är att hänföra till skogsarbete, ävensom flottning,
- g) upptagning av torv samt tillverkning av bränttorv och torvströ,
- h) jordbruk jämte därtill hörande binärningar, vilka icke bedrivs såsom självständiga företag, samt byggnadsarbete för jordbruk eller sådan dess binär-

ring, som nu nämnts, ävensom trädgårdsskötsel och djurskötsel, ändock att arbetet bedrivs utan samband med jordbruk,

i) arbete, som åligger trafikpersonal vid järnväg, som är upplåten för allmän trafik,

j) arbete, som åligger biträde i handelsbod, rakstuga, frisérsalong eller badinrättning,

k) sådant arbete i hotell-, restaurang- eller kaféerörelse, som är att hänföra till allmänhetens direkta betjänande, samt

l) arbete, som åligger portvakt och av honom väsentligen förrättas i hans bostad.

Ang. lag om
arbetstidens
begränsning.
(Forts.)

Efter föredragning av paragrafen anförde:

Herr **Lindman**: Herr talman! Då jag är motionär i denna fråga, har jag begärt ordet. Jag har icke någon starkare förhoppning på att kammaren skall i år lika litet som vid de två föregående tillfällen, då en provisorisk lag antogs, bifalla mitt yrkande om avslag, men jag har likväl begärt ordet för att få göra en del påpekanden och erinringar med anledning av det föreliggande lagförslaget.

I Kungl. Maj:ts proposition uttalar departementschefen på ett ställe, att »det spåddes, att produktionen skulle fördyras ned till konkurrensoduglighet och att befolkningens levnadsstandard skulle avsevärt sjunka, om denna lag om arbetstidens begränsning antogs. Därför menade man att försöket snart nog skulle visa sig alldeles förfelat». Så tillägger departementschefen: »Det torde kunna med fog sägas, att erfarenheten kommit olycksprofetior på skam. Industrien har i stort sett kommit till rätta med svårigheterna och övervunnit dem.» Jag tror, att det är ett allför optimistiskt uttalande, som statsrådet här gör. Efter min uppfattning måste man nämligen säga, att denna lag, när man talar om produktionen, varit till skada. Och detta i trots av vad som uttalats på ett ställe av en utav de hörda sakkunniga myndigheterna, kommerskollegium, som säger »att utredningen i det stora hela visat en energisk och målmedveten strävan från industriens sida till anpassning efter de ändrade produktionsförhållanden, som inträtt genom arbetstidens minskning till följd av arbetstidslagens tillämpning». Trots ett vitsord av den mest sakkunniga myndigheten på området, att industrien gjort allt för att anpassa sig, har i alla fall denna lag medfört stora olägenheter. »Arbetstidslagens genomförande å ena sidan har obestriddligen förorsakat en avsevärd ökning av produktionskostnaderna», säger även socialstyrelsen. »Men», tillägger styrelsen, »å den andra sidan har den medfört förmåner för arbetarna som av dem högt värdesättas.» Och i valet mellan dessa två saker stannar socialstyrelsen vid den uppfattningen, att den icke kan uttala någon bestämd mening om vad som skulle vara mest värdefullt, vad man skall fästa mest avseende vid, när man bestämmer sig för att denna lag skall fortsätta, antingen de olägenheter som därmed äro förenade för produktionen eller de förmåner, som därmed äro förenade för arbetarna. Om man nu går från socialstyrelsen och kommer till kommerskollegium för att höra vad kollegium säger, så yttrar kommerskollegium — och kommerskollegium herr talman, är i alla fall på detta område den myndighet, som så fort det gäller lagens verkningar beträffande produktionen dock måste anses var den mest sakkunniga myndighetens — »verkningarna av 8-timmarslagen ha i realiteten bidragit till ett försvårande av viktiga industriernas — exempelvis järnindustriens — ställning i konkurrenshänseende gentemot utlandet». Detta säger kommerskollegium, måste anses otvivelaktigt.

Om jag nu, sedan jag anfört vad dessa två myndigheter sagt även tillägger, att de yttranden som kommo från samma håll förra gången, vi behandlade denna arbetstidslag nämligen år 1923, innehöllo, att lagen haft ogynnsamma verk-

Ang. lag om
arbetstidens
begränsning.
(Forts.)

ningar på produktionen, menar jag, att jag med stöd av det nyss anförda och med stöd av erfarenheten från många olika håll kan säga att denna lag utövat ogynnsamma verkningar på produktionen. Jag menar, att det borde vara ganska obestridligt, att så varit förhållandet.

När man då går att undersöka vad utskottet har att säga om detta, finner man, att utskottet säger: »I en del fall torde de genomförda förändringarna varit av nytta för produktionen, men i det stora flertalet fall lär, oaktat stundom mycket betydande kostnader nedlagts på förbättringar, produktionsresultatet knappt motsvara det, som nåddes före 8-timmarslagens införande.» Detta är sålunda utskottets skäl i denna del. Möjligheten till förräntning kan bli försämrad, och när man talar om att industrien anpassar sig, är det naturligtvis en sanning med modifikation, herr talman. Industrien har varit tvungen att anpassa sig, d. v. s. den industri, som kunnat stå upprätt trots denna lags införande, men det har skett på ett sätt som medfört mycket svårtartade verkningar. Man kan anpassa sig efter lagen men det kan i många fall medföra svåra och skadliga verkningar. Det kan medföra mycket stora svårigheter för en mängd industrier, och det har faktiskt även gjort det i vissa fall. När man talar om anpassning, menar jag, herr talman, att man också skall undersöka huru denna anpassning i realiteten verkar. Jag menar att om man går närmare in på detta, skall man kunna påvisa sådana fall, där industrier faktiskt blivit — jag använder icke ett för starkt ord — ödelagda genom denna lags införande. Det är naturligtvis icke någon mening att här stå och tala om det ena och andra exemplet i detta fall, men jag kan likväl få nämna ett ord om en industri, som det varit mycket tal om på sista tiden, en industri, som för övrigt i detta sammanhang omnämnts av kommerskollegium i dess utlåtande, nämligen järn-industrien.

Det heter i detta utlåtande, att dess ställning otvivelaktigt har blivit avsevärt försvärad. Det lär man för övrigt icke behöva spilla många ord på att så har varit fallet.

Nu vet jag naturligtvis, att man säger, att det beror på andra omständigheter, att järnindustrien har det så dåligt ställt. Det beror på de dåliga konjunkturerna för denna industri, och det är mycket sant. Konjunkturerna ha varit dåliga för denna industri, men likväl är det så, att om arbetstiden icke hade blivit inskränkt, hade järnhanteringen kunnat hållas uppe på ett helt annat sätt än vad nu kunnat ske på grund av denna lags införande. Jag kan på grund av ett studium av frågan, herr förste vice talman, säga, att det finns grenar av denna industri, som faktiskt på grund av åttatimmarsdagens införande icke längre kunna existera. Det är icke bara konjunkturerna, utan det är denna lags ödesdigra verkningar, som ha medfört detta resultat.

Jag behöver icke utveckla, hur ytterst besvärligt läget är på detta område. Vi känna ju till, att det råder mycket stor arbetslöshet. Vi veta, att man på sina håll arbetar varannan vecka. Själva lönerna äro icke i och för sig så särskilt låga. Landet översvämmas av en oerhört stor import, under det att exporten sjunkit ner till mindre än hälften av vad den var förut. Kan man då verkligen vilja säga, att allt detta är oberoende av åttatimmarsdagens införande? Jag vågar bestämt påstå, att så icke är fallet. Trots detta anser sig likväl utskottet kunna skriva, som det gör på ett ställe, att en ödesdiger verkan har icke blivit ådagalagd. Jag vågar säga, att när utskottet skrivit så, har utskottet icke trängt in i hurudana förhållandena äro på en del områden, och alldeles speciellt har det icke gjort något för att undersöka förhållandena på det område, som jag här har talat om. Huru skall det för övrigt kunna vara annorlunda, när man av de statistiska utredningar, som föreligga, finner, att arbetstiden är nedsatt med 15 procent? Det går icke för en näring, som har varit så illa trängd förut. Hade man velat komma till ett verkligt

resultat i undersökningsväg, skulle man naturligtvis icke bara ha undersökt statistiska siffror, utan man skulle ha gjort en verklig undersökning för den ena näringsgrenen efter den andra för att därigenom komma till en bestämd uppfattning, huruvida det var möjligt för industrien att existera under dessa förhållanden eller icke. Det har man dock, såvitt jag har kunnat finna, icke gjort.

Jag skall emellertid lämna detta och gå över till några generella erinringar beträffande lagen överhuvud taget. Jag vill säga, och jag har sagt det vid tidigare tillfällen här i kammaren, att vad som gör den svenska lagen om arbetstidens begränsning så bekymmersam är, att dess tillämplighetsområde har fått en alltför vidsträckt omfattning. I vårt land äro förhållandena i industrien icke sådana som i många stora industriländer. Vi ha en hel mängd industrier, som icke kunna kallas för storindustrier eller för verkstadsindustrier. De äro ofta nog belägna på landsbygden och arbeta under enahanda förhållanden som jordbruket. Arbetarna äro understundom industriarbetare och understundom jordbruksarbetare. Den svenska lagen omfattar emellertid allt utan någon urskillning. Det är just därigenom, att lagens tillämplighetsområde blivit så stort och omfattande, att den tar med om jag så får säga rubb och stubb, stora och små industrier, som den har kommit att verka så tryckande, som den har gjort.

För övrigt är det ytterligare en sak att i detta fall omnämna, nämligen — det har jag också sagt vid föregående tillfällen — att lagen tillämpas strängare i vårt land än i andra länder, där man har en liknande lagstiftning. Det var rätt intressant att få ett belägg på detta i kommerskollegii yttrande. Kommerskollegium säger, och jag skall be kammarens ledamöter att fästa sin uppmärksamhet vid detta yttrande, som återfinnes på sid. 19 i den kungl. propositionen, att då »en uppmjukning av arbetstidslagen i en omfattning, som skulle möjliggöra en lika långt gående anpassning efter rådande ekonomiska och konkurrensförhållanden, som exempelvis Tysklands, Belgiens, Frankrikes eller Schweiz', knappast lär kunna eller böra nu ifrågasättas» o. s. v. Man kan alltså icke ifrågasätta att få en sådan anpassning, som man har i dessa länder. Man måste helt enkelt avstå ifrån det, därför att förhållandena äro olika. Detta tyder efter min mening alldeles klart på att lagen tillämpas med mycket större stränghet i vårt land, och det vitsordas också av erfarenheten.

Man kan naturligtvis göra, som det är gjort i en av dessa utredningar, bara sätta sig ned och läsa lagarna i det ena och andra landet och jämföra dem med Sveriges, och man kan kanske då finna, att de olika lagarnas bestämmelser icke avvika så förfärligt mycket från varandra, men det gäller ju bara lagarnas innehåll. Sedan har man tillämpningen av lagarna, huruvida de myndigheter, som ha att vaka över lagarnas efterlevnad, tillämpa samma stränga och rigorösa bestämmelser, som man gör här i vårt land. Jag har personlig erfarenhet om att så icke är fallet i vissa stora industriländer, och därför har jag ansett mig kunna, stödd på egen erfarenhet, säga, att lagen tillämpas ingalunda så strängt i flera andra länder som fallet är hos oss.

Herr statsrådet och chefen för socialdepartementet säger i sitt yttrande till statsrådsprotokollet något, som jag skulle vilja beteckna som ett verkligt sanningssord. Han yttrar nämligen, att »om socialpolitisk lagstiftning pålägger företagen bördor i somliga länder men ej i andra, uppstår lätt osund konkurrens». Ja, det är så sant, som det är sagt, och det är just detta, som är en av anledningarna till klagomål över lagen från svensk sida. Denna olikhet i tillämpningen, som jag nyss omnämnde, medför, att Sverige med sin strängare tillämpning kommer i ett sämre läge i konkurrenshänseende gent emot flera andra länder.

Hur är det för övrigt i utlandet? Lagen är faktiskt icke antagen i flera

Ang. lag om
arbetstidens
begränsning.
(Forts.)

Ang. lag om
arbetstidens
begränsning.
(Forts.)

länder. Vi talade om den saken härom året. Jag såg efter i protokollet i går och fann, att herr Johanson i Stockholm då bemötte mig. Jag svarade på hans bemötande och behöver icke nu upprepa det. Jag vill endast erinra därom, att det dock är ett faktiskt förhållande, att någon lag om arbetstidens begränsning finns icke i England, Danmark, Förenta staterna och Kanada, och jag kan tillägga, för närvarande i realiteten icke heller i Tyskland.

Kommerskollegium slutar sitt yttrande med att avstyrka en definitiv lagstiftning, och utskottet stannar också för ett provisorium. Jag är tacksam mot utskottet för att det har stannat vid detta. Det är likväl en stor skillnad på detta och att nu en gång för alla fastslå lagen i dess definitiva form, i synnerhet med de skärpningar, som socialministern har ansett sig kunna föreslå. Jag skall strax återkomma till detta, men innan jag det gör, skulle jag först vilja säga ett par ord om socialministerns tal om önskvärdheten av att Sverige ansluter sig till Washingtonkonventionen.

Vi veta ju, herr förste vice talman, att Washingtonkonventionen har icke blivit ratificerad av mer än ett verkligt industriland. Konventionen har ratificerats — herrarna ha nog läst handlingarna, så att jag behövde kanske icke upprepa det — av Grekland, dock endast i begränsad omfattning, och detta land spelar ingen roll i konkurrenshänseende för oss lika litet som Bulgarien och Chile. Detsamma kan sägas om Rumänien, som väl ratificerat men icke utfärdat någon lag. Vidare har konventionen ratificerats av Indien, vars förhållanden icke alls kunna jämföras med våra. Det är också att observera, att man i Indien har rätt att arbeta 60 timmar i veckan. Slutligen återstår av de ratificerande länderna endast Tjeckoslovakiet, som har en strängare lag än vi, men lagen tillämpas i detta land icke i hela sin utsträckning.

Herr statsrådet föreslår nu riksdagen att antaga lagen såsom permanent, och därjämte föreslår han riksdagen att göra alla de tillägg i lagen, som nu saknas men som finnas i Washingtonkonventionen. Han skärper alltså lagen med alla de bestämmelser, som förekomma i Washingtonkonventionen men som icke finnas hos oss, men han underlåter att samtidigt med detta taga bort de skärpningar, som finnas i vår lag men som icke finnas i Washingtonkonventionen. Han tar alltså de strängaste bestämmelserna på båda hållen. Så snart han kan få en sträng bestämmelse ur vår lag, skall den slås fast, och får han en sträng bestämmelse ur Washingtonkonventionen, skall den slås fast. Han bryr sig sålunda icke om att ställa det så, att vi helt och hållet komma att rätta oss efter denna konvention. Kommerskollegium avstyrker också av denna anledning.

Jag skulle i detta sammanhang vilja påpeka, att när Washingtonkonventionen kom till, föregicks den av underhandlingar. Det var, vill jag minnas, uppgjort ett förslag av de stormakter, som deltog i Versaillesfreden på ententens sida, och detta förslag omfattade i själva verket endast fabriksindustri och transportväsende, och det var i många olika hänseenden mildare. Jag skall icke tala om hotell och sjukhus, men jag vill nämna sådant arbete, där skiftindelning tillämpas. Man har icke i konventionen de så kallade »hoppande skiften», som vi ha i vårt land, utan man tillåter 56 timmars arbetstid i veckan. Handeln var icke heller med i Washingtonkonventionen. Allt detta, som icke finns i Washingtonkonventionen men som vi ha tagit med, vill socialministern få med i Sverige, vilket efter min mening gör hela saken synnerligen betänkligh.

Beträffande de ändringar i den kungl. propositionen, som vidtagits av utskottet, skall jag fatta mig mycket kort. De gälla, som vi veta, frågan om statens arbetare och de enskilda järnvägarna samt arbetsplatser, där man selsätter fyra arbetare eller ett mindre antal. Kungl. Maj:ts förslag i dessa delar har utskottet icke gått med på, och jag har sålunda icke anledning att

uppehålla mig härvid utan har endast att med tillfredsställelse konstatera denna utskottets ställning.

Jag kan också med tillfredsställelse konstatera, att utskottet i vissa delar upptagit förslag, som i den av mig m. fl. avgivna motionen blivit intagna i motiveringen. Det gäller dels bestämmelsen i 4 § 2 mom. om skiftarbetet, där Kungl. Maj:t hade föreslagit en mycket sträng och rigorös bestämmelse, vilken utskottet icke ansett sig kunna vara med på. Samma sak gäller det i vår motion påpekade fallet om rätten att få arbeta under längre tid än åtta timmar i så kallade nödfallsarbeten eller vad de kallas för. Utskottet har nämligen icke heller gått med på förslaget, att sådana industrier, som äro speciellt anlagda på att utföra sådana nödfallsarbeten, icke längre skulle vara undantagna. Däremot skulle jag vilja beklaga, att utskottet icke har gått med på den uppmjukning, som vi ha talat om beträffande övertiden. Hade man velat gå närmare in på lagens bestämmelser, hade utskottet otvivelaktigt, om det hade velat, kunnat finna även andra områden, där uppmjukningar hade kunnat vara på sin plats, vilka dock utskottet icke brytt sig om att taga i beaktande.

Nu säger man om denna lag, att den gäller blott för industrien, för transportväsendet och för handeln men icke för jordbruket. Jag förstår, att det är ett skäl, som har kunnat förläda till att man från en del jordbrukarhåll icke har fäst det starka avseende vid lagens skadliga verkningar, som man annars skulle ha gjort. Men, herr förste vice talman, det är väl i alla fall så, att lagen även tränger ut på sådana områden, som ganska starkt beröra jordbruket. Vi ha här sett ett försök från Kungl. Maj:ts sida att införa lagens bestämmelser på dessa små hanteringar, som sysselsätta fyra arbetare, vilket icke lämnar jordbruket oberört. Jag skulle vilja säga till de av jordbrukets representanter, som icke tillhöra det parti, som jag själv tillhör — inom det tror jag man ganska mangrant har den uppfattningen, att åttatimmarslagen icke bör finnas — att man får nog akta sig för att icke en vacker dag åttatimmarslagen blir införd även på jordbrukets område. Det är icke omöjligt, att det kan komma att inträffa.

Till sist, herr förste vice talman, vill jag säga, att man naturligen förebrår mig och dem, som tänka på samma sätt som jag, att vi här envist sätta oss emot en lag, som man anser har varit till en oerhörd fördel för industriens arbetare. Det har ju varit deras stora önskemål under en tidrymd av över 30 år. Man förebrår oss att vi gå emot detta, och förutsätta att vi därmed endast ställa oss ogina emot de önskemål, som förefinnas bland våra arbetarskaror.

Herr förste vice talman, om problemet vore så enkelt, så skulle det ju också vara ganska oförståeligt att resa ett motstånd. Men saken är inte så enkel. Den är tvärtom mycket komplicerad. Har man den bestämda uppfattning, som jag har, att åttatimmarslagen fördyrar produktionen, så är det alldeles klart att ingen i vårt land undgår verkningarna av en sålunda fördyrad produktion. Vi ha också funnit att detta fördyrande av produktionen sträcker sina verkningar kanske starkast in på de områden, där vi icke ha att konkurrera med andra länder. Inom sådana industrier som exempelvis byggnadsindustrin, där vi icke konkurrera med andra, kan sålunda lagen verka än starkare och än mera ödesdiger än på sådana områden, där vi ha att tävla med utlandet. Detta har fört fram till det resultatet, att det uppstått en ojämnhet även för arbetarna själva så till vida, att de i de sistnämnda grenarna av vår industri icke kunna komma upp till sådana avlöningar som deras kamrater inom de först nämnda kategorierna.

Jag är, herr förste vice talman, optimist i det avseendet, jag tror, att det kommer den dag, när herrarna måste säga, att det dock var vi som hade rätt. Måhända kommer det att dröja, och kanske få vi stå kvar med svårigheterna

*Ang. lag om
arbetstidens
begränsning.
(Forts.)*

Ang. lag om
arbetstidens
begränsning.

(Forts.)

ett antal år. Men det kan också hända att det kan komma fortare än vad någon tänkt sig. Tyvärr lär det inte kunna hindras, att ett land kan komma i ett sådant läge och i sådana svårigheter, att det helt enkelt blir omöjligt att upprätthålla en lag sådan som denna. Det ha vi exempel på från Tyskland, och det kommer säkerligen under tidernas lopp att visa sig, att sådana förhållanden kunna inträda även på andra håll. Det skulle, herr förste vice talman, kunna inträffa att så bleve fallet även i vårt land.

På grund av vad jag här anfört kan jag icke ansluta mig till vad utskottet här anfört, utan jag måste yrka avslag på såväl utskottets hemställan som på den kungl. propositionen.

I detta yttrande, under vilket herr förste vice talmannen övertagit ledningen av kammarens förhandlingar, instämde herrar andre vice talmannen *Nilsson*, *Bengtsson* i Kullen, *Olsson* i Berg, *Ros*, *Persson* i Falla, *Brännström*, *Lindmark*, *Alströmer*, *Jönsson* i Boa, *Holmgren*, *Magnusson* i Tumhult, *Göranzon*, *Persson* i Fritorp, *Larson* i Tönnersa, *Lithander* och *Holmström* i Gävle.

Herr **Holmström** i Stockholm: Herr förste vice talman, kammarledamöter! Det har vid innevarande års riksdag, i likhet med vad som inträffat vid varje tillfälle här i riksdagen, då frågan om arbetstidslagen varit uppe till behandling, väckts motioner av olika valörer. Det har också regelbundet från högerpartiets sida väckts motioner om lagens avskaffande — man var på den kanten till och med så kvick i vändningarna, att man redan 1920, snart sagt fjorton dagar eller tre veckor efter lagens ikraftträdande, yrkade på lagens omedelbara upphävande. Jag kan sålunda utan vidare ge herr Lindman fullkomligt rätt i, att åtminstone han och hans meningsfränder förklarat sig vara av den uppfattningen, att lagen varit till skada. Däremot har man ännu inte vid något tillfälle lyckats förebringa annat än påståenden om dess ofördelaktiga verkningar.

Man är ytterst angelägen att i denna fråga åberopa kommerskollegium, som ju i regel tycks ha för princip att göra allt så omöjligt som det kan göras. Vill man emellertid icke endast se till, vad kommerskollegium och andra myndigheter, som det vederbör, ha haft att anföra, utan också räkna med de faktiska förhållandena i vårt land, torde det framgå att ställningen i många avseenden är en helt annan. Jag har själv en personlig erfarenhet genom de resor, jag företagit inom respektive industrier, att det finns industriföretag, där man uttryckligen kunnat förklara, att efter arbetstidslagens införande produktionen och verksamheten kunnat drivas i sådan omfattning, att det alls inte kan sägas, att genomförandet av åttatimmarsdagen medfört någon minskning, ja, det finns fall då man kunnat påvisa, att den medfört en ökning. Och det är inte tillräckligt att överallt invända häremot, att detta varit beroende av det förhållandet att man infört tekniska förbättringar och dylikt, även om det är klart att dessa medverkat.

Man säger i övrigt från motståndarnas håll, att om vi ha en lag, sådan som åttatimmarslagen, böra vi försöka att om möjligt uppmjuka den allt mer och mer. Framför allt bör man vara försiktig med att slå in på den linjen att genomföra några skärpningar. Och såsom skärpningar av den nu gällande lagen i väsentlig mån ha från motståndarnas sida betecknats de yrkanden och förslag till ändring av nu gällande lag, som blivit framlagda i den kungl. propositionen.

Om jag något skall uppehålla mig vid dessa föreslagna ändringar, börjar jag med den största och egentligaste, och den som givetvis i viss mån medför en skärpning av lagen, nämligen upphävandet av den undantagsbestämmelse, som finns i nuvarande lag beträffande företag, som sysselsätta fyra arbetare

eller därunder. Man har från regeringens sida i propositionen föreslagit, att denna undantagsbestämmelse skulle borttagas; man har från regeringens sida med andra ord kommit till precis samma ståndpunkt som arbetstidskommittén på sin tid förfäktade, då den framlade sitt förslag till lag till 1919 års riksdag. Man var inom denna kommitté — och det är att märka att där fanns många målsmän för industrien såväl som för arbetarsidan närvarande vid de överläggningar, som kommittén hade — ense om att det vore synnerligen olämpligt att plöttra upp lagen på ett sådant sätt, att en del företag skulle falla under lagen, men en del falla utanför lagen. Riksdagen vidtog emellertid den förändringen vid sitt urtima möte 1919, att den formulerade en lag med den bestämmelsen, att beträffande företag, som omfattade fyra arbetare och därunder, men ej beträffande företag, som omfattade fem arbetare och däröver, ty man kunde ju inte gärna räkna med fyra och en halv arbetare, skulle lagen icke äga tillämpning, ehuru man då inskränkte detta till att gälla endast samhällen med mindre än 1.500 invånare. Man märkte emellertid att olägenheter uppstodo — man fick se att lagen kunde tillämpas på ett företag men inte på ett annat, som låg i en angränsande kommun, även om företagen i själva verket lågo alldeles intill varandra. Man insåg orimligheten i ett sådant förhållande, och alltså skulle man lösa denna knut genom att undantaga alla de företag från lagens tillämpning, som icke sysselsatte mer än fyra arbetare. Om man emellertid därmed avsett att undanröja svårigheterna på detta område, tror jag att man räknat ordentligt fel. Med den sålunda ändrade lagen kan det finnas företag alldeles intill varandra i samma kommun, av vilka det ena har fyra och det andra fem arbetare, vilka idka precis samma verksamhet, men där det ena företaget faller under lagen, det andra icke. Detta är lika inkonsekvent, och olämpligheten att från lagstiftarens sida vidtaga åtgärder, som framkalla så svårartade konkurrensförhållanden, som därigenom otvivelaktigt uppstått i mer än ett avseende, är uppenbar.

Vill man sedan gå vidare i frågan och taga upp den utredning, som socialstyrelsen har företagit, framgår ju av denna, att det i själva verket är i ringa utsträckning, som arbetstidslagen för närvarande icke tillämpas. Och det torde ju ligga i sakens natur, ty i den mån arbetarna på respektive platser äro organiserade, se de naturligtvis till att de, om inte lagen direkt äger tillämpning, genom kollektivavtal få saken ordnad. I realiteten når man ingalunda det resultat, som man uppenbarligen syftat till med dessa undantagsbestämmelser. Det är heller inte riktigt att det för de mindre industrierna är ordnat på det sätt som i lagen angives.

Jag är sålunda av den uppfattningen, att ett bifall till regeringens proposition i detta avseende ingalunda skall medföra de stora svårigheter, som herrarna ha talat om. Men saken ligger tyvärr till på det sättet, att man från visst håll, när lagen 1919 antogs, ansåg nödvändigt att få compensation och bytesmedel, och det är dessa man nu har så svårt att släppa. Några praktiska skäl av betydenhet föreligga enligt min uppfattning icke.

Man har vidare vänt sig mot regeringens proposition i vad det gällt den omständigheten, att regeringsförslaget även innebär att statens arbeten hädanefter skulle falla under lagen. I detta sammanhang kan jag inte underlåta att nämna, att då arbetstidskommittén år 1918 arbetade med sitt förslag till lag var förhållandet det, att kommittén från dåvarande departementschefen fick meddelande om att man inte borde upptaga statens arbetare i lagförslaget. Men detta var ingalunda, så långt jag kan fatta, motiverat därav, att man ansåg, att dessa arbetare i alla tider kunde reda sig ändå. Nej, denna ståndpunkt var mera motiverad därav, att man ansåg att det därigenom bleve lättare att få lagen genomförd omedelbart, i all synnerhet som det var möjligt att på administrativ väg ordna dessa förhållanden för statsarbetenas vidkommande. Och hur är läget

*Ang. lag om
arbetstidens
begränsning.
(Forts.)*

Ang. lag om
arbetstidens
begränsning.
(Forts.)

nu? Jo, för statens arbeten gäller i realiteten samma arbetstid som för arbeten som falla under arbetstidslagen, och då kan man med skäl fråga sig varför statens arbeten icke skola falla under lagen. Är det männe beroende på den omständigheten, att statens arbeten, främst de affärsdrivande verken, äro så höga myndigheter, att på dem inga lagar kunna tillämpas? Något annat motiv kan åtminstone jag inte finna. Och utskottets utlåtande ger också vid handen, att i sak föreligga inga svårigheter, då förhållandena överallt i själva verket redan äro likartade.

Som en given följd av att statens arbeten lades utanför lagen, och särskilt då statens järnvägar, är det klart att även våra övriga kommunikationsföretag (de enskilda järnvägarna) lades utanför lagen. Hur är det nu ordnat inom de enskilda järnvägarna? Föreligger där några avvikelser från vad som skulle ha skett, om de fölle under den nuvarande arbetstidslagen? Nej, så är icke förhållandet. Det har företagits undersökningar i dessa avseenden, och därav framgår, att de undantag, som helt naturligt i vissa fall måste givas åt järnvägsdriften, i avseende på enklare vakthållning och dylikt, ifrån ett strikt följande av åttatimmarslagen, inte heller skulle vägras efter tillämpning av arbetstidslagen. Det finns inom den privata industrien en mängd företag, där undantag ha måst göras på grund av arbetets art och beskaffenhet i övrigt, och detta kan ske enligt gällande lag även efter antagandet av det förslag till lag, som nu föreligger.

Jag kan inte heller förstå, att man kan anse det vara så angeläget att ha dessa, för vilka undantag stadgats, utanför lagen. Det borde tvärtom vara ett intresse att få allt vad därtill hörer samlat under en hatt, som man brukar säga, ty man behövde då icke möta de svårigheter, som nu kunna uppstå. Om man sålunda säger sig, att det inte finns något motiv att ha dessa företag utanför lagen, och man framför allt måste betona, att något sådant intresse inte finns för de större industrierna, den väsentligaste delen av våra företag och den största gruppen av vårt lands arbetare, så finns det ju inte något särskilt intresse från något håll att fasthålla vid dessa undantagsbestämmelser. Man har också inom arbetstidskommittén på sin tid, och även bland industriens målsmän, hyst den uppfattningen. Att detta undantag gjordes för statens arbeten och för trafikpersonalen var uteslutande beroende på de särskilda direktiv, arbetstidskommittén erhöll från departementschefen. Och vad vidare gäller företagen med de fyra arbetarna ansåg man inom arbetstidskommittén heller inte lämpligt att lägga dessa utanför lagen, och jag är övertygad om, att från industriens målsmän skulle i mångt och mycket framföras en annan uppfattning än nu göres från högerhåll, om icke tyvärr frågan om arbetstidslagen drivits därhän, att den blivit ett av våra mest aktuella politiska tvistefrön. Det är däruti man har att söka orsaken till att man samlar alla krafter för att motverka densamma.

Om jag sedan går över till de övriga paragraferna, kommer jag först till 4 paragrafen, som herr Lindman delvis var inne på, då han vidrörde de förfärligt stora svårigheter, som skulle uppstå, om man vidtog några ändringar och jämkningar av särskilt denna paragrafs senare del. Herr Lindman sade också, att här från regeringens sida föreslagits en formulering, som skulle, om jag fattade herr Lindman rätt, väsentligt skärpa de bestämmelser, som för närvarande äro rådande på dessa områden. Jag tror emellertid inte, att faran är så synnerligen stor. För det första vill jag understryka, att den uttolkning, som gjorts av den nuvarande formuleringen av 4 paragrafen i dess andra stycke, ingalunda är den uttolkning, som ursprungligen varit avsedd. Jag vill som belägg på detta nämna vad arbetstidskommittén på sin tid åberopade just som motiv för formuleringen av denna bestämmelse. Den säger: »Bland den mångfald av olika skiftsystem, som förekomma vid kontinuerlig drift, finnas även

sådana, där skiften äro av olika längd. Även med begränsning av skiftens antal per vecka till 18, kan då en arbetares arbetstid ena veckan komma att överskrida 48 timmar för att en annan vecka åter understiga detta timantal. För att möjliggöra en dylik skiftindelning, som på grund av särskilda förhållanden på vissa arbetsställen måhända kan ha skäl för sig, har kommitténs majoritet i paragrafens andra stycke ansett sig böra lämna medgivande till att vid regelbundet skiftarbete arbetstidens begränsningar få beräknas i genomsnitt för en tid av högst tre veckor — den längsta period, som praktiskt taget torde kunna behöva ifrågakomma.»

Detta var sålunda syftet med den formulering som nuvarande andra stycket av 4 paragrafen erhöll. Emellertid började man redan under 1920 på vissa håll, särskilt bland en del arbetsgivare inom järnindustrien, att sträva efter att få fram den uttolkningen, att eftersom man kunde samla arbetstiden på tre veckor, så att den skulle svara mot i genomsnitt 48 timmar per vecka, borde det icke föreligga något hinder för att koncentrera det tillåtna timantalet på en mycket kortare tidrymd. Man föreslog, att det skulle kunna ordnas på det sättet, att det genomfördes tolvtimmarsskift i fyra dagar med två dagars stillastående. Arbetarna ville inte vara med om detta, men vid en närmare granskning av lagen befanns, att en sådan uttolkning verkligen kunde läggas i lagtexten, en uttolkning, som sålunda stod i strid med den motivering för lagstiftningen, som vederbörande hade givit. När arbetstidsfrågan var före 1921, yrkade man på att få en förändring, eller rättare sagt rättelse, till stånd i detta avseende, ehuruval det inte lyckades. Att emellertid såväl dåvarande departementschefen som andra lagutskottet voro medvetna om, att här skett en uttolkning av denna bestämmelse, som aldrig varit avsedd, framgår tydligt av andra lagutskottets utlåtande till riksdagen år 1921, däri det säger:

»Vad beträffar den av herrar Hansson och Svensson m. fl. föreslagna ändringen av andra stycket finner utskottet visserligen möjligheten att vid skiftindelning fördela veckans 48 timmar på 4 dygn ej hava varit vad lagstiftaren avsett, men utskottet anser i likhet med departementschefen, att, då den ifrågavarande anordningen av arbetet ej kommit till större användning och onekligen i vissa fall varit till arbetarnas fördel, den av Kungl. Maj:t föreslagna lydelsen av stycket bör antagas.»

Och så tillägger utskottet: *»En så pass stor avvikelse från 8-timmarsdagens princip, som i detta fall äger rum, torde i regel förutsätta arbetarnas samtycke.»*

Man utgick sålunda inom utskottet från den förutsättningen, att det borde vara uppenbart att en så stor avvikelse, som den man pekat på, givetvis inte kunde tänkas såsom en konsekvens av lagen, och inte tillämpas med mindre än att parterna voro ense. Erfarenheten har emellertid visat något annat. När man från 1921 kom fram till 1923 och den stora järnbruhskonflikten då inträffade, är det att märka, att den väsentligaste anledningen till denna konflikt var arbetsgivarnas yrkande på att få indela arbetet, speciellt vid valsverken, med 12 timmars arbete per dygn. Man åberopade den formulering, som arbetstidslagen hade, och det visade sig sålunda att utskottets uppfattning i denna fråga hade kommit fullständigt till korta. Och man kan vara övertygad om att i den mån de, som äro intresserade av en utvidgning av arbetstiden, ha möjlighet att åstadkomma en utvidgning inom lagens ram, så göra de det också.

Man måste då fråga sig: Ligger det någon rim och reson i att ha en sådan formulering av lagtexten, att den kan leda till dylika konsekvenser? Och framför allt skulle det intressera mig i hög grad att veta, hur exempelvis det folkfrisinnade partiet, särskilt i denna kammare, som städse är så intresserat av att vid alla tillfällen söka få fram lagar, som skulle förhindra kraftåtgärders vidtagande, förhindra strejk inom vissa områden och förebygga att några större

*Ang. lag om
arbetstidens
begränsning.
(Forts.)*

Ang. lag om
arbetstidens
begränsning.
(Forts.)

tvistigheter uppstå, vill söka förebygga att konflikter komma till stånd med anledning av dessa bestämmelser. Deras intresse i detta stycke borde ha tagit sig uttryck på annat sätt än det gjort, när det gällt behandlingen av arbetstidslagen.

Jag har sålunda den uppfattningen, att det är otänkbart, att få någon ordning och reda i allt detta så länge som denna paragraf har den formulering den för närvarande har. Och vill man se vad myndigheterna haft att säga på detta område framgår detta av arbetsrådets uttalande, då det säger följande:

»Till arbetsrådets kännedom har vid skilda tillfällen kommit, att med stöd av ordalydelsen i andra stycket av 4 § skiftarbete anordnas med tolv timmars arbetstid under fyra dagar i veckan. Av tillgängliga uppgifter om arbetstidskommitténs överläggningar vid formuleringen av motsvarande bestämmelse i det ursprungliga lagförslaget har arbetsrådet emellertid funnit uppenbart, att en dylik tolkning av bestämmelsen vid den tiden icke på något håll varit väntad. Man har allenast avsett att möjliggöra en sådan omläggning av arbetstiden, som påkallas av den vanligen en gång i veckan återkommande skiftväxlingen. Från arbetarhåll har upprepade gånger framförts krav på omformulering av bestämmelsen så, att den kommer att motsvara vad därmed verkligen avsetts. Arbetsrådet anser detta krav förtjäna beaktande.»

Ifrån socialstyrelsens sida har man också den uppfattningen, att oegentligheter hade förekommit och att missbruk på något sätt måste förebyggas, ehuruval man gick en annan väg. Man ville ha in ytterligare en paragraf, som skulle ge arbetsrådet möjlighet att ingripa i de fall, där det ansåg, att arbetstiden utsträckts alltför långt. Arbetsrådets majoritet yrkade emellertid i sitt utlåtande över socialstyrelsens yttrande, att denna paragraf skulle formuleras så, att det skulle vara omöjligt att åstadkomma några svårigheter i fortsättningen. Det skulle helt naturligt kunna invändas mot den omformulering, som föreslagits från arbetsrådets sida och som också föreslagits i den motion, som framburits av mig m. fl. i denna kammare och herr Thorberg i första kammaren, att om man införde en bestämmelse av denna lydelse, skulle man därmed omöjliggöra en annan tillämpning av arbetstidslagen vid de tillfällen, där det visat sig av behovet påkallat. Så är dock ingalunda förhållandet. Redan med nuvarande lagbestämmelser finns det möjlighet att kunna få den arbetstid, man vill, ty när det av båda parterna anses önskvärt att få en annan arbetstid beroende på såväl tekniska som andra skäl, ligger det uppenbart i sakens natur, att arbetarparten icke har anledning att motsätta sig detta, och det medger också § 5. Det finnes sålunda möjlighet att ordna den frågan utan att ha bestämmelser, som leda till vad jag här i övrigt anför. Regeringen har också haft sin uppmärksamhet fäst på denna fråga och sökt få fram en annan formulering, med vilken man syftat att förebygga dessa svårigheter. Emellertid kan jag för min del icke dela den uppfattning, som från regeringens sida framförts i detta avseende. Ty den formulering, som den föreslagit, upptager visserligen den formulering, som arbetsrådet föreslagit, men dessutom är det tillagt den bestämmelsen »i den mån så erfordras för arbetets fördelning på skift av olika längd». Vad har man därmed syftat till? Jo, att förhindra uttagandet av det tolvtimmarsskift, som tidigare uttagits, och i det avseendet vill jag villigt medgiva, att där verkar denna bestämmelse så att detta i fortsättningen icke kan ske. Men denna bestämmelse hindrar ingalunda, att man fortfarande kan taga ut arbetstiden på fyra dygn, ty man kan ordna med skift av olika längd så, att det blir 13 timmar, 12 $\frac{1}{2}$ timme, 11 $\frac{1}{2}$ timme och 11 timmar på fyra dygn. Det gör 48 timmar, och därmed är saken klar. Det går således icke att råda bot på vad motionärerna syfta till, när man går in på denna linje. Det vore då rimligt, att man sökte få en sådan formulering, att ingen tvist om tillämpningen behövde uppstå. Jag vill i detta sammanhang

säga, att jag mycket väl vet, att det vid järnbruken finnas en del tunnplåtsverk, där denna anordning kan vara behöflig, men där finnas genom överenskommelse parterna emellan redan nu alla förutsättningar för att få det ordnat på det sättet. I det avseendet håller jag således, herr talman, före, att det måste vidtagas den ändring, jag i min motion föreslagit, därest man skall ha möjlighet att råda verklig bot på missförhållandena.

Herr Lindman påpekade, att man i regeringens förslag vidtagit ytterligare skärpningar, som skulle ofantligt försvåra möjligheterna för industrien, och herr Lindman pekade i detta sammanhang på 6 §, där i den kungl. propositionen är infört ett nytt moment. Herr Lindman avsåg antagligen därmed att säga, att om man skulle godkänna detta moment, skulle man försvåra möjligheten exempelvis för varven att få arbete utfört. Jag vill säga, att detta har ingalunda varit avsikten. Man har strängt taget icke avsett något annat än att få en större möjlighet att kontrollera, i vilken utsträckning tiden uttages. Såsom lagens bestämmelse nu är, skall det, när övertid tages ut enligt 6 §, anmälas efter två dygn, men det är icke alltid möjligt att kontrollera, om det är ett arbete, som hör under sjätte eller sjunde paragrafen. I fråga om varvsindustrien, där sådana svårigheter alltid uppstå, har man från såväl arbetsrådets och socialstyrelsens som Kungl. Maj:ts sida räknat med, att det med den formulering, som andra momentet fått, skulle vara möjligt för dessa företag att få all den tid, som behövdes, men genom den föreslagna formuleringen skulle man också ha möjlighet att kontrollera och se, vad som uttogs. Här ligger alltså icke alls den risk, som man tror och som föranlett herr Röing att motionera. Vi ha aldrig velat åstadkomma några svårigheter i detta fall, och jag vågar försäkra, att med den formulering, som andra momentet har, det icke heller skulle komma att bli några svårigheter. Det medför blott mera ordning och reda, men detta anses från många håll vara synnerligen olämpligt.

I fråga om 7 § har utskottet vidtagit en ändring i Kungl. Maj:ts förslag. Det är i första momentet, där man ansett lämpligt att stryka orden »regelbundet återkommande». Det har även ansetts ligga en förfärlig fara i att få detta infört. Så är det emellertid icke alls, ty detta uttalande innebär ingenting annat än ett tydligt tillkännagivande av den princip, som för närvarande tillämpas. Man har blott velat få det mera korrekt utskrivet, så att ingen tvekan skulle kunna uppstå. Utskottet har däremot förmodat, att där legat några förfärliga baktankar, och har därför ansett lämpligt att stryka bort satsen.

I fråga om förslaget i övrigt rörande övertidsbestämmelserna har jag en avvikande uppfattning mot den som gjorts gällande av såväl Kungl. Maj:t som utskottet. Den grundar sig huvudsakligen på de erfarenheter, man haft om svårigheterna att kunna övervaka, hur övertiden uttages och tillämpas. Jag har därför i den motion, som jag m. fl. väckt i denna kammare, tillåtit mig föreslå, att övertiden i stället för att beräknas efter kalendermånad skulle beräknas efter en tidrymd av fyra veckor. När jag föreslagit detta, har jag utgått från den förutsättningen, att det för flera industrier skulle medföra en väsentlig lättnad, om man finge det ordnat på det sättet. Det är alldeles uppenbart, att när inom industrien i vårt land det stora flertalet, för att icke säga alla, företag utbetala avlöningarna per vecka eller fjorton dagar eller i alla händelser efter jämn veckoberäkning, är det bättre att lämpa övertidsberäkningen efter samma tidpunkt. Det blir alltid ojämnheter, om man hoppar över till en månadsberäkning, som aldrig stämmer överens med veckoberäkningen. Med i motionen angivna förslag har man syftat till att verkligen få mera ordning och reda men icke alls till att få några försämringar. Ar-

*Ang. lag om
arbetstidens
begränsning.
(Forts.)*

Ang. lag om
arbetstidens
begränsning.
(Forts.)

betsrådet gick också fullt på den linjen, att det borde vara en begränsning till fyra veckor och ansåg också lämpligt att ändra tiden från 50 timmar till 48 timmar. Jag har den uppfattningen, att denna tid lämpligen bör sättas till 40 timmar, varigenom man skulle komma ned till en tid, som är rimligare än den, vi nu ha.

Uti det tredje momentet av denna paragraf föreligger också en olikhet mellan det nu föreliggande förslaget och Kungl. Maj:ts proposition samt den motion, som jag har framlagt. Det har ju tidigare varit så ordnat, att man vid tillfällen, då synnerlig brådska föreligger, kunnat få ta ut en extra övertid beräknad till 30 timmar per kalendermånad och 150 timmar högst per år. Men man får icke använda sig av dessa 30 timmar i månaden, förrän man har utnyttjat den övertid, som man enligt det andra momentet har rätt till. Med den formulering, som nu föreligger, behöver man emellertid icke alls räkna med, att den andra övertiden skall vara uttagen, och man har också tagit bort månadsbegränsningen. Man kan alltså taga ut hur mycket som helst även under en tid, då den andra övertiden uttages. Jag har den bestämda uppfattningen, att när man i fråga om övertid nu kan komma upp till exempelvis 50 timmar per månad, så är detta tillräcklig övertid, utan att man skall behöva ytterligare ett femtiotal timmar, såsom nu kan ske enligt bestämmelsens formulering. Det synes mig därför icke lämpligt att i detta fall gå med på det nu föreliggande förslaget.

Jag skall till sist endast något vidröra en fråga, som ju också varit mycket aktuell, och det är frågan om lagens tillämpningstid. Där har man ju från regeringens sida föreslagit, att man borde övergå från provisoriet till att få en permanent lag. Jag har den bestämda uppfattningen, att det ingalunda förhåller sig så, som man särskilt från högerhåll är angelägen om att betona, att detta skulle vara till skada för industrien, utan jag är tvärtom övertygad om att, i den händelse man får en permanent lag, skulle de industriella företagen med större kraft och med bättre arbetsvilja söka anpassa sig efter de rådande förhållandena, och de maskinella anordningar och förbättringar, som behövas, skulle komma att införas med större hastighet, än vad nu är fallet. När ställningen är sådan, som den nu är, att vi ha en provisorisk lag, då går man kanske och räknar med att förr eller senare slipper man lagen, och då är det icke skäl i att vidtaga några åtgärder. Även i detta avseende tror jag, man kan säga, att det icke är några som helst praktiska skäl, som tala för att fortfarande bibehålla provisoriet, utan man kan med all sannolikhet våga påstå, att de praktiska skälen tala för att man verkligen får en permanent lag, så att man kommer ifrån de meningsbrytningar, som så ofta inträda, genom att man räknar med att få bort denna lag. Det vore alltså lyckligt, om man finge en permanent lag. Sedan kanske det vore större möjligheter för att man verkligen räknade med lagen, såsom man borde, och icke i alla avseenden toge hänsyn till de politiska synpunkter, som städse gjort sig gällande i denna fråga.

Herr talman, jag skall icke upptaga tiden längre utan ber att med vad jag anfört få yrka bifall till Kungl. Maj:ts proposition i fråga om § 1.

Herr talmannen återtog nu ledningen av förhandlingarna.

I det av herr Holmström i Stockholm hållna anförandet instämde herrar Carlsson i Stockholm, Hagman, Pettersson i Köping, Eriksson i Grängesberg, Pettersson i Hällbacken, Andersson i Höör, Sundström, Höglund och Hansson i Trollhättan.

Herr Ödström: Herr talman! Sedan första kammaren nu fattat beslut i denna fråga och antagit utskottets förslag, torde det vara onödigt att vidare

hålla några längre föreläsningar i detta ärende. Jag skall emellertid be att få framhålla några synpunkter.

Den gamla arbetstidslagen, som vi nu för tredje gången gå att fastställa, har varit föremål för utläggningar från olika håll och den har kritiserats dels från högerhåll och dels från vänsterhåll. Det är ju så, att andra lagutskottet i detta fall har gått en medelväg, som utskottet ansett vara den enda riktiga. Denna arbetstidslag, vilken ju varit föremål för stridigheter, såsom jag nyss anförde, är ungefär likadan nu, som den varit förut. Dock har det i enlighet med Kungl. Maj:ts förslag skett vissa skärpningar i det lagförslag, som nu föreligger. Denna lag är av en sådan betydelse, att den måste framkalla ganska hårda strider mellan de olika partierna. I år kan man konstatera, att ställningen inom utskottet är litet annorlunda, än den var för tre år sedan. Då var det egentligen så, att socialdemokraterna intogo en ståndpunkt samt högern och bondeförbundet en annan. I år är ställningen den, att högern är för sig och socialdemokraterna för sig, medan bondeförbundarna och de frisinna äro för sig. Jag skall be att få fastslå detta, ty det innebär ett annat ställningstagande från ett av mellanpartierna. Jag tror icke, att detta ställningstagande är framkallat av politiska skäl utan av sakliga. Detta lagförslag godkändes, så underligt det än låter, förra gången av den Tryggerska regeringen. I dag är det framlagt av en socialdemokratisk regering. Skillnaden är endast den, att det nu föreslagits vissa skärpningar i lagen.

Ser man vidare på vad som förekommit i detta ärende, finner man, att utskottet har ställt sig avvisande emot en definitiv lagstiftning på detta område, och det har utskottet gjort helt enkelt av den anledningen, att man ansett, att det vore olyckligt, om vi i denna stund ginge att fastslå en lag av denna beskaffenhet, allra helst som ute i världen en stor oro råder på arbetsmarknaden och man har svårt att nu taga ställning till hurudana förhållandena skola bli i framtiden. Jag är förvissad om, att när dessa fyra år gått, får man räkna med en fortsatt förlängning av denna arbetslag, men jag tror också, att man under tiden kan göra vissa erfarenheter och med ledning därav vidtaga de jämkningar, som kunna anses vara nyttiga. Detta är orsaken till att vi intagit den ställning inom utskottet, som vi gjort. Det är icke så, som det gjordes gällande från en viss talares sida, att vi skulle ligga och vila på hanen och lurpassa för att vid lämpligt tillfälle avslå hela detta lagförslag. Det har icke ingått i vårt resonemang om saken inom utskottet, utan vi ha ställt oss på den ståndpunkt, vi gjort, därför att vi icke varit säkra på hurudana förhållandena skulle vara fyra år framåt i tiden. För övrigt är det ju så, att Washingtonkonventionen skall ytterligare omarbetas inom dessa fyra år, och vi vilja då vänta och se, hur den kommer att ställa sig i fråga om en lagstiftning på detta område.

Jag skulle för övrigt vilja säga, att jag icke tror, att man har så mycket att beklaga sig över, därför att vi icke velat fastställa denna lag som definitiv, ty om vi vilja vara ärliga, få vi nog erkänna, att denna lags tillämpning kanske är säkrare och stabilare i Sverige än på något annat håll ute i världen. I de stora industriländerna finns det ju åttatimmarslag, men hur tillämpas den? Jag tror, att det skulle vara av största intresse att se, hur skillnaden är där och här. Trots att det finnes en åttatimmarslag, så arbetar man där mycket längre, än vad vi göra här. Här håller man strikt på lagen, och jag tror icke, att man utan vidare går ifrån den. Jag anser därför, att det icke är anledning att klaga över, att det lagförslag, vi ha, ger för litet.

Om nu riksdagens andra kammare fattar samma beslut som första kammaren, så är jag förvissad om att detta beslut skall bli lyckosamt, man må sedan ha villken uppfattning man vill om detta lagförslag. Jag tror icke, att någon ansvarsställande person vill utan vidare avföra denna lag från dag-

*Ang. lag om
arbetstidens
begränsning.
(Forts.)*

Ang. lag om
arbetstidens
begränsning.
(Forts.)

ordningen. Jag tror icke, att vare sig industriens målsmän eller andra skulle ha någon nytta av att vi i närvarande stund toge bort denna lag, trots att den för många kanske är mindre sympatisk.

En av de skärpningar, som Kungl. Maj:t föreslagit i denna lag, är, att man velat taga bort det undantag, som medgivits för företag med fyra eller färre arbetare. Man anser nu det vara ett helgerån att taga bort detta undantag från denna lag. Jag vill säga, att jag tror, att den som vill vara ärlig och erkänna, hur det förhåller sig ute på landsbygden, skall kunna konstatera, att detta undantag förlåter ganska mycket av vad man tagit in för mycket i denna lagstiftning från början. Jag är således på det klara med att den skärpning, som Kungl. Maj:t i detta fall har föreslagit, icke varit sådan, att den förhärlligar denna lag, utan säkerligen av den beskaffenhet, att den verkar motsatsen. Från olika håll har det deklarerats här, å ena sidan att detta lagförslag ger för litet, och å andra sidan att man bör gå på rent avslag, det må bära eller brista. Enligt mitt förmenande är det förslag, som utskottet kommit med, bärkraftigt, och jag tror, att riksdagen utan vidare kan gå med på detsamma, vilket jag hoppas, att den också skall göra.

Vad de olika paragraferna beträffar, anser jag, att det icke tjänar mycket till att ingå på dem nu. De komma senare att bliva föremål för prövning var för sig.

Jag vill, innan jag slutar, säga, att det har från många håll talats hårda ord om riksdagen och sagts, att denna lag har varit utsatt för stor fara. Jag undrar, hur det strängt taget förhåller sig med den saken. Jag tror, att riksdagens andra kammare den dag, som i dag är, vet, vilken ställning den skall intaga till detta lagförslag. Det är alltid vanskligt att spå, men om man spår, skall man ha någon anledning att spå i ena eller andra riktningen. Inom det parti jag tillhör hava vi icke ett ögonblick tvekat att vara om detta lagförslag, dock av den provisoriska natur som andra lagutskottet nu lägger fram det. Vi hava ansett, att det har varit det enda bärande, och vi hava icke velat att det skulle bliva någon strid mellan arbetare och arbetsgivare genom att uppriva den gamla lagen. Ty skulle vi gå att avföra denna lag från dagordningen, skulle vi alltså släppa löst det gamla och taga bort denna lag, då undrar jag, om vi skulle stå säkrare i dessa vargatider än vi nu göra. Striden mellan arbetare och arbetsgivare skulle bliva hårdare, och jag är förvissad om, att arbetarorganisationerna, som nu äro så starkt sammanslutna i landet, äro i tillfälle att taga ståndpunkt till denna fråga; en strid skulle det bliva, och det bleve den enda effekt vi skulle ernå. Dock är jag villig erkänna, att, då denna lag kom till från första stunden, kanske den borde gjorts litet mildare, och vi hava i detta fallet att peka på olika länder, där man icke tagit det så strängt utan sökt sig fram undan för undan. Nu äro vi i den ställningen att taga denna lag, och då anser jag, att vi böra antaga detta provisorium och behålla det under fyra år. Då den fyraårsperioden är slut förmodar jag, att vi alla förbehålla oss rätt att då återigen granska lagen och då taga bort det vi anse onödigt. Jag tror icke, att man genom att fortfarande göra den provisorisk ligger och lurpassar i avbidan på ett tillfälle då majoritet i första kammaren erhållits för att slå ihjäl lagen, ty även om det skulle bliva en sådan majoritet tror jag icke, att det går att slå ihjäl en sådan lagstiftning som denna.

Jag skall be, att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr Dahlen: Herr talman! När nu återigen denna fråga om arbetstidslagen föreligger till riksdagens avgörande, kan man konstatera, att även i det nu föreliggande utskottsförslaget finns det en del uppmjukningar och försämringar av den år 1919 antagna lagen. Men innan jag går att yttra några ord

om föreliggande förslag, vill jag påminna herrarna här i kammaren om de storordiga löften i denna fråga, som avgävos vid den s. k. världsfredens undertecknande i Versailles, och som sedan upprepades vid arbetsbyråns tillkomst och vid dess första sammanträde i Washington i oktober 1919. Ombuden för de 39 stater, som där sammanträdde, voro ju eniga om, att bland de krav, som av de olika staterna i första hand skulle genomföras, var en lag om åtta timmars arbetsdag för *alla* arbetare den största och viktigaste frågan. Det krävdes, att en sammanhängande vilotid av minst 24 timmar i veckan, och denna helst under söndagsdygnet, skulle genomföras i alla till arbetsbyrån anslutna stater. Arbetet skulle icke få betraktas såsom en handelsvara, och arbetarna skulle betalas en lön, som gav dem en god levnadsstandard, o. s. v. Detta skulle de få som ersättning för sin hjälp åt borgarsamhället under kriget i skyttegravarna och annorstädes. Det finns nu icke mer än sex länder, som genomfört detta storordiga beslut. Och detta är små stater av icke allt för stor betydelse. I varje fall har ingen av de stora stater, som voro med och fattade detta beslut, genomfört en lagstiftning, som gjort det möjligt att ratificera denna konvention. Här i landet fingo vi ju se det uppbyggliga skådespelet, att de herrar, som representerade svenska staten vid Washingtonkonferensen och voro med om att fatta dessa beslut, reste hem och medverkade 1921 och 1923 till en försämring av den lag, som vi fingo år 1919. Man kan då verkligen fråga sig, av vilken anledning dessa beslut över huvud fattades. Min bestämda uppfattning är den, att det var under trycket av den då pågående revolutionära rörelsen överallt i Europa, varigenom det blev nödvändigt att öppna en säkerhetsventil för att lugna massorna, vilket även den gången lyckades. Nu är man överallt i alla stater i färd med att taga tillbaka dessa obetänksamma löften, nu när arbetarmassornas revolutionära tryck icke längre vilar så hårt över borgarstaternas representanter. Det borde också enligt min mening vara skäl i, att även vårt lands socialdemokrater, som nu ofta uttala sin glädje över att »världsrevolutionen gått och lagt sig», taga sig en funderrare över, vad som är orsaken till att vi fått en del små reformer genomförda även här i landet.

Nu är det icke på det sättet, att jag anser Washingtonkonferensens minimi-bestämmelser vara något ideal för en lagstiftning om arbetstiden. Men jag anser i alla fall, att det är de staters skyldighet, som varit med om att fatta dessa beslut i Washington, att se till, att vi i varje fall komma upp till det minimikrav, som gör det möjligt att ratificera denna konvention. Är det däremot riktigt, som det framgår av tidningspressen, att fyra stormakter plus Belgien i dessa dagar sammanträtt i London för en omarbetning av Washingtonkonferensens bestämmelser, torde det i varje fall icke bliva så mycket kvar av dessa ursprungliga bestämmelser. Det framgår nämligen av dessa meddelanden genom tidningspressen, att exempelvis post-, telegraf- och telefon-tjänst skola läggas utanför konventionens område, och att byggnadsindustrin skulle falla under artikel 5 i konventionen, varav följden blir, att åtta-timmarsgränsen skall räknas per år. Undantag hava vidare gjorts för vaktmästare, brandsoldater och liknande yrkesutövare, en stor marginal har lämnats för övertidsarbete, och undantag har gjorts för de länder på kontinenten, där söndagsarbete är vanligt, som det heter, o. s. v. Detta understryker ytterligare mitt påstående, att när borgarna känna sig säkra för arbetarna, taga de så småningom igen, vad dessa senare under revolutionsåren lyckades tillkämpa sig. Och de anse sig t. o. m., som i detta fall, icke ens behöva följa vanliga parlamentariska former, när de gå att ändra sina beslut. Tidningen Ny tid i Göteborg, varur jag hämtat dessa uppgifter angående omarbetning av konventionen, har uttalat den förhoppningen, att de länders regeringar, som icke inbjudits till denna konvention, skulle komma att nedlägga sin protest

Ang. lag om
arbetstidens
begränsning.
(Forts.)

Ang. lag om
arbetstidens
begränsning.
(Forts.)

mot detta förfarande. Jag vill för min del tillägga, att det borde dock i främsta hand varit vår regerings skyldighet att protestera mot detta förfarande, om det nu kan hava någon betydelse.

Trots det att både 1921 och 1923 företagits så betydande försämringar av då gällande lagstiftning i fråga om rätt till övertidsarbete, ha nu ytterligare uppmjukningar föreslagits av utskottet. Jag skall icke ingå på någon detaljkritik av dessa föreslagna s. k. uppmjukningar. Det har redan delvis gjorts av en föregående talare. Men självfallet blir åttatimmarslagen för en mängd arbetare fullständigt illusorisk, om det skall tillåtas arbetsköparna att utan särskilt medgivande använda arbetarna till övertidsarbete under femtio timmar per kalendermånad och två hundra timmar om året. Herr Lindman talade i sitt anförande om, att den nuvarande svenska arbetstidslagen omfattade, som han uttryckte sig, både rubb och stubb inom detta land. Men det är tvärt om på det sättet, att enligt de uttalanden, som gjorts av socialstyrelsen, är det icke mer än hälften av arbetarna här i landet, som lagen omfattar, och sålunda är lagen endast en konfirmation av att de arbetargrupper, som genom sina organisationer tillkämpat sig denna arbetstid, även skola hava laglig rätt att behålla den.

Jag och mina kamrater hava här i kammaren framfört en motion, där vi kräva åtta timmars arbetsdag för alla arbetare och sex timmars för gruvarbetare under jord och för arbetarna i de öppna malmfälten i Norrbotten. Vi hava icke gjort detta därför, att vi räknat på någon medkänsla från borgarrepresentanterna för att få förslaget genomfört här i kammaren. Men det är min fulla övertygelse, att detta krav kommer att genomföras av arbetarna med eller emot denna institutions vilja. Ty resultatet av riksdagens glupska aptit på att göra lagen så illusorisk som möjligt blir att striden kommer att föras ut på arbetsplatserna. Striden om en förkortning av arbetstiden måste återigen tagas upp; detta kommer, som sagt, att bli resultatet av riksdagens hållning i denna fråga. Det finnes heller icke enligt min mening några skäl för en förlängning av arbetstiden för närvarande. Allt talar för motsatsen, först och främst den stora arbetslösheten, men även den hastiga utvecklingen på maskinteknikens område, som gör det möjligt att nu på mycket kortare tid än förr tillverka våra produkter. Detta borde vara ett skäl för en förkortning av arbetstiden i stället för att undan för undan söka genomdriva en förlängning av densamma.

Ifrån dessa utgångspunkter, herr talman, ber jag att få yrka bifall till första paragrafen i det lagförslag, vi framlagt i denna fråga.

Herr **Anderson** i Storegården: Herr talman! Då man talar om åttatimmarslagen, förefaller det mig, som om man vore inne på två skilda tankevägar. En del vilja lagstifta sig fram till den sociala välfärden. Jag tror icke, att den vägen leder dit man vill komma, utan den riktigare vägen torde vara att man får *arbeta* sig fram till den sociala välfärden. Är det så, att man utbygger lagstiftning på det sociala området och icke samtidigt kan vinna den ekonomiska bärighetens stärkande, då bygger man nog en koloss på lerfötter, som måste ramla, på grund av att det ekonomiska underlaget saknas.

I det utredningsarbete, som har föregått framläggandet av årets proposition i ämnet, har det i stort sett lämnats obestritt, att produktionen genom åttatimmarslagen har nedgått. Man säger visserligen i den av herr Sigfrid Hansson m. fl. avgivna reservationen, att »de av socialstyrelsen och kommerskollegium verkställda utredningarna angående arbetstidslagens verkningar ha bekräftat antagandet, att den i enlighet med lagen företagna arbetstidsförkortningen icke vållat näringslivet större svårigheter, än att de i regel kunnat övervinna». Ja, det kan ju kanske vara sant, att den icke har vållat näringslivet större svårig-

heter, än att de till dels kunnat *öfvervinna*. Men man medger dock därigenom, att den vällat näringslivet svårigheter, och det betyder ju då med andra ord, att man genom lagens tillvaro har undergrävt möjligheterna för den ekonomiska utveckling, som bör föreligga, för att ett socialt framstegsarbete skall kunna byggas på ekonomiskt stark grund.

Men samtidigt med detta medgivande synes det mig dock, som om dessa reservanter hade bort göra ett annat medgivande. Och det gäller denna lags inverkan på andra näringsföretag, än som *direkt* beröras av densamma. Vi ha då närmast jordbruket, som ju sysselsätter en mycket stor del av landets befolkning. Genom åttatimmarslagens tillkomst har givetvis den industriella produktion, som närmast beröres av åttatimmarslagen, fördyrats. Och när då dessa industrier försöka göra sig oberoende av lagens verkningar, har man givetvis gått till väga på det sättet, att man på dessa andra grupper fått överföra den varufördyring, som sålunda ägt rum. Det betyder, att andra stora grupper av det svenska folket hava i dubbel måtto fått bära de ekonomiska följderna av åttatimmarslagen. Vår jordbrukande befolkning har icke till sitt förfogande de organisationer, som industriarbetarna och även i viss omfattning industriarbetsgivarna hava till sitt förfogande. Redan genom de stora industriella arbetarorganisationerna hava industriarbetarna haft möjlighet att tillkämpa sig åtskilliga fördelar framför andra medborgargrupper. Genom denna lag hava de därjämte fått möjlighet att på ofta sämre lotade grupper av medborgare överlasta den fördyring av varorna, som uppkommit genom åttatimmarslagen. Och det måste obestriddligt anses höra till de mindre gynnsamma verkningarna av åttatimmarslagen. När jag då hör herr Ödström nu uttala sig för lagens provisoriska antagande på ytterligare fyra år, så förefaller det mig litet egendomligt att just ifrån det hållet få höra ett yrkande på, att åttatimmarslagen skall utsträckas. Det är ju kanske icke så egendomligt, sedan vi varit med om, att det frisinnade partiet tillskapat lagen första gången och varit med om att förnya den en gång. Men det är egendomligt med hänsyn till detta partis tidigare allmänna grundsyn i ekonomiska ting. Det frisinnade partiet anser sig väl närmast vara den gamla Manchester-liberalismens arvtagare här i landet. Och då jag i min ungdom läste den gamla Manchester-liberalismens läror, får jag säga, att de syntes mig i alla avseenden strida mot de synpunkter, som legat som motiv för åttatimmarslagens tillkomst. Ty enligt de lärorna ansåg man, att den fria konkurrensen och det fria, obundna näringslivet skulle vara den främsta hävstången för den ekonomiska utvecklingen. Och därmed att om den sociala välfärden ytterst byggde på den ekonomiska utvecklingen, skulle också en sådan politik föra till det bästa resultatet beträffande den sociala välfärden.

Men nu säger herr Ödström, att han finner det underligt, att högern nu är emot lagen, då den Tryggerska regeringen år 1923 lade fram ett förslag om förnyelse av lagen. Herr Ödström har i det fallet gjort sig skyldig till ett mycket stort missförstånd. Ty förhållandet var det, att ett förslag till förnyelse av åttatimmarslagen var framlagt av den regering, som närmast företrädde den Tryggerska. Och beslutet kom endast på grund av den dåvarande socialdemokratiska regeringens avgång att konfirmeras av den Tryggerska regeringen, vilket är någonting helt annat.

Så säger herr Ödström vidare, att nu har inträffat det märkliga förhållandet, att tidigare har lagen beslutats i riksdagen med stöd av socialdemokrater och frisinnade, men den här gången hava de frisinnade och bondeförbundarna kunnat samla sig på samma linje. Ja, jag medger, att det är egendomligt, att så har skett i utskottet. Men jag tror dock icke, att det har skett så i kamrarna, ty i såväl denna som i första kammaren torde det finnas åtskilliga bondeförbundare, som icke i detta fall vilja följa sina representanter i utskottet.

Ang. lag om
arbetstidens
begränsning.
(Forts.)

Ang. lag om
arbetstidens
begränsning.
(Forts.)

Slutligen säger herr Ödström, att vi högerreservanter skulle ha den uppfattningen, att det må bära eller brista, lagen skall bort. Jag tror icke, att det är riktigt. Är det på det sättet, att det skulle brista, i den händelse icke vissa grupper av arbetare i detta land skulle omgärdas av en särskild lagstiftning, som icke kommer andra och större grupper av medborgare till del, då tror jag, att man underskattar vårt samhälles motståndskraft. Det är onekligen ett överord att påstå, att åttatimmarslagens vara eller icke vara skulle betyda att föra en politik, som leder därhän, att det får bära eller brista.

Nu är det på det sättet, att i den motion, som i ämnet väckts av herr Lindman och biträfts av flertalet av denna kammars högermän, har man i motiveringen föreslagit åtskilliga modifikationer i den nu gällande lagen. Dessa modifikationer hava emellertid icke i mer än ett par, mindre väsentliga fall vunnit beaktande i utskottets förslag. Jag vill dock säga, att beträffande dessa uppmjukningar i lagen har det i utskottet från högerhåll framlagts yrkanden i varje speciellt fall. Men då dessa förslag till uppmjukningar icke hava vunnit understöd ifrån de övriga borgerliga grupperna, så hava högerledamöterna i utskottet till sist ansett sig böra stanna vid ett avslagsyrkande på lagen i dess helhet. Det är ju tydligt, att detta avslagsyrkande icke kommer att vinna denna kammars bifall. Men det är dock — det vågar jag säga — skäl för ett upphävande av denna lag. Den har tillkommit i en tid, då näringslivet behöfde frihet från sådana hämmande ingripanden. Och jag skulle snarare vilja säga till anhängarna av lagen, att de synas vara av den meningen, att det må bära eller brista, åttatimmarslagen skall stå kvar. Näringslivet må lida aldrig så mycket, de direkta och indirekta verkningarna må bli vilka som helst, lagen skall vara kvar. Den politiken tror jag dock icke har framtiden för sig. Jag tror mera på det sociala reformarbete, som vill genom arbete skapa fram det sociala välståndet, än på dem, som tro sig genom lagstiftning kunna komma fram till ett bättre socialt välstånd.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till den av herr von Sydow m. fl. avgivna reservationen.

Herr Sjöström: Herr talman! Jag skall be att få säga några ord i anledning av första paragrafens första stycke, som innehåller bestämmelse om undantag för företag med upp till fyra arbetare. Den förste ärade talaren i denna debatt yttrade sig mycket kortfattat i denna sak. Han endast framförde sitt tack till utskottet för att man icke hade villfarit Kungl. Maj:ts framställning i denna punkt, och herr Ödström har sedermera också rört en smula härvid och påmint om, att om detta undantag skulle tagas bort, skulle det bliva synnerligen svårt framför allt ute på landsbygden. Jag vill för min del bestämt försäkra, att den tacksamhet, som den förste ärade talaren för sin del tillkännagav, icke alls delas av de arbetsgivare eller arbetsgivareorganisationer som denna sak berör. Jag har nämligen personlig erfarenhet av att de äro synnerligen missnöjda med denna undantagsbestämmelse. Då Kungl. Maj:t vid 1919 års urtima riksdag framlade förslag till lag om arbetstidens begränsning så föreslogs det, att första stycket skulle hava den lydelsen, att undantag skulle få göras för industrier och hantverk som sysselsatte upp till tre arbetare, men under utskottsbehandlingen framgick det, att man icke kunde enas på den punkten om Kungl. Maj:ts förslag. Man gick då in på en annan linje, man höjde antalet från 3 till 4, och därvid genomfördes också den bestämmelsen, att undantaget skulle gälla endast samhällen, såsom städer och municipalsamhällen, som hade upp till 1,500 invånare. I större samhällen skulle lagen tillämpas på samtliga arbetaregrupper. Men vid 1923 års riksdag genomfördes en förändring. Man skulle ju då, som man säger, uppmjuka lagen, och då tog man bort denna uppdelning och genomförde bestämmelsen om undantag för de fyra arbetarna för

alla industrier oavsett städer eller landsbygd, och denna bestämmelse har medfört många svårigheter och obehag, allra mest för arbetsgivarna. Jag har på den grund med anledning härav själv gjort en undersökning beträffande några av vårt lands större städer och sålunda fått sifferbelägg på att det ingalunda är ändamålsenligt att detta obegränsade undantag är gällande. Jag skall anföra, huru förhållandena äro rådande här i Stockholm. Hos arbetsgivare inom fem olika yrkes- eller hantverksgrenar här i staden finnas anställda i runt tal 3,500 arbetare, och av dessa äro anställda hos arbetsgivare, vilka sysselsätta upp till fyra arbetare, 1,460; de övriga, omkring 2,000, hava anställning i företag med över fyra arbetare. Detta är förhållandet endast här i Stockholm. I övriga större städer är det på samma sätt. Det har medfört, att i realiteten åtminstone hälften av denna arbetarstam, dessa arbetare falla under lagens bestämmelser, under det att den ungefärliga andra hälften icke faller under lagens bestämmelser. Nu har det strängt taget icke så stor betydelse för arbetarnas vidkommande och kanske icke heller för arbetsgivarnas, skulle jag tro, ty den saken blir ju i regeln alltid ordnad medelst avtal mellan vederbörande parter, men det är i alla fall ett irritationsmoment vid förhandlingar, då man skall förhandla och diskutera om just dessa spörsmål. De arbetsgivare jag haft beröring med vid otaliga tillfällen om denna sak hava också själva uttalat sitt stora missnöje med att denna uppdelning av städer och landsbygd skett.

Med den uppfattning, som jag själv har och även som jag vet att denna min uppfattning delas av arbetsgivarna, ligger det nära till hands för mig, att jag skulle yrka, att riksdagen beslutade att återinföra bestämmelsen i den lydelse den fick vid 1919 års riksdag, men då jag vet, att ett sådant yrkande icke får någon framgång och icke har utsikt att bliva antaget här av riksdagen, skall jag avstå från att göra yrkandet. Jag har endast här velat till protokollet anföra denna min bestämda och på erfarenhet grundade mening för att den möjligen kan vara till ledning för bedömandet av denna fråga, då vi nästa gång skola taga detta spörsmål till behandling.

Därför har jag till protokollet velat anföra denna min uppfattning i denna punkt, och för övrigt ber jag att få yrka bifall till herr Thorbergs m. fl. reservation.

Herr Järte: Herr talman! Vid den kongress i Paris år 1889, då den internationella arbetarrörelsen uppställde åttatimmarsdagen som ett mål att sträva efter och för vilket sedan dessa förstamajdemonstrationer regelbundet anordnats, kunde förvisso det syftet te sig som en utopi med hänsyn till då rådande faktiska arbetstid. Den var då i vårt land 10—11 timmar i genomsnitt, och det är givet att när man proklamerade åttatimmarsdagen som ett gammalt naturrättsligt arv sammanhängande med det redan under medeltiden i England väckta kravet om åtta timmars arbete, åtta timmars vila och åtta timmars förströelse, man ansåg, att det måste lagstiftning till för att genomdriva ett så radikalt önskemål. Man kunde knappast förlita sig på att arbetarnas då ännu utvecklade och med hänsyn till sina maktresurser begränsade fackorganisationer skulle av egen kraft kunna sådan verkan åstadkomma.

Hade den arbetstid som hos oss fanns vid 1890-talets början blivit bestående, hade det förvisso varit omöjligt att 30 år senare på lagstiftningens väg genomföra normalarbetsdagen. Men med varje år som gick sedan 1890-talets början minskades arbetstiden. Man har beräknat, att den minskades ungefär med 20 minuter per veckoarbetstimme per år för att 1918 utgöra i genomsnitt i vårt land 50—54 timmar per vecka. Man kan säga, att vi 1914 hade en skandinavisk arbetsvecka, som var genomförd i de flesta då gällande kollektivavtal i de skandinaviska länderna, en vecka på 54 timmar, för såvitt det gällde industrien. Sålunda: arbetstiden förkortades år för år till följd av de tek-

*Ang. lag om
arbetstidens
begränsning.*

(Forts.)

Ang. lag om
arbetstidens
begränsning.
(Forts.)

niska och ekonomiska framstegen, speciellt de tekniska, vilka också i jämnbredd med arbetarnas egen stegrade arbetsintensitet möjliggjorde en förkortad arbetstid, som icke behövde inkräkta på produktionens volym och sålunda icke medförde en begränsning av den nationalinkomst, varpå folket lever. Det är min övertygelse — och exemplen från England och Danmark, där man icke har lagstiftat om åttatimmarsdag och också i Nordamerika, där man merendels icke heller har någon 8-timmarslag men dock har en faktisk 48-timmarsvecka genomförd inom industrien, visa — att med en smula tålmod 1918, med litet mera tempererad reformfart, hade vi här i Sverige lika visst som ungefär något senare skedde i Danmark och England genom fria avtal mellan arbetsgivareföreningarna och fackorganisationerna kommit fram till normalarbetsdagen, och då hade i realiteten det tidigare så utopiska kravet fullt ut förverkligats utan de nackdelar för nationens hushållning och därmed för hela Sveriges folk, som nu lagstiftningens forcering medförde.

Anledningen till att vi här i Sverige fingo en lagstiftning, som man icke fick i Danmark, fastän där arbetarrörelsen intar samma maktställning som hos oss, är allom bekant. Det var händelserna i november 1918, då dyningar av revolutionsstormarna ute på kontinenten nådde Sveriges kuster. Man kan nog säga, att det var tur för Sveriges land och folk, att det för tillfället bara fanns *två* stora aktuella reformkrav på dagordningen, nämligen författningsrevisionen och åttatimmarsdagen. Hade man haft till hands t. ex. »industriell demokrati», som då ännu icke var uppfunnet här i Sverige varken som slagord eller som programkrav, då är jag säker på, att vi även den gången fått en lagstiftning om »industriell demokrati». Jag är vidare övertygad om, att hade det förslag om obligatorisk sjukförsäkring, som kom ett år senare men som in spiritu är daterat november 1918, förelegat, hade detta jättestora projekt från socialförsäkringskommittén då varit färdigt och icke blivit försenat genom omfattande specialutredningar, så hade också obligatorisk sjukförsäkring i kolossalformat med dess oerhörda statsekonomiska och andra konsekvenser kommit till utförande. Jag nämner detta därför, att man för närvarande i ett av riksdagens särskilda utskott brottas med detta problem, och det har just runnit mig i tankarna, att hade den saken då förelegat, så hade den också slunkit med. Nu fingo vi emellertid på det socialpolitiska området åttatimmarslagen, och det skulle gå så fort, som herrarna kanske erinra sig, att den då sittande kommittén icke fick fullborda det utredningsarbete som var den anförtrött enligt Kungl. Maj:ts beslut något år tidigare, utan ett lagförslag måste i största hast utarbetas. Först efteråt kommo utredningarna som jästen efter brödet i ugnen.

Det är givet, att det politiska maktspråk, kanske det politiska tvångsläge, som sålunda föranledde åttatimmarslagens genomförande, skulle bemantlas på ett »objektivt» sätt. Det skulle uppvisas »tungt vägande sakskal»; det skulle finnas »ofrånkomliga motiv» för den brådstörtade reformtakten. Huvudsakligen *två* skäl anfördes därvid från det liberala partiets sida — naturligtvis med välvilligt gillande av bundsförvanten inom vänsterblocket, socialdemokratien! För det första gjordes gällande, att en lagstiftning om åttatimmarsdagen skulle vara en peacemaker på arbetsmarknaden, den skulle verka fredsfrämjande genom att förebygga de konflikter, som man trodde skulle komma på grund av kraven om arbetstidens nedsättning till nämnda antal timmar. Det var det *ena* argumentet. Det *andra* skälet — som var särskilt populärt 1918 och tiden därefter, ty man levde då ännu i bakruset efter Wilsohyran — var det, att Nationernas förbund stod i begrepp att taga upp på sitt socialpolitiska program genomförandet av en internationell lagstiftning om åttatimmarsdagen. Det blev också inskrivet i det kapitel 13 av Versaillesfreden, som vart kallat »arbetets magna charta», att de höga fördragsslutande parterna uttala sin

principiella anslutning till kravet på normalarbetsdag. Man menade sålunda, att ett enskilt land, som nu genomförde en dylik lagstiftning, kunde göra detta utan risk, därför att Nationernas förbund i varje fall ämnade genomföra en effektiv internationalisering av 8-timmarsdagen.

*Ang. lag om
arbetstidens
begränsning.
(Forts.)*

Så sågo de två huvudmotiv ut, som då fördes fram för att, som sagt, försvara det steg man skulle taga, men som därförutan redan var politiskt beslutat. Hur förhåller det sig då, mina herrar, med denna lagstiftnings för- måga att främja freden på arbetsmarknaden? Man måste då först fråga: har arbetstiden utgjordt något särskilt stridsäpple här i landet mellan vederbörande organisationer? Har det varit så, att tvister om arbetstiden vållat så många och långa konflikter, att det *därför* varit angeläget att lagstifta om arbetstiden och fridlysa den från organisationernas tvekamp? Nej, ingalunda. Fastän, som jag nyss nämnde, arbetstiden minskats så snabbt, att den gick ned med en takt av 20 minuter per år och arbetstidsvecka, så visar vår statistik, att medan antalet arbetsinställelser, som ägt rum mellan 1903 — sedan vilket år vi ha en officiell statistik över arbetsinställelserna här i landet — till 1919 uppgick till 4,042, rörde endast 125 stycken eller 3 % frågan om arbetstiden. Det var nämligen en fråga, som man allra lättast kom överens om. Sålunda någon anledning att för den skull lagstifta förefanns inte.

Nu kan man spörja: hur såg då det olivblad ut, som 8-timmarslagens fredsduda förde med sig i näbben? Blev det mindre tvister om det slaget av stridsämnen *efter* lagens genomförande? Nej, ödets ironi ville i stället, att just 1920 utbröt en av de långvarigaste arbetstvister man känt på den svenska arbetsmarknaden, rörande just frågan om arbetstidslagens lönekonsekvenser i fråga om nya avtal inom verkstäderna och järnbruken, som vållade svenska näringslivet större förluster i förlorade arbetsdagar än under något år efter storstrejksåret 1909. Och samma förhållande inträffade 3 år senare, då en liknande konflikt ägde rum vid järnbruken till följd av de svårigheter, som blevo en konsekvens av arbetstidslagens införande. Den förhoppningen kom sålunda på skam. Jag vill visst icke bestrida, att den var ärlig och att man omfattade den med full övertygelse. Men det var lika visst en illusion, som brast inför beröringen med verkligheten.

Vad sedan beträffar frågan om 8-timmarslagens internationalisering, så veta herrarna — det är så länge omvittnat och så mycket diskuterat icke minst i föreliggande propositioner, motioner och utskottsbetänkande — att även dessa förhoppningar icke blivit infriade. Man fick visserligen till stånd i Washington under hösten 1919 en konvention om arbetstiden, det är en känd sak, av flera talare här nyss berörd, i huru ringa omfattning den sedermera blivit ratificerad. Men jag tillåter mig påpeka — och härvid kan den dåvarande riksdagsmajoriteten nog icke befria sig från en besvärande skuldkänsla — varför skulle man i Sverige, ett par veckor före denna internationella konferens sammanträde i Washington, i riksdagen votera denna vår arbetstidslag och icke avvakta, hur man ställde sig i Washington? Hade det icke varit klokare att sätta sig här i efterhand och se, vad som mände komma att beslutas i Washington, vilken utformning konventionen där skulle få? Det saknades icke varnande röster i den riktingen. Ett av motiven till den provisoriska giltighet, som förlänats dessa lagar är givetvis att söka däri, att man just genom denna provisoriska giltighet ville skaffa sig möjlighet att sedan taga under omprövning, vilka konsekvenser den internationella utvecklingen skulle föranleda för Sveriges vidkommande. Men hade man endast givit sig till tåls några månader i stället för att inkalla en urtima riksdag hösten 1919 och väntat med frågans framläggande till nästa lagtima riksdag, så hade man åtminstone haft Washington-konventionen att gå efter. Och herr H. von Sydow, som var med i Washington och är en verklig expert på detta område, har nu betygat

Ang. lag om
arbetstidens
begränsning.
(Forts.)

i första kammaren — och han talade härvid med en oneklig pondus å den svenska industriens vägnar — att han skulle vid ett eljest oundvikligt val mellan vår svenska lag och Washington-konventionen, ha föredragit den senare. Där begicks sålunda en mycket ödesdiger blunder från den dåvarande riksdagsmajoritetens sida, en blunder som var oförenlig just med det krav på internationalisering av 8-timmarslagen, som låg till grund för det dåvarande liberala partiets visserligen motvilliga, men till sist dock enhälliga uppslutning kring lagen.

Ja, mina herrar, det är ju klart, att med min uppfattning av denna fråga, nämligen att den industriella 8-timmarsdagen — den torde ingen av mina meningsfränder ha något emot som ett mål att eftersträva — måste jag på det livligaste instämma i det uttalande, som herr Anderson i Storegården nyss hade, att man skall *arbeta sig fram till sociala förmåner och socialt välbstånd och icke lagstifta sig fram*. Vi hade i Sverige utan lagstiftningens mellankomst kunnat arbeta oss fram till 8-timmarsdagen, såsom faktiskt skett i England och Danmark, och icke behövt underkasta oss denna stela, schablonmässiga arbetstidslag, som till på köpet förverkligades vid en ur folkhushållningssynpunkt synnerligen olycklig tidpunkt. Den genomfördes nämligen 1920 under den egendomliga inflationsperiod, som då karakteriserade Europas och även Sveriges näringsliv. Det var en slags efterblomstring av krigskonjunkturen, som förde med sig stor brist på arbetskraft i Sverige, och då är det klart, att denna onaturliga konjunktur, i förening med en plötslig sänkning av arbetstiden med 15 %, måste medföra en abnorm efterfrågan på arbetskraft och fresta industrien att vidtaga utvidgningar och därigenom binda kapital i nya maskiner, arbetarbostäder o. dyl., något som var desto mera betänkligt som man stod på tröskeln inför den stora fredskris, som strax därefter inträffade hösten 1920. Och då, mina herrar, fingo de flesta svenska industriarbetare nöja sig med en arbetstid, som till följd av driftens inskränkning genom lågkonjunkturen vida understeg den normala, ja under dessa svåra år hade tiotusentals arbetslösa länge ingen arbetstid alls, ty de fingo ingen sysselsättning.

Det är uppenbart, att denna tvära övergång från högkonjunkturen 1920 till den svåra inflationskrisen förvärrades genom arbetstidslagens begynnande tillämpning vid den mest ogynnsamma tidpunkt, som tänkas kunde.

Det visade sig också, att lagen tagits till med en stelhet och en skärpa, som genast framkallade stora betänkligheter. Redan 1921 och sedermera 1923 vidtogos i lagen åtskilliga uppmjukningar; vi ha nu sådana, som upptaga bokstäverna *a t. o. m. l.* i alfabetet. I verkligheten äro dock undantagen vida flera; vårt alfabet räcker icke till, icke det grekiska heller, för att beteckna de många undantag, som *livet* självt åstadkommit i 8-timmarslagens tillämpning. Den är nämligen icke så mycket en arbetarskyddslag. Det är ju ett ofta överklagat missförhållande, att arbetarna skaffa sig extra sysselsättning. De göra så, därför att folk vill ju förtjäna så mycket det är möjligt. Frågan kan ej bedömas så enkelt såsom föredragande departementschefen på sin tid gjorde i regeringspropositionen 1919, då han sade sig förvänta, att industrien skulle hålla arbetarna skadeslösa för arbetstidens minskning. Denna uppfattning, att man kan höja arbetslönen efter behag, är väl den mest häpnadsväckande kombination av ekonomisk okunnighet och politiskt lättsinne, som stått att läsa i en svensk regeringsproposition.

Arbetarna ha på många områden fått kännas vid den erfarenheten, att ju mindre man arbetar, desto mindre förtjänar man. Visserligen har den svenska industriarbetarklassen, tack vare sina starka organisationer, för närvarande en undantagsställning, därför att den blivit överkompenserad med cirka 23 procent i jämförelse med lönerna före kriget. Men denna överkompensation är begränsad till en viss del av vårt lands lönarbetare, och den får betalas

av andra och mera oskyddade samhällsgrupper. Men många arbetare, som känna, att deras önskan att arbeta mera och förtjäna mera, är stäckt av arbetstidslagens stela bestämmelser, skaffa sig ökade inkomster genom arbete på annat håll. Det är inrapporterat från svenska hantverksorganisationer, vilka klagomål hantverkarna framföra över den konkurrens, som deras arbetare under sin förlängda fritid bedriva i deras egen bransch. Det har, som herrarna veta, senast i somras i Malmö fattats resolution på ett arbetarmöte, att fackföreningarna som ett slags extra yrkesinspektörer skola efterse, att arbetarna icke genom dubbel sysselsättning neutralisera arbetarskyddssyftet i 8-timmarslagen.

*Ang. lag om
arbetstidens
begränsning.
(Forts.)*

Denna har därför blivit mera en *förbudslag* än en arbetarskyddslag, och med förbudslagstiftning följa vissa konsekvenser, såsom herrarna väl känna till från andra områden och från andra länder, som den svenska arbetstidslagen också är utsatt för, nämligen att verkligheten genombryter den. Den kan icke på längden motstå livets egen kraft, och ju längre lagen står kvar, desto mer måste den, tror jag för min del, bliva förvandlad mer och mer till en lagruin, vars paragrafer småningom vittra sönder. Därför tror jag också, att det icke skulle vara förenat med någon fara för större arbetsstrider att upphäva 8-timmarslagen. Industriarbetarna i vårt land med sina starka organisationer skulle förvisso ha möjlighet — såsom betygats nyss i första kammaren — att arbetsgivarna äro beredda till att när som helst sluta avtal på basis av de flesta bestämmelser i nu gällande lag. Några större konflikter behöfde man därvid icke äventyra. Vad som främst behöfde förändras, är, att man kunde taga ut övertid, när gynnsamma konjunkturer föreläge, för att kunna sysselsätta hela arbetsstyrkan, att sålunda lätta just på den förbudsstelhet, som lagen nu för med sig för hela näringslivet. Ty vår arbetstidslag är till hinder för denna rörlighet, i motsats mot Washingtonkonventionens bestämmelser och andra länders lagar på detta område.

Det är sålunda ur dessa synpunkter, som jag för min del utan tvekan kan biträda samma yrkande som herr Lindman, i förvissning om att därmed skulle icke några socialpolitiska nackdelar komma till stånd, utan man skulle i stället få en möjlighet till större rörlighet, som kunde lätta den tunga börda, som nu denna lag lägger på hela näringslivet.

Detta skulle också vara till fromma för arbetslöshetens bekämpande, ty den bekämpas som bekant bäst genom arbetskraftens rörlighet, genom arbetslösnernas böjlighet och arbetstidens anpassning efter konjunkturerna. Såsom det nu är, kan en företagare, när det är högkonjunktur, icke taga ut så mycken arbetstid, som han skulle vilja och som hans arbetare också vilja — ty de ha ju i så fall att räkna med övertidsersättning. Han måste då taga nytt folk ifrån öppna arbetsmarknaden och ge dem tillfällig sysselsättning för att sedermera, då konjunkturerna försämrats, avskeda dem och på det sättet onödigtvis öka den stora reserv arbetslösa, som utgör dessas huvudmassa. Det förhåller sig så, att det finnes ett samband mellan denna lag och arbetslösheten, vilket samband ofta nog icke är tillräckligt beaktat.

Jag instämmer därför, herr talman, i herr Lindmans yrkande.

Herr förste vice talmannen **Hamilton**: Herr talman! Jag skall villigt erkänna, att för oss frisinna har det varit högst motbjudande att nödgats medverka till en lagstiftning som den ifrågavarande, vilken lägger hårda band på den personliga friheten. Men vems var felet, som nödvändiggjorde lagens genomförande? Jo, det var att arbetsgivare och arbetare här i Sverige icke kunde såsom t. ex. i Danmark komma överens om ett avtal: och vi frisinna måste då vara med om en lagstiftning för att åstadkomma arbetsfred i landet.

Nu säger herr Järte, att arbetstiden har icke givit anledning till några kon-

Ang. lag om
arbetstidens
begränsning.
(Forts.)

flikter, utan han påstår, att vad den angår kunna överenskommelser träffas mellan arbetsgivare och arbetare. Men om så är fallet, herr Järte, varför äro då arbetsgivarna så angelägna om att få lagen upphävd? Det är ju klart, att om de äro rädda för denna lag, så ligger det bakom, att de vilja söka utöka arbetstiden.

Ja, mina herrar, vad tjänar det väl till att i dag sysselsätta oss alltför mycket med detta spörsmål? 8-timmarlagen har vunnit så starkt rotfäste hos stora lager av vårt folk, att även om lagen upphävdes, så komme densamma likväl att fortfarande tillämpas. Om arbetsgivarna därför skulle försöka att häva lagens bestämmelser och, därest lagen bleve slopad, söka att genomföra längre arbetstid, skulle en sådan åtgärd ge anledning till så svåra konflikter, att de vore vida värre för industrien än lagens nuvarande bestämmelser; och skulle även vara till skada för det stora antalet medborgare i samhället, som icke beröras av lagen. Det är ur dessa synpunkter som jag måste ta avstånd från de yrkanden, som här blivit framställda av herrar Lindman och Järte.

Vad nu återigen beträffar de övriga reservanterna, herrar Thorberg och Hansson m. fl., så kan jag icke heller ansluta mig till dem. De skärpningar, som de ifrågasätta och som även Kungl. Maj:t framför i sitt förslag, äro ju icke av väsentlig art. Beträffande arbetarna vid statens järnvägar t. ex., så kan ett avtal där träffas och genomföras på administrativ väg; och vid de enskilda järnvägarna har ju redan, så vitt jag vet, avtal ägt rum; och för de företag, som sysselsätta mindre än fem arbetare, tror jag, att lagen även i stort sett redan tillämpas. Det är emellertid av vikt att få internationella bestämmelser med avseende på denna lagstiftning, men att märka är, att endast få länder hittills ratificerat Washington-konventionen. Det är dock att hoppas, att denna konvention kommer att omarbetas, då den ånyo skall revideras om tre år. Det synes mig därför olämpligt från vår sida att nu söka åstadkomma en definitiv lagstiftning, utan torde vara riktigare att låta den nuvarande lagstiftningen få verka intill dess en ny Washington-konferens kommer att vidtaga de förändringar, som erfarenheten givit vid handen vara nödvändiga.

Av dessa anledningar, herr talman, ber jag att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Som tiden nu var långt framskriden och flera talare anmält sig för yttrandes avgivande, beslöt kammaren, på hemställan av herr talmannen, att uppskjuta den vidare behandlingen av förevarande utlåtande ävensom handläggningen av övriga på föredragningslistan upptagna ärenden till kl. 7 e. m., då detta sammanträde enligt utfärdat anslag komme att fortsättas.

Kammarens ledamöter åtskildes härefter kl. 4.36 e. m.

In fidem
Per Cronvall.